

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ CERRAHPAŞA
ADLİ TIP ENSTİTÜSÜ

Danışman
Prof. Dr. Faruk Aşıcıoğlu

Denetimli Serbestlik Uygulamalarının
Onarıcı Adalet Sistemine Etkisinin Araştırılması

SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Cansu Şekerci

İSTANBUL, 2019

İstanbul, 27 Haziran 2019

İ.Ü.ADLİ TIP ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Lisansüstü Öğretim Yönetmeliğinin 36.maddesi uyarınca Enstitünüz Sosyal Bilimler Anabilim Dalı'nın yüksek lisans öğrencisi Cansu ŞEKERCI'nin,

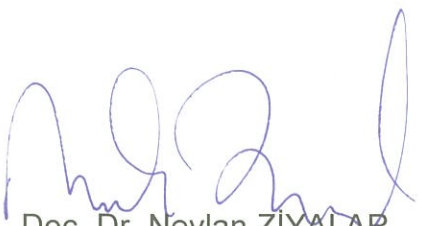
“Türkiye’de Denetimli Serbestlik Uygulamalarının Onarıcı Adalet Sistemine Etkisi: İstanbul Örneği ”

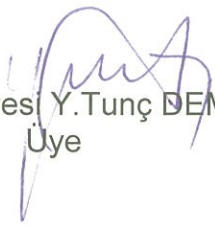
Adlı tezi jürimizce tetkik edilmiş ve kendisine tez savunması yaptırılmıştır.

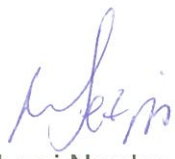
Yukarıda adı geçen tez başlığının **“Denetimli Serbestlik Uygulamalarının Onarıcı Adalet Sistemine Etkisinin Araştırılması”** şeklinde değiştirilerek tezin ve tez savunmasının kabul edilmesine oy birliğiyle karar verilmiştir.

Prof. Dr. Faruk ASICIOGLU
Jüri Başkanı
Danışman

Prof. Dr. Ümit Naci GÜNDOĞMUŞ
Üye

Doç. Dr. Neylan ZİYALAR
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Y.Tunç DEMİRCAN
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Nurdan SEZGİN
Üye

TEŞEKKÜR

Bu çalışma esnasında adalet sistemi içerisinde disiplinler arası yürütülecek çalışmaların önemini bir kez daha görmüş bulunmaktayım.

Danışman hocam Prof. Dr. Faruk Aşıcıoğlu'na, denetimli serbestlik çalışmam konusunda yol gösterdiği ve yüksek lisansım boyunca destek olduğu için;

Arş. Gör. Dr. Can Çalıcı'ya, bu tezi tamamlamamda tecrübesini, motivasyonunu ve bilgisini her zaman hissettiğim için;

Lisans ve yüksek lisans hocalarıma, çalıştığım alanda disiplinler arası düşünebilmeyi ve dayanağımın insan hakları olması gerektiğini gösterdikleri için;

Araştırmamın önemli parçasını oluşturan tüm katılımcılara, katılmayı kabul etmenin yanı sıra ufkumu genişlettikleri için;

Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği'ndeki tüm çalışma arkadaşlarıma, yoğunluğumu anlayışla karşılayıp destek oldukları, ayrıca Berivan ve Hilal'e çalışmama katkı sundukları için;

Annem Nevin'e ve babam Ahmet'e, sürekli yolda olacak olmama alıştıkları ve hislerimi destekledikleri, tecrübelerini paylaştıkları için;

Ablam Duygu'ya, bu teşekkürü yazarken bile arayıp destek olmaya hazır olduğunu söylediği, katkıları sırasında beni kahkahalara boğduğu, 'uzaya gidiyorum' desem hemen benim için bir ihtiyaç listesi çıkarmayı üstleneceği için;

Tüm kalbimle teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	1
İÇİNDEKİLER.....	2
ÖZET	4
ABSTRACT	5
KISALTMALAR	6
1. GİRİŞ	7
2. GENEL BİLGİLER.....	9
2.1. Onarıcı Adalet Sistemi.....	9
2.1.1. Tanımı	9
2.1.2. Tarihsel Gelişimi.....	11
2.1.3. Amacı ve Uygulanışı.....	13
2.2. Denetimli Serbestlik	22
2.2.1. Tanımı	22
2.2.2. Tarihsel Gelişimi.....	26
2.2.3. Karşılaştırmalı uygulamalarda denetimli serbestlik.....	28
2.2.4. Türkiye’de Denetimli Serbestlik.....	29
3. GEREÇ ve YÖNTEM	54
4. BULGULAR	60
4.1. Adalet sistemine dair algıları	60
4.1.1 Adalet ve onarıcı adalete dair yaklaşımlar	60
4.1.2. Suç ve suçun önlenmesine dair yaklaşımlar	61
4.1.3 Ceza ve cezalandırılmaya dair yaklaşımlar.....	63
4.2. Denetimli serbestlik sistemine dair algıları	65
4.2.1. Suçtan uzaklaştırma	65
4.2.2. Onarma.....	68
4.2.3. Katılım rızası.....	70
4.2.4. Sürecin bireyselleştirilmesi	72
4.3. Etkilenme ve etiketlenme algıları	75
4.3.1. Süreçten etkilenme ve yaşanan zorluklar.....	75
4.3.2. Mağdur algısı (kime göre mağdur?).....	80
4.3.3. Özneler arası ilişkiler	83
4.3.4.Masumiyet karinesi	85
4.3.5. Etiketlenme	86
5. TARTIŞMA	89

6. SONUÇ VE ÖNERİLER	94
7. KAYNAKÇA	98
8. EKLER	103
8.1. YÜKÜMLÜLERE YÖNELTİLEN SORULAR	103
8.2. UZMANLARA YÖNELTİLEN SORULAR	104
9. ÖZGEÇMİŞ	105

ÖZET

Bu araştırmanın amacı denetimli serbestlik uygulamalarının onarıcı adalete ilişkin etkinliğini gözlemlemek ve uygulayıcıların tecrübeleri üzerinden yaklaşım ve ihtiyaç analizi yapmaktır. Sekiz yükümlü ve üç uzmanla derinlemesine görüşmeler yapılarak fenomenolojik analiz tekniği kullanılmıştır. Bu sayede katılımcıların tecrübeleri üzerinden süreci nasıl anlamlandırdıkları keşfedilmek istenmiş, denetimli serbestliğin onarıcı adalet perspektifinden nasıl algılandığı, her iki grubun fikirleri birlikte değerlendirilerek yorumlanmıştır. Yapılan görüşmelerde netice olarak uygulamada onarıcı adalete katkı sağlayacak bir denetimli serbestlik politikasının olmadığı, onarım kısmının yeterliliği ve tedbirlerin gerekliliğine dair sürecin yükümlülerce anlamlandırılması adına bir çaba olmadığı, denetimli serbestliğin işlevsellik kazanması için yeterli çalışmaların henüz yapılmadığı gözlemlenmiştir.

Anahtar kelimeler: onarıcı adalet, denetimli serbestlik, hapsedmenin alternatifi, ceza adalet politikası, suçun onarılması, denetimli serbestlik yükümlüleri, denetimli serbestlik uzmanları

ABSTRACT

The purpose of this study is to observe the effectiveness of probation practices in relation to restorative justice and to analyze approaches and needs through the experience of practitioners. The phenomenal analysis technique was used and depth interviews were preferred with eight obliged and three experts. In this way, it was aimed to discover how the participants make sense of the process through their experiences and how the probation is perceived from the perspective of restorative justice. The opinions of both groups were interpreted together to reach this aim. As a result of the interviews, it was observed that there is no probation policy that will contribute to restorative justice in practice, that there is no effort to make sense of the process regarding the adequacy of the repair part and the necessity of the measures and that sufficient studies have not yet been carried out for the functioning of probation.

Key words: restorative justice, probation, alternatives to imprisonment, criminal justice policy, rehabilitating the crime, probation obligants, probation officers

KISALTMALAR

AÇDB	: Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı
akt.	: Aktaran
CD	: Cambridge Dictionary
CGTİK	: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
CİSST	: Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği
CMK	: Ceza Muhakemeleri Kanunu
CTE-DS	: Ceza ve Tevkifevleri Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu
DSHY	: Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği
OHAL KHK	: Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamesi
SAR	: Sosyal Araştırma Raporu
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SİR	: Sosyal İnceleme Raporu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
UNODC	: United Nations Office on Drugs and Crime
UZM.	: Uzman
YÜK.	: Yükümlü

1. GİRİŞ

Türkiye’de 2005 senesinden sonra ceza mevzuatlarında gerçekleşen köklü değişikliklerle içlerinde denetimli serbestlik düzenlemelerinin de yer aldığı birtakım hak temelli mekanizmalar uygulama alanı bulmaya başlamıştır. Bu uygulamalar kanunlarda tanımlı suçlara ve ceza usulleriyle ilgili olduğu gibi cezanın infaz usulleriyle de ilgilidir.

Ceza infaz sistemlerinde hapsedmenin alternatiflerinden biri olarak görülen denetimli serbestlik uygulamasının temeldeki amacı, suçun öznelereinden failin denetimi ve rehabilitasyonu ile mağdurun ve toplumun korunması olarak belirtilmiştir (Kamer, 2008). Bu amacın işaret ettiği üzere denetimli serbestlik, onarıcı adalet yöntemlerinden biri olarak görülmektedir. Sosyal adalet eleştirileri, ceza adalet sistemlerinin yetersizliğiyle özellikle hapsedilmenin olumsuz etkilerini değiştirmek amacıyla hapsedmenin alternatiflerini tartışmaktadır (Van Ness, 2005). Bu bakımdan diğer onarıcı adalet sistemlerinden ayrılarak denetimli serbestliğin en temel amacı, hapsedmeye alternatif oluşturmastır. Bunun yanı sıra iyileştirme ve bireyselleştirme amaçlarıyla toplumsal düzen de hedeflenir (UNODC 2013).

Onarıcı adalet perspektifinde denetimli serbestlik uygulamalarının nasıl bir karşılık gördüğünün tespiti, sistemin işlevselliğinin gösterilmesi açısından önemlidir. Bu araştırmada denetimli serbestliğin onarıcı adalete etkisinin araştırılması ve fenomenolojik analiz yöntemiyle geliştirilmesine katkı sunmak amaçlanmıştır. Yükümlüler ve denetimli serbestlik uzmanlarıyla yapılan görüşmelerde onarıcı adaletin bireyselleştirme, iyileştirme, rızaya dayalı katılım gibi özelliklerinin denetimli serbestlikte ne kadar karşılık bulduğu, öznelere arası iletişim, masumiyet karinesinin denetimli serbestlik süreçlerindeki karşılığı, mağdurun süreçteki pozisyonu, denetimli serbestlikten beklenen fayda ve görülen zarar gibi başlıklarla süreci nasıl anlamlandırdıkları keşfedilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda araştırmalar esnasında yerel mevzuatta kullanılan denetimli serbestlik kavramının lafzi anlamda kapsayıcı olmadığı gözlemlenmiş ve uygulama alanı dikkate alınarak kavram ve tanımlamalara ilişkin öneriler

aranmıştır. Literatür araştırması ve yükümlü ve uzmanlarla yapılan derinlemesine görüşmeler sayesinde denetimli serbestliğin onarıcı adalete etkisi, araştırma boyunca şu açılardan incelenmiştir:

- Katılımcıların Onarıcı Adalet, Hapsedilme ve Denetimli Serbestlikten Ne Anladıkları,
- Sistemin Uygulanış şeklinden Tecrübe Ettikleri Fayda ve Zararlar,
- Mağdurun Denetimli Serbestlikteki Pozisyonu,
- Denetimli Serbestliğin Bireysel ve Onarıcı Destekler Sunup Sunmadığı ile Suçtan Uzaklaştırma İşlevi,
- Masumiyet Karinesinin Denetimli Serbestlikteki Karşılığı,
- Öznelerin Birbirleriyle İlişkileri
- Tecrübeler Doğrultusunda Ortaya Çıkan Öneriler.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Onarıcı Adalet Sistemi

2.1.1. Tanımı

Onarıcı adalet kavramının anlamı, pek çok insan için farklılık göstermektedir (McCold, 1998). Van Ness ve Strong'a göre (2015) tanımın tekilleştirilememesi, onarıcı adaletin gelişmeye devam etmesine dayanılarak olumlu bir yaklaşım olarak görülmüştür. Bu durumun benzerleri özgürlük, demokrasi gibi terimlerin tanımlanması sırasında da ortaya çıkmaktadır. Kavram, özgürlük ve demokrasi kadar yan anlamlarla genişleyebilecek bir niteliğe sahip olmasa da etki ve uygulama alanının geliştirilmeye müsait olması, tek ve daimi bir tanım yapılmasından kaçınma sonucunu doğurmaktadır.

Van Ness ve Strong'un (2015) aktarımlarına göre onarıcı adaletin ilk telaffuzlarına rastlanan 1958'lerde Albert Eglash, üç tip adalet sistemi öngörmüş ve bunları cezalandırma temelli (retributive justice), suçluları tedavi temelli (distributive justice) ve onarma temelli (restorative justice) adalet sistemleri olarak gruplandırmıştır. İlk iki sistem suçlular üzerinden ilerlerken mağduru ve toplumu nispeten görmezden gelmektedir. Onarma temelli sistem ise suçlunun davranışlarının zararlarına odaklanırken mağdur ve faili de sürecin içine dahil etmektedir.

Johnstone ve Van Ness (2011) ise kavramın tanımlanmasına katkı sunan üç belirleme üzerinden onarıcı adalet sistemini açıklamıştır: İlk olarak onarıcı adalet sistemi, öznelere iletişim ve olay üzerinden tartışmalarının önemine vurgu yapar. Bu açıdan fail ve mağdurun sürece katılarak söz ve fikir sahibi olmasını sağlayarak cezalandırıcı adalet sisteminden ayrılmaktadır çünkü cezalandırıcı adalet sisteminde sürece katılanlar, mahkeme salonundaki profesyonellerdir ve süreç sonunda kararı taraflar değil, yargıç verir. İkinci olarak onarıcı adalet sisteminin düzeltici etkisine değinilir. Suç bir zarar doğurur ve adalet sistemi bu zararı gidermelidir. Zararın giderilmesi için taraf katılımı bir sebeple sağlanamıyorsa mahkemenin - onarım amacı gereği- cezalandırıcı adalet sistemindekinden daha geniş kapsamlı, çok yönlü bir

efor sarf etmesi gerekir. Son olarak onarıcı adalet sisteminden bir dönüşüm beklenir. Bu dönüşüm, onarıcı adalet sürecindeki bireyselleştirme ilkesi kapsamında mağdur ve failin dönüştürülmesinin yanı sıra toplumsal adalet duygusunun gördüğü zararın da dönüşümüdür. Bir diğer deyişle mağdurun zararının ve failin suçla ilişkili davranışının iyiye yönelik dönüşümü sırasında onarıcı adalet sisteminde beklenen menfaat, toplumun adalet duygusunun onarılması -iyiye dönüştürülmesi- anlamını da içermektedir.

Onarıcı Adalet Programlarının Ceza Konularında Kullanılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Temel İlkeleri, onarıcı adaletin tanımına yer vermemekle birlikte sistemin içinde yer alan onarıcı süreç ve onarıcı sonucu tanımlamıştır. Buna göre onarıcı süreç failin, mağdurun ve kimi zaman suçtan etkilenen diğer bireylerin aktif katılımı sağlanarak suçtan doğan sorunların çözümünün tartışıldığı süreçtir. Örnek olarak arabuluculuk, uzlaştırma, konferans, ceza belirtme çemberleri gösterilmiştir. Onarıcı sonuçta tarafların bireysel ve müşterek ihtiyaç ve sorumluluklarına yanıt veren çözümlerin ortaya çıkmasıdır. Buna örnek olarak tazminat, zararın telafi edilmesi, kamu hizmetinde çalışma gibi uygulamalar gösterilmiştir.

Onarıcı adaletin ne olmadığına cevabı ise daha kolay verilir. Onarıcı adalet sistemi, geleneksel bir adalet sistemi değildir. Bu sistemde süreç, suç işlediği iddia edilen kişinin cezalandırılıp cezalandırılmaması gerektiğini tespit etmek için işlemez. Devleti suçtan en çok zarar gören olarak kabul eden geleneksel düşünceden uzaklaşarak toplumu sürecin öznelinden biri haline getirir (Hermann 2017). Hem fail ve mağdurun üzerine eğilerek sürecin bireyselleştirilmesi sağlanır hem de toplum düzenini ve barışını onarmak amacını taşır (UNODC, 2013)

Onarıcı adaletin tam bir tanımı yapılmasa da çalışmacılar, bu sistemin hangi yönünü vurgulamayı tercih etmelerine göre birtakım açıklamalar getirmiştir. Bu araştırmada da onarıcı adalet sisteminin tanımlanması yerine özelliklerini sıralamak daha uygun düşecektir:

- Onarıcı adalet sistemi, suçların devlete karşı değil, bireylere karşı işlendiği fikrini temel alır. Mağdur, fail, adli ve idari mercilerin yanı sıra toplum da bu sürecin öznelerinden biridir.
- Klasik sistemden farklı olarak karar sürecinin profesyoneller tarafından şekillenmesi beklenmez. Mağdur ve failin aktif katılımı aranır. Bu şekilde çözüm yolu her vakaya özgü çizilirken sürecin bireyselleştirmesi sağlanır. Öznelerin birbirlerini anlamaları sağlanır.
- Sistem, mağdurun zarar ve ihtiyaçlarına seslenirken failin davranışlarının neden ve sonuçlarına da eğilir. Bu şekilde cezalandırıcı adalet sisteminin merkeze koyduğu cezalandırma amacından uzaklaşılarak failin, mağdurun ve toplumun onarılması esas alınır.
- Suç tipinin ya da işleniş tarzının toplumda yer alış biçimiyle ilgilenerak toplumsal etkileri ve çözüm önerilerini ortaya koyar. Toplumdaki adalet duygusunun korunması, müstakbel suçların ve bunlardan doğacak zararların engellenmesi hedeflenir.
- Aynı zamanda geleneksel cezalandırma yöntemleriyle birlikte uygulanabildiği için adalet sisteminden beklenen fayda ve tatminin sağlanması için alternatifler de sunar. Bu şekilde suç olgusuna esnek bir cevap imkanı yaratır.

2.1.2. Tarihsel Gelişimi

Hayatın akışında bir fiilin kuralla ya da düzenle uyuşmadığı anlaşıldığında suçlar tanımlanmış, bu suçun bir karşılığına ihtiyaç duyularak cezalar düzenlenmiştir. Fail, mağdur ya da toplumdan en az birinin fiili, fiilin sebeplerini ya da bu öznelerden en az birinin nasıl hissettiğini, neye ihtiyaç duyduğunu sorgulaması, onarıcı adaletin sorgulanmaya başladığını göstermektedir. Bu halde onarıcı adalet arayışının ilk işlenen suçla birlikte başladığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Kavram olarak onarıcı adaletin ilk anıldığı yıllar, 1950'lere rastlansa da (Liebmann 2007) uygulama olarak cezalandırıcı adalet sisteminden çok daha eski bir tarihe dayanır. Devlet mekanizmasının güçlenmesi bir eşik olarak düşünüldüğünde onarıcı adaleti antik dönem ve modern dönem olarak ikili bir ayrımla incelemeyi tercih etmektedir. Devlet kavramı henüz oluşmadan önce göçebe kabilelerde, kabile dışından bir kişinin kabileye ya da kabileden birine karşı suç işlemesi durumunda intikam duygusu güdülmeden “onarım müzakeresi” adı altında bir tazmin usulü uygulanmaktadır. Devlet kavramının güçlenmesiyle birlikte çözüm sürecine devletlerin kendilerini dahil etmeleri, mağdurun birey yerine devlet olarak kabul edilmesi, sistemin cezalandırıcı yönünü ön plana çıkararak onarıcı adalet sisteminden uzaklaşılmasına neden olmuştur (Baytaz, 2013).

Modern süreçteki ilk uygulamanın bir süre öncesinde, 1969 senesinde Amerika Birleşik Devletleri'nde, yargı reformu ve anlaşmazlıkların çözüm yoluyla ilgili araştırmaların yürütülmesi için birtakım organizasyonlara fon aktarılmış, Arabuluculuk ve Uyuşmazlık Çözümleme Enstitüsü (*Institute for Mediation and Conflict Resolution*) kurulmuştur (McCold 2006), İlk uygulamanın ise 1974 senesinde Kanada'da gerçekleştiği aktarılmaktadır. İki gencin yirmi iki kişiye verdiği zarardan dolayı hakim; mağdurların uğradığı zararı anlamaları için faillerin, mağdurlarla bir araya getirilmesine karar vermiştir. Bir diğer deyişle onarıcı adalet sisteminin modern anlamdaki ilk uygulaması, fail-mağdur arabuluculuğu olarak kayıtlara geçmiştir. 1990'larda Yeni Zelanda'da özellikle çocuk ve genç faillerin yararlandığı aile/grup konferansları, 1992 yılında ilk defa Kanada'da ceza belirtme çemberleri uygulanmaya başlamıştır (Zernova, 2016). Tarihsel olarak onarıcı adalet uygulamaları mağdur-fail arabuluculuğu, toplum/aile grup konferansları, ceza belirtme çemberleri ile başlamışsa da öznelerin ihtiyaçlarına ve adli bilimler alanlarındaki çalışmalara dayanarak çeşitlendirilmesi halihazırda mümkündür.

2.1.3. Amacı ve Uygulanışı

Onarıcı adaleti cezalandırıcı adaletten keskin bir çizgiyle ayıran amacı Zehr, şu şekilde ortaya koymuştur: “Suç insanların ve kişiler arasındaki ilişkilerin ihlalidir. İhlal, zorunluluklara yol açar. Temel zorunluluk da yanlışları doğruya dönüştürmektir” (Akt. Ikpa, 2007). Cezalandırıcı adalet her ne kadar modern uygulamalarda onarıcı süreçleri bünyesine dahil etse de klasik cezalandırıcı adalet anlayışında suçun meydana gelmesinden sonraki temel hedef, suça mahal verenin cezalandırılmasıdır. Buna karşın onarıcı adaletin temel hedefi, düzeltmek, onarmaktır. Bu onarım fail, mağdur ve toplum temel alınarak gerçekleşir. Onarıcı yaklaşımların uygulamaları, mağdur-fail arabuluculuğu, toplum/aile grup konferansları, ceza belirtme çemberleri, denetimli serbestlik ve yerel mevzuata dahil edilen başkaca uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır (UNODC 2013). Bu uygulamalar, vaka yargı merciine henüz taşınmadan da yargılamanın herhangi bir aşamasında da ceza tespit edildikten sonra infazı sırasında da ortaya çıkabilir. Onarıcı adaletin uygulanma şeklini anlamak, yöntemine göre amacını da ortaya koymaya yardımcı olacaktır.

En temel yaklaşım biçimlerinden biri olan mağdur-fail arabuluculuğu, modern anlamda ortaya ilk çıkan onarıcı adalet girişimi olarak kabul edilir (UNODC 2013). Uygulama alanı genellikle hafif suçlardır. Bu sürecin işletilebilmesi için mağdurun ve failin kendi rızalarıyla sürece katılımı şarttır. Buradaki şart, sadece katılım değil, rızayla katılımıdır. Fail ve mağdurun iletişimde üçüncü kişi olarak uzlaştırmacı, kolaylaştırıcı rolünde bir gönüllü ya da sosyal çalışmacı bulunur (McCold, 2006). Toplum/aile grup konferanslarında süreci konuşup çözüm yolu arama girişimlerine sadece mağdur ve fail değil, bu kişilerin anneleri, arkadaşları ve bazen toplumun diğer üyeleri de dahil olur. Süreçte yine fail ve mağdur aktif olmakla birlikte diğer katılımcıların da özellikle failin önlemlere uyup uymadığı gibi çeşitli denetleme görevleri olabilir (Onarıcı adalet kitabı). Ceza belirtme çemberleri ise katılımcı adaletin en iyi örneklerinden biri olarak görülür. Toplumun vakadan etkileniş oranı, bu süreçte daha çok

tartışılma imkanı bulur çünkü toplumun herhangi bir kesiminden katılan kişiler de fikir paylaşımında bulunabilir, bazı örneklerinde yargı mensupları da çembere dahil edilir. Bu çemberlerde failin karşılaşmasını istediği yaptırım da belirlenir. Bu yaptırımın mahkemeyi bağlayıcı yanı yoktur fakat mahkemenin çember sürecini ciddi bir şekilde değerlendirmesi beklenir. Düzeltme amaçlı denetimli serbestlik uygulamalarında ise süreç, failin takibini yapacak bir uzman tarafından desteklenme şartıyla devam eder. Bu süreç, yargılamanın herhangi bir aşamasında yer bulabileceği gibi yargılama bittikten sonra, bir infaz şekli olarak da düzenlenebilir.

Onarıcı adalet, amaç anlamında toplumsal adalete ve bireylere önemli katkılar sunmaktadır fakat bunun devamlılığının sağlanması ve herkes için aynı amaca ulaşmasında - standartlaşmasında- belirli ilkelere uyulması gerekmektedir. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından 2002 senesinde kabul edilen Onarıcı Adalet Programlarının Ceza Konularında Kullanılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Temel İlkeleri, devletlerin onarıcı adaleti yerel mevzuatlarına dahil etmelerine teşvik ederken aynı zamanda standartlaştırmaları için yol göstermektedir. Bu metinlerde mağdur ve faile (tarafklar) karşı sürecin adil olması için birtakım usuli güvenceler belirlenmiştir. Öncelikle onarıcı adalet sürecine katılım, tarafların özgür iradeleriyle gerçekleşmelidir. Süreç başlatılmadan önce taraflar, hakları, sürecin niteliği ve kararlarının olası sonuçlarıyla ilgili bütünüyle bilgilendirilmelidir. Süreçle ilgili hukuki danışmanlıktan yararlanma imkanları bulunmalıdır ve sürecin sonundaki onarıcı sonuçları kabul etmeye zorlanmamalıdır (Temel İlkeler madde 13). Uygulamada standardizasyon sağlanırken mağdur ve fail arasındaki bağı kuracak kişinin üstlendiği görevde yetkinliğe sahip olması, süreçten beklenen faydaya ulaşma arayışları devam ederken taraflar arasındaki adaletin korunmasında çok önemlidir. Bu kişi, uygulamaya göre uzlaştırmacı, denetimli serbestlik çalışanı, hakem vb. olabilir. Öte yandan tarafların özgür iradesiyle sürece dahil olmaları ve onarıcı sonucu kabul edip etmeme serbestileri, uzun vadede mağdur açısından vakanın

üstesinden gelebilme, fail açısından bir daha suçla ilişkilennememe sonuçlarına ulaşmayı kolaylaştırmaktadır. Süreçle ilgili bilgilendirme ve hukuki destek ise tarafların karar vermeleri, sonuçlarını öngörebilmeleri ve sorumluluklarını üstlenmeleri açısından önem arz eder. Buradaki bilgilendirme, salt haber vermeden ziyade aydınlatma seviyesinde olmalıdır. Sürecin başındaki aydınlatılmış rıza, sonundaki aydınlatılmış kabule dönüşerek sistemden beklenen faydanın maksimuma çıkması sağlanmalıdır. Yerel mevzuatta bu güvenceler sağlanmadan ya da sağlanan güvenceler denetlenmeden işletilen süreçler, toplum nezdinde adalet duygusunun zedelenmesine, fail ve mağdur nezdinde onarım ve iyileştirme amacından uzaklaşılmasına neden olacaktır.

2.1.3.1. Uluslararası örnekler

Çalışmanın önceki bölümlerinde onarıcı adaletin tarihçesinden bahsederken uygulama alanındaki ilk örneklerine de değinilmiştir. Bu bölümdeyse onarıcı adaletin esnek yapısını görebilmek adına birtakım farklı ülke uygulamalarına yer verilmektedir.

Belçika’da onarıcı adalet sistemi, suça sürüklenmiş çocuklar ve yetişkin failer olarak ikili ayrımla düzenlenmiştir. Yetişkinler için yürütülen süreçler suç üstünden ilerlerken suça sürüklenen çocuklar için yürütülen süreçlerde çocuğun iyilik hali daha ön plana çıkmaktadır.

Yetişkinler için mağdur-fail arabuluculuğunda somut olayla ilgili olan herkes bu yola başvurabilmektedir. Taraflar sürece başlamadan ya da süreç esnasında avukatlarından hukuki destek alabilse de süreçte avukatları aracılığıyla temsil edilmezler. Arabuluculuk süreci mahkemede görülen yargılamanın yanı sıra devam edebilir. Onarıcı sonuca varıldığında bu sonuç hakime bildirilir fakat hakim kararını verirken bu sonuçla bağlı değildir. Yetişkinler için öngörülen bir başka onarıcı süreç “ceza konularında arabuluculuk” olarak çevirebileceğimiz “mediation of penal matters”tır. Bu sürecin işletilmesi savcıya bağlıdır. Taraflar, avukatlarıyla temsil edilebilir. Hakim önündeki yargılama aşamasına geçilmeden önce yürütülür ve savcının

2 yıl veya daha az hapis cezası istemlerinde onarıcı süreç olumlu tamamlanırsa artık mahkemede bir dava görülmez.

Suçta sürüklenen çocuklar için uygulanan mağdur-fail arabuluculuğunun gerçekleşebilmesi için çocuğun suçla ilişkilendiğine dair ciddi şüphe oluşması gerekmektedir. Bu yüzden hükmün verilmesine yakın bir zamanda gündeme getirilmektedir. Taraflara ve ailelerine arabuluculuğa başvurulması için süre verilir ve bu sürede eğer taraflar başvurmazsa arabuluculuk servisi taraflara ulaşmayı dener. Katılımın sağlanması hedeflenmesine rağmen arabuluculuk sürecine katılmak, tarafların rızasına bağlıdır. Çocuklar için düzenlenen konferanslar için de genel olarak çocuklar için uygulanan mağdur-fail arabuluculuğunda aranan şartlar aranır. Aralarındaki önemli fark, konferans uygulamasının sadece çocuk hakimi tarafından teklif edilebilmesidir. Hakim, karar vermeden önce mağdur, fail ve onların çevresinin doğrudan iletişim kurarak onarım için bir şans elde etmelerini sağlar.

Belçika'daki bir başka onarıcı süreç, idari yaptırımlar üzerinden gerçekleşmektedir. Toplum düzenini bozan eylemlere karşı verilen bu yaptırımlar para cezası ya da bir kurumun kapatılması olarak gerçekleşebilir. İdari yaptırımlarla ilgili uygulanan arabuluculuğun gerçekleşmesi için fail 16 yaşından büyükse zararı gidermiş olması gereklidir (Weitekamp 2013).

Çekya'da -Türkiye'denden farklı olarak- hem arabuluculuk, uzlaştırma gibi hizmetler hem de denetimli serbestlik, aynı merkez üzerinden yürütülmektedir. Uygulamada da bu kurumlar birbirleriyle bağıntılı olarak ilerlemektedir. Henüz duruşmalar başlamadan süreç işletilmeye başlanmakta, hem mağdur-fail arabuluculuğu gibi yöntemler tüketilmekte hem de fail hakkında raporlar tetkik edilmektedir. Duruşmalar başlamadan önce yapılan çalışmalar, fail mahkemeye çıktıktan sonra da devam etmektedir. Bu süreçte tekrar hüküm öncesi rapor hazırlanmaktadır. Süreci takip eden denetimli serbestlik görevlisi, mahkeme sürecine önemli katkılarda bulunmaktadır. Faile verilecek cezanın belirlenmesinde hakim tarafından değerlendirmeye alınmak üzere raporlar hazırlarken hem süreç esnasında faile ilişkin edindiği bilgilerden hem

kendi risk değerlendirmesinden faydalanmaktadır. Denetimli serbestlik personelinin faille aktif olarak çalışması, suçun olası nedenlerinin ve bu nedenleri ortadan kaldıracılamak için izlenen yolun tespitine önemli katkılar sağlamaktadır. Sürece aktif katılım bir yandan fail için davranışlarının nedenlerini ve sonuçlarını anlaması anlamına gelirken diğer yandan mağdurun uğradığı zararın onarılmasına hizmet etmektedir (UNODC 2013). Aynı zamanda süreç içerisinde alınan raporlar, mahkemenin kararında dikkate alınmak zorundadır (Matousková ve Demková, 2018).

Filistin’de rfi hukuk hala geniş uygulama alanı bulmaktadır. Arap rfi hukukuna göre -bu hukuku tanıyan diğer devletlerin de sıklıkla kullandığı- Sulh kurumu, hakemlik ve arabuluculuğun karması niteliğindedir. Filistin hukukunda yer alan sulh kurumu, Türkiye mevzuatındaki sulh ile aynı kapsamda değildir. Türkiye’de bu kurum özel hukuk ilişkilerinde kullanılırken Filistin’de basit suçlar, aile hukuku, yaralama ve öldürme suçları vb. sulh sürecine dahil edilmektedir.

Sulh prosedüründe iki temel prensip bulunmaktadır. Bunlardan ilki uyuşmazlığı sulhle çözmenin en iyi netice getireceği düşüncesini ifade eden “uzlaşma, kararların efendisidir” ilkesi, diğeri ise çözüme -uyuşmazlığın son bulması- ulaşabilmek için prosedürün gerektiğince esnek olmasıdır. Süreç failin ailesinin arabulucu ya da daha ağır suçlarda arabulucu komitesine haber vermesiyle başlamakta ve ardından anlaşmanın şartları üzerinde müzakere edilmesine geçilmektedir. Bu esnada failin yaşadığı yerden uzaklaşmasına karar verilebilir. Böylece fail, mağdurun yakınlarının intikam duygusundan korunmuş olur. Müzakere süreçleri bittiğinde taraflar ortak bir sonuçta uzlaştıysa bu sonuç topluluk önünde ilan edilmek üzere seremoniler düzenlenmektedir. Bu seremonilerde affetme ve onurun geri kazanılması vurgulanır. Hazırlanan barışma (uzlaşma) sözleşmesiyle hangi şartlarda anlaşıldığı topluluğa ilan edilir ve imzalanır. Özellikle ldrme gibi suçlarda rfi hukukun yanı sıra devlet hukuku da bu uyuşmazlıkla ilgili bir değerlendirme yapmaktadır. Sulh süreci, hakimın kararını önemli ölçüde

etkileyebilir. Daha basit kabul edilen suçlarda tarafların süreci devlet yargılamasına taşımadan örfi hukukla çözdüğü de görülmektedir (Gorska ve Klakla, 2017)

2.1.3.2. Türkiye

Ceza adaleti anlayışı uluslararası modern adalet sistemlerinde ilerleme kaydederken Türkiye de cezanın infazı usulünde insan haklarına dayanan yollar kat etmeye başlamıştır. Hapis cezalarında insan haklarının gözetilmesinin yanı sıra hem hapsedmenin alternatifleri hem mağdurun süreçte daha aktif rol alması için birtakım düzenlemeler getirilmiştir.

2992 sayılı Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun'da Ceza İşleri Genel Müdürlüğü, Adalet Bakanlığı'nın teşkilat yapısında bir ana hizmet birimi olarak kabul edilmiş ve kanunun 9. Maddesinde 24 Kasım 2016'da yapılan değişiklikte genel müdürlüğün görevlerine alternatif çözümler de dahil edilmiştir. Kanuna göre "Ceza muhakemesinde alternatif uyuşmazlık çözüm usullerinin geliştirilmesi ve etkin uygulanması amacıyla çalışmalar yapmak", bu görevlerden biridir. Buna bağlı olarak maddenin devamında Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı kurulması düzenlemesine yer verilmiştir. Alternatif usullerden uzlaştırma, ön ödeme, kamu davasının açılmasının ertelenmesi usulleri kanunun lafzına geçirilmiştir. Daire başkanlığının resmi internet sitesi incelendiğinde alternatif çözüm yolları olarak verilen açıklamalar, -her ne kadar kanunda tahdidi sayılmamışsa da- yine uzlaştırma, kamu davasının açılmasının ertelenmesi ve ön ödeme ile sınırlı kalmaktadır (AÇDB, 2019). Neyin alternatifinin arandığı sorusuna cevap olarak karşımıza mevzuatta "uyuşmazlık çözüm usulleri", resmi internet sitesinde ise "ceza usulü" çıkmaktadır. Bu iki cevabın kapsadığı alanlar, birbirlerinden farklıdır. "Uyuşmazlığın çözümü" suçun gerçekleşip gerçekleşmediğinin de tartışıldığı bir alan doğmasına imkan tanımaktadır. Halbuki "cezada alternatif usuller" dendiğinde cezalandırılacak bir suçun varlığının ön kabulüyle hareket edildiği endişesi doğmaktadır. Onarıcı adalet sürecine katılımın gönüllülükle ilerlediği de gözetildiğinde suçu işlemediğini iddia eden bireyin bu

müzakere sürecine dahil olmayacağı, sürece dahil olmayı kabul eden bireyin suçunu örtülü bir şekilde kabul edeceği algısı, masumiyet karinesini zedeleyen ve onarıcı adaletten beklenen menfaati engelleyen bir önyargının doğmasına neden olabilecektir. Halbuki fail, suçu işlemediğini iddia ederek uyuşmazlığın daha çabuk ortadan kalkacağı inancıyla mağdurla güvenli bir ortamda bir araya gelmeyi ve onu ikna etmeyi isteyebilir.

Türkiye’de onarıcı adalet hizmet edecek ilk uygulama olan *uzlaştırma kurumu*, 2005 senesinde ceza mevzuatlarındaki köklü değişikliklerle birlikte uygulamaya girmiştir. Başlangıçta öngörülen usul, onarıcı adalet anlayışından ziyade yargının iş yükünü azaltma amacı güderken ilerleyen dönemlerde hala onarıcı adalet perspektifine giremediği düşünülmektedir. Özellikle uzlaştırmanın sistem içindeki faydası, uygulayıcılar açısından dahi hala anlaşılmış değildir (Yavuz, 2015). Ceza Muhakemeleri Kanunu madde 253’te uzlaştırma sonucunda verilecek kararların adalet sistemine etkisi ikili bir ayrımla ortaya konmuştur. Henüz kamu davası açılmadan önce savcılık makamı kamu davasının açılması için yeterli şüphe olduğuna kanaat getirirse uzlaştırma kapsamındaki suçlar için öncelikle uzlaştırma kurumunun işletilmesi için gerekli işlemi yapar. Soruşturma aşamasında tarafların uzlaşmaya varması halinde şüpheli, edimi defaten yerine getirirse kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilir. Edim, taksitlere bağlandıysa, ileri bir tarihte yerine getirilmesine karar verildiyse ya da süreklilik arz eder mahiyetteyse kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilir. Uzlaştırma konusu suç nedeniyle açılan tazminat davalarından feragat edilmiş sayılır ve uzlaştırmadan sonra da bu mahiyette tazminat davası açılamaz. Kovuşturma aşamasında suç tipinin değişerek uzlaştırmaya tabi bir suç üstünden davanın devam edecek olması, soruşturma aşamasında -gidilmesi gerekirken- uzlaştırma sürecine gidilmediğinin anlaşılması gibi kanunda yazılı sebeplerle kamu davası açıldıktan sonra uzlaştırmadan gerçekleşmesi de mümkündür. Bu halde edim sanık tarafından defaten yerine getirilirse davanın düşmesine karar verilir. Edim taksitlere bağlandıysa, ileri bir tarihte yerine getirilmesine karar verildiyse ya da süreklilik arz eder

mahiyetteyse bu sefer hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilir. Görüldüğü üzere uzlaştırma çözümlerinde daima failden beklenen bir edim yer almaktadır. Yavuz (2015), bunu failin maddi varlıklara ilişkin bir edimi yerine getirmesi olarak açıklamış ve maddi zararın giderilmesinin, onarıcı adaletin tek amacı olmadığını vurgulamıştır.

Önödeme kurumu, uzlaştırmaya tabi olmamakla birlikte yalnızca adli para cezası öngörülenler ile üst sınırı altı ay hapis cezası olan suçlarda geçerli bir alternatif olarak mevzuatta yer almaktadır. Tabi oldukları suç tipleri dikkate alındığında uzlaştırma kurumunun daha çok kişilere karşı, önödeme kurumunu ise topluma ve devlete karşı (Türk Ceza Kanunu üçüncü kısımları) işlenen suçlarda sisteme dahil edildiği görülmektedir. Uzlaştırmadaki edim tartışması bir davranış olarak çeşitlendirilebilirken (bu çeşitlendirme uzlaştırmacının bilgi ve becerisine de bağlıdır) önödemede sadece belirli bir parasal bedeli ödemekle sınırlıdır. Uygulamada soruşturma aşamasında şüpheliye tebliğ edilen önödeme formundaki ödeme yükümlülüğünün yerine getirilmesiyle kamu davası açılmamakta, kovuşturmada ise bu sefer hakimın yapacağı bildirimle istinaden paranın yargılama giderleriyle birlikte ödenmesi halinde dava düşmektedir. Onarıcı adalet sisteminin ilkelerine ve şartlarına bu alternatifte rastlanmamaktadır. Bir müzakere süreci işletilmemekte, yalnızca şüpheli veya sanığın ödeme yapıp yapmamasına göre süreç şekillenmektedir. Kanunda yer almadığından hareketle şüpheli ya da sanığın ödeme gücüne dair bir araştırma da yapılmamaktadır.

Kamu davasının ertelenmesi kurumu, uzlaştırma ve önödemeye nazaran onarıcı adalet perspektifini daha çok yansıtmaktadır. Kural olarak isnat edilen suçun şikayete bağlı ve öngörülen cezanın bir yıl veya daha az süreli hapis cezası olması gerekmektedir. Ayrıca kanunda başka şartlar da öngörülmüştür. Kişinin daha önceden kasıtlı bir suçtan dolayı mahkumiyet almamış olması, kamu davasının ertelenmesi halinde suç işlemekten çekineceğine kanaat getirilmesi, davanın ertelenmesinin şüpheli ve toplum bakımında kamu davasının açılmasından daha yararlı olacağı, mağdurun ve kamunun uğradığı zararın tamamen giderilmesi

şartları birlikte gerçekleştiği takdirde bu karar verilebilmektedir. Öte yandan masumiyet karinesinin bir görünümü olarak savcı nazarında kamu davasının açılmasını gerektirecek yeterli şüphenin varlığı aranmaktadır. Bu şüphe oluşmadığı takdirde zaten doğrudan kovuşturmaya yer olmadığı kararna hükmedilmesi gerekmektedir. Ertelemede beş senelik bir tedbir süresi vardır. Bu erteleme süresi içinde kişinin kasıtlı bir suç işlemedi halinde dava tekrar açılır. Aksi takdirde kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilir. Onarıcı adalet ise failin bir daha suçla ilişkileneceği öngörüsü, dava sürecinden ziyade erteleme toplun ve fail açısından daha faydalı olacağı değerlendirmesi, toplun ve mağdurun zararın giderilmesinin hedeflenmesi gibi şartlarla kendini göstermektedir.

2.2. Denetimli Serbestlik

2.2.1. Tanımı

Bir yandan ülkelerin birbirinden farklı süreç ve formdaki uygulamaları, öte yandan tanımlamaya giden araştırmacı ve uygulayıcıların ön plana çıkardığı özellikler, denetimli serbestlik uygulamaları üzerinde tek bir tanımda ortaklaşmayı güç kılmaktadır. Modern anlamdaki ilk örneklerinde kefalet sistemi üzerinden gidilse de (Lindner 2006) süreç içerisinde denetimli serbestlik, daha çok forma girerek ceza adalet sisteminde hapsedmenin alternatiflerine verilen cevapları geliştirmiştir. En genel tanım olarak gösterilen ifadede “Denetimli serbestlik, suç işlemiş bir kişinin, yetkili makamlar tarafından suça yönelik resmi bir karşılık veya ceza muhakemesi sürecinde bir tedbir olarak belirlenen yükümlülük ve gerekliliklerin, belirli bir süre, planlama ve gözetim kapsamında toplum içinde yerine getirilmesinin sağlandığı bir ceza adalet yöntemidir” denmektedir (Yavuz, 2018). Bu genel tanımın unsurlarını, denetimli serbestlikten beklenen fayda ve insan hakları da dikkate alarak incelemek yerinde olacaktır. İlk olarak tanımda öznenin “suç işlemiş bir kişi” olduğundan bahsedilir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve yerel anayasal düzenlemelerde yer alan ceza hukukunun temel ilkelerinden biri olan masumiyet karinesine göre kişi, suçluluğu ispat edilene, hakkındaki hüküm mahkumiyetle kesinleşene kadar masumdur (Ormanoğlu, 2016). Tanımın devamında denetimli serbestliğin - suça yönelik resmi bir karşılık olmasının yanı sıra- ceza muhakemesi sürecindeki bir tedbir olduğuna da değinilerek özne, sadece suç işleyen birey olmaktan çıkarılmıştır. Bir diğer unsur denetimli serbestliğe yetkili makamların karar vermesidir. Bu yetkili makamların hangileri olduğu ülkelerin kendi ceza sistemlerine göre değişiklik göstermektedir. Yine tanımda tedbirin belirli bir süre uygulandığına değinilmiştir. Denetimli serbestliğin uygulanış aşamalarına göre sürenin en başından belirli tutulması her zaman mümkün değildir. Sürenin belirli olmasından kasıt belirli bir aşamaya gelene kadar uygulanması ise denetimli serbestliğin sınırlı sürelerle uygulandığı konusunda bir tereddüt yoktur fakat ay, yıl, gün gibi belirli bir süreden

bahsediliyorsa bu sürelerin uygulamanın her aşamasında belirli olduğunu söylemek mümkün değildir. Örneğin Türkiye’de kovuşturma sonunda hükümle birlikte verilenler ile salıverilme sonrasında verilen denetimli serbestlik süreleri somut tarih anlamında belirlidir; yükümlü, bu denetimin ne zaman biteceğine dair resmi bir bilgilendirmeye sahiptir. Soruşturma ve kovuşturmayı kapsayan yargılama aşamasında ise denetimli serbestliğin ne kadar sürede uygulanacağına dair belirli bir tarih yoktur. Tedbirler genelde delillerin toplanmasına kadar, mahkeme aşamasında düzenlenen tensip zaptına kadar, sanığın savunmasını yapmasına kadar, delillerin değerlendirilmesine kadar, bazen de hükme kadar sürebilmektedir. Yargılamanın ne kadar sürede tamamlanacağı, delillerin ne kadar sürede toplanacağı, ilk celsenin ne kadar yakın tarihe verileceği gibi değişkenler, dosya kapsamının yanı sıra yargılama makamlarının ve delillerin incelenmesinde görev alacak birimlerin iş yükleriyle etik anlayışına bağlıdır. Son olarak tedbirin kaldırılmasına hükmedecek hakimin takdiri de yargılama aşamasında uygulanan tedbirin süresini belirlemede etkili olmaktadır. Tanımda aynı zamanda tedbirin planlama ve gözetim kapsamında yerine getirildiği de belirtilmiştir. Tedbirin planlanmasının, denetimli serbestliğin onarıcı etkisinin kuvvetlendirilmesine hizmet edeceği söylenebilir. Suçla ilişkilendirilerek denetimli serbestlik uygulamalarına tabi tutulan bir bireyin suç fiilinden önceki davranışlarının gözlemlenmesi, hakkında nasıl bir denetim planı uygulanacağına karar vermekte etkili olmalıdır. Bu, fail için doğru tedbirin tespiti anlamına gelirken aynı zamanda toplumun ve mağdurun da iyilik haline hizmet edecektir. Ne var ki her uygulamanın bir planlama ve gözetim içermemesi, bu tanımın kapsamını sınırlı tutmaktadır. Son olarak denetimli serbestliğin bir ceza adalet yöntemi olduğu belirtilmiştir. Ceza adaleti, toplum düzenini bozan ve suç olarak tanımlanan fiilin gerçekleşip gerçekleşmediğinin araştırılması faaliyetidir (Kaşıkara 2012). Adaletin sağlanması, toplum ve toplumda yer alan her özne için geçerli olduğuna göre bu faaliyet yerine getirilirken failin haksız uygulamalara maruz kalmasının bir karşılığı olmalıdır. Bunun bir örneği haksız tutuklama sonucu devlete yükletilen

maddi ve manevi tazminat istemi olarak gösterilebilir. Bir koruma tedbiri olarak uygulanan tutukluluğun haksızlığına karşı telafi mekanizması işletilirken bireyler hakkında uygulanan haksız denetimli serbestlik tedbirlerine karşı mevzuatımızda bir telafi mekanizması yoktur. Bu telafi arayışı, soruşturma ve kovuşturma aşamasında uygulanan tutukluluk ve denetimli serbestlik tedbirleri karşılaştırmasına dayanmaktadır. Zira kovuşturmadan ve salıverilmeden sonra uygulanan denetimli serbestlikler, fiilin suç olduğunun yargı makamlarınca sabir görülmesi üzerine uygulanmaktadır.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Üye Devletlere Avrupa Konseyi Denetimli Serbestlik Kurallarına İlişkin CM/REC (2010) Nolu Tavsiye Kararı'nda tanımlandığı şekliyle “denetimli serbestlik, Kanunca tanımlanan ve bir hükümlüye verilen yaptırımların ve tedbirlerin toplumda uygulanmasına ilişkindir. Hükümlünün sosyal katılımını ve ayrıca toplum güvenliğine katkıda bulunmayı hedefleyen denetimi, rehberliği ve yardımı içeren bir faaliyet ve müdahale yelpazesini içerir.” Belgenin İngilizcesi incelendiğinde Türkçe'ye hükümlü olarak çevrilen terimin “offenders” olduğu görülmektedir. *Offender*'ın İngilizce'deki karşılığı “a person who is guilty of a crime” olarak belirlenmiştir (CD, 2019) ki bunun Türkçe'ye “suçlu olan kimse” olarak çevrilmesi mümkündür. Bu durumda metnin orijinalinde de aslında yükümlünün suç işlemiş olduğuna kanaat getirildiği görülmektedir. Yabancı kaynaklardaki pek çok tanım da uygulamanın yüklenicisi için Türkçesinde suç işlediği kabul edilen kişiye karşılık olan offender kelimesi kullanılmıştır (Lewis 1960, Dressler 1942, Whitehead 2000). Bunun sebebi, denetimli serbestliğin verilen cezanın kesinleşmesinden sonra uygulanmaya başlandığı yerel ceza adalet sistemleri olabilir.

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği'nin “Tanımlar” başlıklı 4. Maddesindeki tanım, “Şüpheli, sanık veya hükümlünün toplum içinde denetim ve takibinin yapıldığı, iyileştirilmesi ve topluma kazandırılması için ihtiyaç duyulan her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı alternatif bir ceza ve infaz sistemi” ifadeleriyle yer almaktadır. Mevzuatımızdaki

tanımda özne, tüm süreçteki -soruşturma, kovuşturma, kovuşturma sonrası, salıverilme sonrası- yükümlüleri kapsayacak niteliğiyle uygulamadaki yükümlülerin tamamına hitap etmektedir. Öte yandan tanımda yüklenicinin topluma kazandırılması ve bunun için ihtiyaç duyulan her türlü hizmet, program ve kaynağın sağlanması düzenlenmiştir. Tanımın yasanın uygulanışını gösteren yönetmelikte yer almasına dayanılarak bir bakımdan tedbir kararlarının usulünü ortaya koyduğu söylenebilir. Ne var ki Türkiye hukukunda uygulamanın her çeşidinde denetim raporu hazırlanmadığı, yüklenicinin iyilik hali için alınması gereken sosyal araştırma raporlarının her seferinde alınmadığı bilinmektedir. Aynı yönetmeliğin 35. Maddesine dayanılarak hazırlanması gereken denetim planı, yükümlünün risk ve ihtiyaçlarını gözlemlemekle birlikte haklarında tedavi ve denetimli serbestlik, adli kontrol, belli hakları kullanmaktan yoksun bırakma ve cezanın konutta çektirilmesi tedbirlerinde hazırlanmamaktadır.

Araştırmamız için önemli olan birtakım tanımları inceledikten sonra alternatif bir tanım ortaya koymaktan ziyade denetimli serbestliğin -tanımlamaya katkı sağlayacak- özelliklerini sıralamak, bu aşamada yeterli olacaktır:

- Uygulamanın öznesi, yükümlüdür. Yükümlünün adalet sisteminin hangi aşamasında denetimli serbestliğe tabi tutulduğu gözetilerek bu denetimin bir tedbir mi yoksa ceza mı olduğu değişmektedir.
- Onarıcı adalet sistemiyle bağlantısı evvela hapsedmenin alternatifi olması sebebiyle kurulur. Yükümlünün toplumdan uzaklaşmadan birtakım yaptırımlara maruz bırakılması sağlanmaktadır (Centel, 2008).
- Onarıcı adalet sistemiyle sadece fail üzerinden ilişkilenebilir. Kimi uygulamalara hükmedilebilmesi için mağdurun zararın giderilmesi aranır. Öte yandan yükümlü toplum içinde varlığını devam ettirirken toplumun yükümlüye, yükümlünün de topluma olan saygısının zarar görmemesi de hedeflenmektedir (Yavuz, 2011).

- Tedbirler belirli bir süreyle uygulanır. Bu süre kovuşturma aşamasından sonra kesin bir tarih olarak belirlilik kazanırken yargılama aşamasında en fazla hükme kadar uygulanabilir.
- Hangi tedbirin uygulanacağına yetkili merciler karar verir. Tedbir kararı verilirken toplumun ve yükümlünün ihtiyacı gözetilmelidir ve uygulanırken planlama ve gözetim gerçekleşmelidir. Bu şekilde denetimli serbestlikten beklenen yarar -hem toplum düzeninin korunması hem de failin tekrar suçla ilişkilkenmesinin önüne geçilmesi- sağlanmalıdır.
- Hapsedilmek yerine yükümlünün hayatında birtakım kısıtlamalar getirdiğinden bir yaptırım çeşididir. Bir diğerk deyişle onarıcı adalet sistemi içerisinde yer alan cezalandırma uygulamasıdır.

2.2.2. Tarihsel Gelişimi

Denetimli serbestliğin tartışılması, kriminoloji biliminin doğmasıyla paralel gerçekleşmiştir. Vanstone'a göre (2008) bu durum tesadüf değildir. Hapishaneler, en başında beri kriminoloji bilimiyle kol kola yürümektedir. Denetimli serbestlik ise bireyle ilgilenen ve yasaya uyma durumu ile toplum arasında bir ara hat oluşturarak kriminolojinin eteğinden tutmuştur. Yer aldığı bu ara hatta hapishaneler gibi bilimsel bir saha yaratmamaktadır; teorik bir kriterin ve kriminolojinin normatif önerisinin bir parçası olarak uluslararası fikri değişimlere dahil olmuştur (Vanstone, 2008).

Kökenleri 13. Yüzyıl Hristiyan öğretiline dayanmaktaysa da (Yavuz, 2018) denetimli serbestliğin modern anlamdaki ilk uygulamalarına 19. Yüzyılın ortalarına rastlanmaktadır. İlk uygulamaların hem Amerika'da hem de İngiltere'de aynı zaman diliminde başladığı çeşitli kaynaklarda yer almaktadır (Vanstone 2008, Yavuz 2018). Amerika'daki örneğinde bu uygulama, tanımına girilmeden, bir pratikle sistem içine dahil edilmiştir. Uygulamanın babası kabul edilen John Augustus, 1841 senesinde Boston'da bir mahkeme sürecinde sarhoşlukla

suçlanan bir kişinin henüz umudunu kaybetmediğini fark etmiş ve ona kefil olmuştur. Bu şekilde ilk denetimli serbestlik memuru olarak Amerikan tarihine geçmiştir. Denetim sonunda failin halinden memnun olan hakim, yükümlüye ayrıca bir hapis cezası vermekten vazgeçtiğini açıklamıştır (Harris, 1995). Aynı seneye tekabül eden İngiltere uygulaması ise eski bir avukat olan Matthew Davenport Hill'in hakim olduktan sonra kurduğu hükümlerdir. Hill, verdiği cezanın hapiste geçirilmesi yerine öncelikle ertelenmesine ve bu erteleme sürecinde kişinin yasal bir kontrol altında kalmasına karar vermektedir. Kontrolü ihlal eden yükümlü için herhangi bir yaptırım öngörülme de bu ihlal, müstakbel suçların yargılamasında hakimde bir kanaat oluşturmaktadır (Dressler 1965, akt Yavuz 2018).

Whitehead ve Braswell (2000) tarihsel sürecinde amacına ve kapsamına göre denetimli serbestliğin 6 modelinden bahsetmektedir. Bunların ilki *rehabilitasyon modelidir*. Bu modelin ilk uygulayıcısı, Augustus'tur. Denetimli serbestlik uzmanının yükleniciyi kanatlarının altına alması ve ona elinden gelen yardımı/desteği göstermesi beklenmektedir. Uzman, bir mentor gibi ve dahası gelişen uygulamalarla bir terapist gibi rol üstlenebilir. İkinci model, literatüre “Dirty Harry” olarak da geçen *hukuk yaptırımı modelidir*. Bu modelde “önce cezalandır, sonra sor” yolu izlenmektedir. Denetimli serbestliğin yükümlüye ıstırap verecek kadar zorlu olması hedeflenmiştir. Bu zorlamaya örnekler ev hapsi, elektronik kelepçe tedbiri, yoğun gözlem altında tutulma olabilmektedir. Üçüncü yaklaşım, *kırık camlar modelidir*. Amaç, toplumun güvenliğini sağlamak ama bir yandan yükümlüye ofiste değil, gerçekten toplum içinde destek olmaktır. Süreç, toplumla işbirliği yaparak yürütülmektedir. Toplumun içinde yürütüldüğü için de zarar doğmaması için şiddete ya da suça/suç meyilline hızlı bir şekilde tepki verilmelidir. Bir diğer model, *yeni penoloji* sistemidir. Bu sistemde denetimli serbestlikten beklenti düşürülmüştür. Denetimli serbestliğin caydırıcı etkisi olmadığı gibi suçluları rehabilite etmediği kabul edilmektedir. Uygulamanın başarılı kabul edilebilmesi için yüklenicinin süreç boyunca yükümlülüklerini kurallar çerçevesinde yerine getirmesi yeterlidir. *Toplum güvenliği*

modelindeyse mahkemenin amaçsal bir tercih yapması gereklidir: adil cezalandırma mı toplum güvenliği mi? Bu tercihten sonra failin cezası, amaç geliştirilerek bireyselleştirilmektedir. Denetimli serbestlik memurları bu modelde aktif bir rol oynar. Aktif rolün anlamı, resmi tanımlaması olmayan tedbirlerin vaka üzerinden uygulanmasına karar verilebilmesidir. Bir diğer model, denetimli serbestliğin en basitinden en ağırına kadar belirlenen *müeyyidelerin bir parçası olmasıdır*. Bu aralık geniş tutularak tedbirler çeşitlenmekte ve yükümlünün ihtiyacına uygun bir tedbirin seçilmesine olanak sağlamaktadır. *Onarıcı ve toplumcu adalet modelindeyse* onarıcı adalet sistemlerindeki mağdur ve toplumun denetimli serbestlikteki rolü daha ön plana çıkmaktadır. Denetimli serbestlik tedbiri uygulanırken mağdurun ihtiyaçlarının da gözetilebileceği mağdur-fail arabuluculuğu, ceza çemberleri, eski hale iade kurumları işletilmektedir. *Denge yaklaşımı modelinde* ise rehabilitasyon modelindeki failin denetimli serbestlik servisi tarafından çözülebilecek bir problemi olduğu unsuru, onarıcı modeldeki mağdur ve eski hali sağlama amacı, hukuk yaptırımı modelindeki yükümlünün özgür olmakla birlikte kusurlu olduğu davranışlarından sorumlu tutulması gerektiği sentezlenmiştir. Bu yaklaşımların tarihsel süreçte uygulamaya yansıma biçimleri, ülkelerin tercih ettikleri adalet sistemine göre değişiklik göstermektedir. Öyle ki bu yaklaşımlar dışında özgün modellerin de ortaya çıkması mümkündür.

2.2.3. Karşılaştırmalı uygulamalarda denetimli serbestlik

Belçika'daki denetimli serbestlik uygulamaları yargılama aşamasında sınırlı bir alana sahiptir. Bu aşamada uzmanlar, temel olarak yargılamaya katkı sağlayacak raporlar hazırlamakla ve şartla özgür bırakılmış yükümlülere denetlemektir. Ayrıca tutuklu yargılamalarda kişinin salıverilmesine uygun şartların ne olduğunu araştırmaktadır. Kişi hüküm aldıktan sonra toplum içinde denetim altında tutulması, denetimli serbestlik personeli tarafından sağlanmaktadır. Bu denetim sürecinde yükümlüyle yüz yüze görüşmeler yapılır, bir denetim planı hazırlanır, Ayrıca

yükümlünün ailesine destek sunma gibi görevler de denetimli serbestlik süreçlerinde tanımlanmıştır (Bauvens ve Devos, 2015).

2.2.4. Türkiye’de Denetimli Serbestlik

Türkiye’de denetimli serbestliğin bir onarıcı adalet politikası haline gelmesi için çalışmalar, 2000’li yılların başlarında başlamıştır fakat denetimli serbestliğe denk düşebilecek çeşitli yaptırımlarla Osmanlı döneminde de karşılaşılmaktadır. Yavuz’a (2018) göre Osmanlı dönemindeki şahsa kefalet tedbiri, nefy cezası, zaptiye nezareti altında bulundurma cezası, kalebentlik cezası denetimli serbestlik uygulamalarını anımsatan birtakım özelliklere sahiptir. Şahsa kefalet tedbiri, yargılama devam ederken failin mahkemede ya da belirli bir yerde hazır bulunması için bir kişinin kefil olmasıdır. Günümüz mevzuatındaki teminatla güvenceyle salıverilme kurumuna benzemekteyse de günümüzde kefalet belirli bir parasal bedelin ödenmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Nefy, zaptiye nezareti altında bulundurma ve kalebentlik cezaları ise hüküm verildikten sonra bir ceza infaz metodu olarak uygulanmaktadır. Hapsetmek yerine bir alternatif olarak kullanılmaktaysa da denetimli serbestlik uygulamaları skalasında en ağır yaptırım tedbirlerine denk düşmektedir. Cumhuriyetin ilanından sonra bir politika belirlenmemiş olsa da çeşitli güvenlik tedbirleri ile sürgün gibi cezalarla karşılaşılmaktadır. Madde bağımlılarına tedavi öngören güvenlik tedbirleri onarıcı adalet ve denetimli serbestliğe daha kolay karşılık gelse de özellikle sürgün cezası gibi ağır yaptırımlar içeren cezaların onarıcı adalet amacı taşıyan denetimli serbestlik uygulamalarına ne kadar denk düştüğü ayrıca tartışılmalıdır.

Türkiye’de denetimli serbestlik alanındaki modern gelişmeler, Avrupa Birliği’ne uyum sürecine denk düşmektedir (Türkmen, 2018). 2004 senesinde Twinning mekanizması kapsamında ortak üye ülke olan İngiltere’nin kolaylaştırıcılığında Türkiye’de Denetimli Serbestlik Hizmetlerinin Geliştirilmesi Projesi’ne başlanmıştır. Proje raporunda toplam süre 21 ay olarak gösterilmiştir. Üye ülkeden gelecek uzmanlarla denetimli serbestlik hizmetlerinin

standartlaştırılması ve geliştirilmesi hedeflenmiştir. Uygulamaların denetim aşamasına göre farklılıklar doğurmasından dolayı bu aşamalar sınıflandırılmıştır: *Soruşturma aşamasında* savcının denetimli serbestlik sistemine dair bilgi sahibi olması ve onarıcı adaleti gözetmesi; *kovuşturma aşamasında* yüklenicinin alacağı en uygun yaptırımın belirlenebilmesi için hüküm öncesi repolar ve sosyal durum raporlarının alınması, yükümlüye verilen tedbirlerin denetlenmesi ve ihlaller halinde hakime raporlanması; *kovuşturma sonrasında* yükümlünün toplum içinde eğitim, bağımlılık tedavisi, destek, izleme gibi tedbirlere tabi olması; *hapishane aşamasında* bakım ve tahliyeye hazırlık; *tahliye sonrasında* gözlem ve erken tahliye ihtimallerinin araştırılması.

Türkiye’de denetimli serbestlik sisteminin temel amaçları projede şu şekilde belirlenmiştir:

- Yükümlünün toplum içinde yargı otoriteleri tarafından izlenmesi,
- Yeniden suç işlemeye karşı toplumun korunması,
- Onarıcı adalet çerçevesinde mağdura destek olunması,
- Etkili bir gözlem teminiyle yükümlünün rehabilite edilmesi,
- Hapis cezası olmayan durumlarda mağdur ve toplumu korumak için gerekli önlemlerin alınması.

Bu amaçlara ulaşabilmek için yapılan aktiviteler; mevcut mevzuatın gözden geçirilmesi ve yeniden düzenlenmesi, denetimli serbestlik metotları ve standartlarının belirlenmesi, ihtiyaç ve risk analiz araçlarının geliştirilmesi, anayasal eşitliğin sistemde yer alması, yükümlülerin takibinin yapılabilmesi adına vaka kaydı ve veri tabanı sisteminin kurulması, pilot uygulamaların başlatılması, üye devletlerden uyum için getirilen kısa zamanlı uzman yardımı programları için eğitim müfredatı hazırlanması, kolluk kuvvetleri, hakim ve savcılara eğitimler verilmesi olarak belirlenmiştir. Projenin bir özetine 2011 senesinde Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Eğitim ve Kurumsal Yapılanma Başkanlığı tarafından hazırlanan “Twinning Mekanizması ve Türkiye” (2011) başlıklı raporda da ulaşılmaktadır. Bu raporda projenin başarı

göstergeleri eğitim çalışmaları, uzman atamaları, mevzuat revizyonları, birimlerin açılması, bilgi teknoloji sistemlerinin kurulması, toplum koruma kurullarının geliştirilmesi için yönetmelik hazırlanması, suç tekrar riski ihtiyaç analizi gibi verileri içeren değerlendirme araçlarının geliştirilmesi olarak gösterilmiştir. Sonuç ise -aynen aktarımla- *“Türkiye’de profesyonel, etkili ve verimli bir denetimli serbestlik hizmeti kurulması yoluyla yasa uygulayıcıları ve hukuk çevrelerini bir üst düzeye çıkarmaya ilişkin genel hedefe son derece büyük bir başarıyla ulaşılmıştır. Bu erken aşamada dahi gelen haberler, hükümlülerin başarıyla rehabilite edildiği, bağımlıların uyuşturucudan uzaklaştığı, hükümlülerin yeni beceri alanlarında eğitildiği ve iş buldukları, mağdurların suçun yarattığı etkiye karşı korunduğu yönündedir. Türkiye’de 20 yıl önce iptal edilen sistem canlandırılmıştır”* olarak kaleme alınmıştır. Hükümlülerin başarıyla rehabilite edildiği, bağımlıların uyuşturucudan uzaklaştığı gibi tespitlerle ilgili bir ölçeğe veya kaynağa yer verilmemiştir. Türkiye’de Denetimli Serbestlik 10. Yıl Bildiri Kitabı’nın (2016) önsözünde ise denetimli serbestlik sürecin tamamlanmadığı ve değişen ve gelişen dünyayla birlikte Türkiye’de de bu alanda yapılacak çok şey olduğu vurgusu yapılmıştır.

Onarıcı adalet sisteminin geniş etki alanının içinde denetimli serbestlik, genellikle hapsedilme üzerinden tartışılmaktadır. Hapsetmenin alternatifleri sayesinde kişinin toplumla daha erken entegre olması, öte yandan yargılama devam ederken hapsedilmek gibi ağır bir yaptırımın doğuracağı insan hakları ihlallerinin önüne geçilmesi hedeflenmektedir.

Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı, Adalet Bakanlığı teşkilat yapısında Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü bünyesinde bulunmaktadır. Daire başkanlığı bünyesindeki şube müdürlüklerinden yeterli sayıda tetkik hakimi sorumludur. 2019 yılı itibariyle daire başkanlığının teşkilat şemasında iki adet tetkik hakimi yer almaktadır (CTE-DS 2019). Bu şube müdürlükleri, Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği’nde her ne kadar “altı” olarak gösterilmişse de beş adet sayılmıştır. Bunlar, değerlendirme ve planlamadan, koruma kurulları

ve mağdur destekten, elektronik izlemeden, infaz ve iyileştirmeden, çocuk hizmetlerinden sorumlu şube müdürlükleridir.

Yükümlülerle bire bir etkileşimde olan taşra teşkilatında ise denetimli serbestlik müdürlükleri bulunur. Bu müdürlüklerde denetimli serbestlik kararlarının infazı ve diğer işlerin yürütülmesi için birtakım bürolar vardır. *Gelen evrak bürosunda* adli makamlardan ve diğer kurumlardan gelen evraklar alınmaktadır. Yükümlünün ilk müracaatının, kaydının, iletişim bilgilerinin, mazeretlerinin alındığı büro *kayıt kabul bürosudur*. Kayıt kabul işlemleri tamamlanan yükümlüler uygulanacak tedbire göre *değerlendirme ve planlama bürosuna* ya da doğrudan vaka sorumlusuna gönderilmektedir. Değerlendirme ve planlama bürosuna gelen yükümlü önce risk ve ihtiyaç değerlendirmesine tabi tutularak kendisi için bireyselleştirilmiş denetim planı hazırlanmaktadır. Denetim planı hazırlanırken toplumun ve mağdurun korunması, kararın infaz kabiliyeti, yükümlünün ihtiyaçları ve becerileri, kamu kurum ve kuruluşlarıyla sivil toplum örgütlerinin katkıları dikkate alınır. Değerlendirme ve planlama bürosu tarafından yükümlünün risk ve ihtiyaçları en geç altı ayda bir vaka sorumlusunun görüşü de alınarak yeniden değerlendirilmekte ve gerekli görülürse yeni bir denetim planı hazırlanmaktadır. Hazırlanan denetim planı infaz işlemleri değerlendirme komisyonuna sunulmakta ve ayrıca komisyon tarafından onaylanması beklenmeksizin *infaz bürosuna* gönderilmektedir. İnfaz bürosu, kendisine gelen denetim raporundaki kararların takibini, yükümlülerin toplum içinde denetimini, iyileştirilmesine yönelik çalışmaların koordinasyonunu sağlamaktadır. Her yükümlü için infaz bürosundaki bir denetimli serbestlik memuru, vaka sorumlusu olarak seçilmektedir. *Eğitim ve iyileştirme bürosu* müdahale programları uygulama, bireysel görüşme ve grup çalışmaları yürütme, yükümlülerin çevreleriyle -özel hayatın gizliliğini ihlal etmeden- işbirliği yapma, diğer kurum ve kuruluşlarla ve sivil toplum örgütleriyle işbirliği yaparak iyileştirmeye yönelik programlar hazırlama, ayrıca bu kurum ve örgütlerde yükümlülere uygun programları takip ederek yükümlüleri bu programlara yönlendirme, çalışma ya da eğitim

tedbirine tabi yükümlülerin kuruma yerleştirilmesinde gerekliyse bu yükümlülere refakat etme işlemleriyle görevlidir. *Denetim bürosu*, kollukla işbirliği içinde yükümlülerin denetim ve takibini yapmaktadır. Yaptıkları denetimin sonuçlarını vaka sorumlusuna bildirme, elektronik kelepçe takma ve elektronik izleme cihazları kurma, yükümlüyü çalışacağı kuruma, eğitim kurumuna ya da programına yerleştirme, görevlendirildikleri takdirde denetimli serbestlik müdürlüğünün ve çalışanlarının güvenliğini sağlama gibi görevleri yerine getirmektedir. *Mağdur destek hizmetleri* bürosu, mağdurların taleplerini kabul etme ve inceleme, yardım alabilecekleri kişi ve kuruluşlarla ilgili bilgi verme, mağdurun talep etmesi halinde yargılama süreci hakkında bilgi verme, psiko-sosyal destek programlarını uygulamakla görevlidir. *Koruma kurulu bürosu* koruma kurulunun sekreteryası işlerini yürütmektedir. Talep halinde, iş arama izni alarak çıkan hükümlülerin çalışacağı yerler hakkında bilgi vermekle ve salıverilme sonrası korum kurullarına başvurabileceklerini bildirmekle görevlidir. *İdari ve mali işler bürosu* müdürlüğün görevlerini etkin bir şekilde yürütebilmesi için ihtiyaç duyulan işleri planlamakla görevlidir. Yükümlülerle doğrudan bağlantılı bir görev tanımlaması bulunmamaktadır.

Türkiye’de denetimli serbestlik kapsamında uygulanan tedbirler, Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığınca şu şekilde listelenmiştir (CTE-DS 2019):

- Adli kontrol (CMK madde 109)
- Tedavi ve denetimli serbestlik (TCK madde 191)
- Denetimli serbestlik uygulanarak cezanın infazı (CGTİK madde 105/A)
- Adli para cezası karşılığı kamuya yararlı çalışma (CGTİK madde 106/3)
- Mükerrirlere özgü denetimli serbestlik (CGTİK madde 108/4,6)
- Seçenek yaptırımlar (TCK madde 50)
- Belli hakları kullanmaktan yoksun bırakma (TCK madde 53/6)
- Hükmün açıklanmasının geri bırakılması (CMK 231)

- Erteleme süresinde denetimli serbestlik (TCK madde 51)
- Etkin pişmanlık (TCK madde 221/5)
- Çocukların denetim altına alınması (ÇKK madde 36)
- Konutta infaz (CGTİK madde 110/2)
- Koşullu salıverilme sonrası denetimli serbestlik (CGTİK madde 107/7,8,9)

Bu tedbirler, çalışmanın “Uygulama Süreçleri” başlığı altında onarıcı adalet perspektifinde incelenecektir. Buna rağmen belirtmekte fayda vardır ki hükmün açıklanmasının geri bırakılması, etkin pişmanlık ve cezanın ertelenmesi kurumlarının denetimli serbestlik kapsamına alınması için bu süreç içerisinde kişinin denetimini sağlayacak türde kararları vermesi gerekmektedir.

2.2.4.1. Uygulamanın Özneleri

Onarıcı adalet sistemi anlayışına uygun olarak denetimli serbestlik özneleri mağdur, toplum ve yükümlüdür. Bununla birlikte onarıcı adaletteki öznelerden farklı olarak denetim mekanizmasının işleyebilmesi için bir öznenin daha aktif katılımına ihtiyaç duyulmaktadır. Denetimli serbestlik personeli, uygulamadan beklenen onarıcı adalet amacının gerçekleşmesine etki edecek önemli bir role sahiptir. Öyle ki bireyselleştirilmiş uygulamalarla yükümlüye sunulan katkı, toplum içinde onarım metotları gibi sistemin işlevsellik kazanması, denetimli serbestlik personelinin yaptığı çalışmalarla sağlanacaktır.

2.2.4.1.1. Mağdur ve toplum

Türkiye’deki onarıcı adalet hizmet eden kurumlar dikkate alındığında suçtan zarar görenin oynadığı rol, denetimli serbestlik uygulamalarında uzlaştırma ve kamu davasının ertelenmesine nazaran daha pasiftir. Buna rağmen özellikle mağdurun gördüğü zararın giderilmesi için mevzuatta çeşitli düzenlemeler yer almış, denetimli serbestlik teşkilatına birtakım görevler tanımlanmıştır. Müdürlüklerin içinde kurulan mağdur destek hizmetleri ve koruma kurulu büroları, mağdurların taleplerini kabul edip inceleyerek görevleri çerçevesinde destek hizmeti

sunmaktadır. Bu şekilde denetimli serbestlik müdürlükleri, mağduru temel alarak birtakım çalışmalar da yapabilmektedir. Öte yandan yükümlünün temel alındığı çalışmalarda mağdurun içinde bulunduğu durumun da etkisi gözlemlenmektedir. Örneğin mevzuatta yükümlülüğe tabi tutulacak kişi için hazırlanması talep edilen sosyal araştırma raporunda tedbirlerin mağdur açısından taşıdığı riskin değerlendirilmesinin yanı sıra gerekli görüldüğü takdirde mağdurla görüşme de yapılabileceği düzenlenmiştir. Yükümlünün temel alındığı ve mağdurun olaydan etkilenme biçiminin gözetildiği uygulamalara bazı suç tiplerinde adli kontrol tedbirinin uygulanması için mağdurun zararının giderilmesi şartı ya da yükümlünün mağdur ya da potansiyel mağdurlara yaklaşmaması için elektronik kelepçeyle izlenme de gösterilebilir.

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği'nin altıncı kısmı “mağdurların ve aile bireylerinin korunmasına” ilişkin düzenlemelere ve mağdura yönelik destek hizmetlerinde mağdura yönelik psikososyal ve ekonomik destek hizmetlerinin denetimli serbestlik kapsamında olduğuna yer vermiştir. İlerleyen maddelerde ise mağdur kavramının suçun unsurlarında yer alan mağdur sıfatından daha geniş kullanıldığı görülmektedir. Öyle ki ceza hukukunda fiili işleyen/işlediği iddia edilen konumundaki suça sürüklenen çocukların koruma altına alınması gerektiği bu başlık altında düzenlenerek çocukların denetime konu olayla alakalı bir yandan yükümlü, öte yandan mağdur sıfatını taşıdığı kabulüyle bir mevzuat düzenlemesine gidildiği anlaşılmaktadır. Aile içi şiddet vakalarında yükümlünün ailesine şiddet göstermesinin yanı sıra yükümlünün gördüğü şiddet vakalarında da gerekli önlemlerin alınması düzenlenmiştir. Bu şekilde uzlaştırma kurumundaki mağdurun fiil ya da yükümlülükle ilgili doğrudan fikir paylaşılabileceği bir alan denetimli serbestlik uygulamalarında genel olarak oluşturulmamışsa da aslında mağdurun da destek hizmetleri çerçevesinde iyileştirilmesi hedeflenmektedir.

Toplum, denetimli serbestlik uygulamalarında iki farklı şekilde yer almaktadır. Bunlardan biri suçun işlenmesi ya da işlendiğinin iddia edilmesiyle birlikte toplumun suçtan zarar gören sıfatını taşımasıdır ki yükümlünün denetlenmesi, toplum güvenliğinin sağlanmasına da hizmet

etmektedir. Bir diğ er sıfatı da y  k  ml  y   kendi parçası kabul ederek onarıcı adaletin yetişmesi, b  y mesi, gerçekleşmesi için s  r lmesi gereken bir bahçe olmasıdır. Bu iki yaklaşımla toplum, hem suçtan zarar gören hem de y  k  ml  y   onarmaya yönelik yaklaşımları ve sosyal ilişkileri barındıran bir özne olmaktadır.

2.2.4.1.2. Y  k  ml  

Denetimli serbestliğinde onarıcı adaletin sağılandığının tespiti, özellikle y  k  ml  lerin bu uygulamalardan nasıl yararlandığıyla gözlemlenebilir. Y  k  ml   üzerinden en temel etki, hapsedmenin alternatifini yaratmasından kaynaklanmaktadır. Bilindiğı üzere hapsedmenin, yargılama aşamasında ve yargılama tamamlandıktan sonra olmak üzere iki farklı karşılığı vardır. Yargılama devam ederken bireyin tutuklanarak hapsedilmesi, bir koruma tedbiri olarak uygulanmaktadır ve mevzuata göre bazı şartların varlığı aranmaktadır. Kişinin işlediğı iddia edilen suç henüz sabit değılken hapsedilmesinde tutukluluk şartlarının objektif ve insan haklarına dayanan bir perspektifte değıerlendirilmesi, onarıcı adaletten beklenen faydanın sağılanması açısından gereklidir. Yargılama sona erip iddia edilen suçun işlendiğine hükmedildiğinde kanunda yazılı belli suç tipleri ve belli süreli hapis cezaları açısından kişinin hapis cezası yerine denetimli serbestlik uygulamalarına tabi tutulmasına da karar verilmektedir. Salıverilme sonrası içinse kişinin hapisanede ne kadar süreyle tutulacağı ve aldığı hapis cezasının bir kısmının infazından sonra ne kadar süreyle, hangi şartlarda hala devletin denetiminde olacağı sorularının cevabı aranmaktadır. Bu sebeple hapsedmeye alternatif olma özelliğinin iki farklı alanda değıerlendirmesi uygun görülmektedir. Ortaya çıkan bu iki farklı alan, masumiyet karinesinin varlığını tartışabilmek adına önemlidir.

Özellikle yargılama süreçleri içinde y  k  ml  n  n “suç işleyen kişi” olarak anıldığı durumlarda masumiyet karinesinin en azından lafzi olarak ihlal edildiğini söylemek yerinde olacaktır. Bu tanımlamanın dışında toplumun denetimli serbestlik kavramından ne anlam çıkardığı da önemlidir. Denetimli serbestliğin yeterince izah edilmediğı ve i selleştirilmediğı toplumlarda

tutuklamaya alternatif bu uygulamanın bir ceza yöntemi olarak algılanması muhtemeldir. Öte yandan ceza mevzuatında haksız tutuklamalarda bir özür ya da telafi mahiyetinde ya da devletin bu haksız cezalandırmadan sorumlu tutulması anlamında bir tazminata hükmedilmektedir. Buna karşılık soruşturmanın kovuşturmaya yer olmadığı kararıyla kapatılması veya kovuşturmanın sanığın beraatıyla sonuçlanması durumlarında haksız yere uygulanan denetimli serbestlik tedbirlerinin şüpheli ya da sanık açısından bir telafi, devlet açısından bir sorumluluk karşılığı yoktur. Bu ihtimaller yönünden denetimli serbestlik tedbirleri, telafisi olmayan bir yaptırıma, neticesi itibariyle karşılıksız bir cezaya dönüşmektedir.

Denetime karar verilmesi amacıyla yargılama aşamasında ya da denetim esnasında alınması gereken raporlar, uygulamanın bireyselleştirilmesine fayda sağlayarak yükümlünün onarıcı adaletten daha fazla yararlanması sonucunu doğuracaktır. Denetimli serbestlik müdürlükleri kapsamında yer alan değerlendirme ve planlama, infaz ve eğitim ve iyileştirme büroları, her vaka için öznel olarak yaptıkları inceleme ve hazırladıkları raporlarla kişinin ilişkilendiği suçun sebeplerini, ihtiyaçlarını ve kendisi hakkında uygulanması gereken tedbir ve desteklerin neler olduğunu tespit etme imkanını yaratır. Böylece kişinin bireysel olarak iyileşmesi ve aynı zamanda toplumun ve mağdurun suç riskinden uzaklaşarak korunması sağlanır.

Denetimli serbestlik tedbirlerinin hapsedmeye alternatif olması dışında onarıcı adalet perspektifinde bir iyileştirme amacı da bulunmaktadır. İyileştirmenin gerçekleşmesi için yükümlüler için bireysel planlar hazırlanmalıdır. Güzel'e göre (2015), başarılı bir plan için yükümlüyü iyi analiz etmek ve önemsendiği referansları dikkate almak gereklidir. Yükümlüye yönelik tespit edilen sorunlar, doğru kanallardan çözümlenmelidir.

2.2.4.1.3. Denetimli serbestlik personeli

Denetimli serbestlik sistemin teşkilat yapısı merkez teşkilatı ve taşra teşkilatı olarak ikiye ayrılmaktadır. Taşra teşkilatı, yükümlülerle bire bir etkileşimde olan, yükümlülüklerin infazının düzenlenmesi ve denetimini üstlenen yapılandırma. Müdürlükler, adalet komisyonunun

bulunduğu yerdeki cumhuriyet başsavcılığına bağlı olarak kurulmaktadır. İş durumu ve coğrafi konum göz önüne alınarak ihtiyaç halinde, müdürlüğüne bağlı denetimli serbestlik büroları da kurulabilmektedir. Müdürlüğün uygulamanın hangi süreçte gerçekleşeceğine göre görevleri sınıflandırılmıştır. Bu sınıflamalar, incelenmek üzere bu çalışmanın “Uygulamanın Süreçleri” başlığında aktarılacaktır.

Müdür dışında görevli personeller, yönetmelikte müdür yardımcısı, denetimli serbestlik uzmanı, denetimli serbestlik memuru ve müdürlük dışında görevlendirilen uzmanlardır. Müdür, müdürlükteki çalışmaların işlerin etkili ve verimli yürütülmesi, müdürlüğün dışarıyla kurduğu ilişkilerin organize edilmesi, çalışan personelin gözetim ve denetimi şeklinde idari görevlere sahiptir. Müdür yardımcısı, kendisine bağlı büroları organize etmekle, bu büroların çalışmalarını denetlemek ve sonuçlarını değerlendirmekle, gerektiğinde müdürlüğü temsil etmekle ve müdürün idari görevlerinde kendisine yardımcı olmakla görevlidir. Müdür ve müdür yardımcılarının çalışma alanları daha çok idari işleyle ilgiliyken denetimli serbestlik memurları ve uzmanları yükümlüyle ilgili çalışmalara doğrudan katılmaktadır. Burbank ve Golsborough (1954), denetimli serbestlik sisteminin kalbinin prosedürler, regülasyonlar ve uygulamalar olduğunu değil, denetimli serbestlik memurlarının (*probation officers*) karakterleri ve vasıfları olduğunu dile getirmektedir. Denetimli serbestlik memurlarının görevleri, müdürlükteki idari işlerin yürütülmesinin yanı sıra yönetmelikte;

- Araştırma ve değerlendirme formunu doldurmak,
- Denetim planını hazırlamak,
- Yükümlülerin toplum içinde denetim ve takibini yapmak,
- Koruma kurullarının talep ve takip formunu doldurmak, koruma kurullarınca uygun bulunan projeleri hazırlamak,
- Denetimli serbestlik ve koruma kurulları çalışmaları kapsamında ev ve işyeri ziyaretleri yapmak olarak da sayılmıştır.

Denetimli serbestlik uzmanıysa onarıcı adaletin özneler üzerinde yaratacağı etkide teşkilat içindeki en geniş payın sahibidir. Uzman, yükümlülere yönelik denetim planında belirlenen çalışmaları yürütmekle görevlidir. Bu çalışmalar yönetmelikte;

- Yükümlülerle bireysel görüşmeler yapmak ve grup çalışmalarını yürütmek,
- Yükümlülerin boş zamanlarının yapılandırılmasına yönelik eğitsel ve sosyal çalışmaları diğer kurumlarla işbirliği içinde yürütmek,
- Yükümlülerin iyileştirilme süreçlerini izlemek ve yükümlünün durumu hakkında vaka sorumlusunu sözlü ya da gerektiğinde yazılı olarak bilgilendirmek,
- Sosyal araştırma raporu hazırlamak,
- Gerektiğinde hizmetler listesinin oluşturulmasında görev almak,
- Yükümlülerin risk ve ihtiyaçlarının değerlendirilmesi ile denetim planlarının hazırlanmasında danışmanlık yapmak, değerlendirme ve planlamanın uygunluğunu kontrol etmek ve gerektiğinde değerlendirme ve planlama yapmak,
- Yükümlülerin iyileştirilmesi ve topluma kazandırılması ile mağdurların desteklenmesine yönelik projeler hazırlamak ve yürütmek,
- İyileştirilme çalışmalarına esas olmak üzere denetim altındaki hükümlülerle ev, okul ve işyerinde özel hayatın gizliliğine dikkat ederek görüşmeler yapmak,
- Koruma kurulları çalışmaları kapsamında, gerektiğinde denetimli serbestlik memuruyla birlikte ev ve işyeri ziyaretlerine gitmek,
- Ceza infaz kurumundan salıverilen hükümlüler ile suç mağdurlarına rehberlik hizmeti vermek ve müdahale programları uygulamak
- Yükümlülerin iyileştirilmesi ve yeniden topluma kazandırılması ile mağdurların desteklenmesine yönelik müdür tarafından verilen diğer görevleri yapmak

Denetimli serbestlik çalışanlarının, özellikle denetimli serbestlik memurlarıyla uzmanlarının görev tanımlarında geçen birtakım terimlerin açıklanmasında fayda görülmektedir.

Denetimli serbestlik uzmanının yükümlünün denetim sürecini izlerken bilgi aldığı ya da bilgilendirmede bulunduğu *vaka sorumlusu*, denetim kapsamında yükümlü için belirlenen programların uygulanmasından sorumlu ve kararların infazını organize eden denetimli serbestlik memurudur. Yönetmelikte görevleri; denetim planının uygulanması, yükümlüyü hakları, yükümlülükleri, yükümlülüklerin ihlalden doğacak sonuçları hakkında bilgilendirme, yükümlünün programlara katılımının sağlanması, toplum içinde denetim ve takibinde, ihlal edilen yükümlülüklerle ilgili uyarıların yapılması ve gerekli olanların hakime bildirilmesi, yükümlülük ihlalden dolayı uyarılmasına karar verilen yükümlüye kararı tebliğ etme ya da gerektiğinde müdürlüğe davet ederek bizzat görüşme, denetim planının uygulanması için kurumlar arası yazışmalarda görev alma, kararların infazıyla ilgili mahkeme ve savcılıklara gönderilecek rapor ve yazıların hazırlanması, koşullu salıverilme öncesi değerlendirme raporunun hazırlanması, risk ve ihtiyaçları yeniden değerlendirilen yükümlülerin görüş ve önerilerle birlikte değerlendirme ve planlama bürosuna bildirme, yükümlü ile en az ayda bir kere görüşülerek aldığı geri bildirimleri ilgili büroya iletmede görevlidir.

Yükümlülerin risk ve ihtiyaçlarının değerlendirilmesi, yükümlülerin değerlendirilmesi ve iyileştirme çalışmaları altında yer almaktadır. *Risk değerlendirmesi*, sanık veya hükümlünün kendisine, ailesine, mağdura, topluma ve denetimli serbestlik personeline karşı taşıdığı zarar verme riski ile tekrar suç işleme riskinin belirlenmesidir. *İhtiyaçların belirlenmesi*, sanık veya hükümlülerin suç tekrarının ve zarar verme risklerinin en aza indirilmesi ve topluma kazandırılması amacıyla kişinin ihtiyaç duyduğu hizmet ve programların belirlenmesidir. Bu risk ve ihtiyaç değerlendirmeleri, araştırma ve değerlendirme formu üzerinden yapılmaktadır. Bu formlar, yükümlü müdürlüğe ilk geldiğinde değerlendirme ve planlama bürosunda görevli denetimli serbestlik memuru tarafından doldurulmaktadır. Yükümlü hakkında yapılan risk ve ihtiyaç değerlendirmesinden sonra bir *denetim planı* hazırlanmaktadır. Bu planda iyileştirme ve denetim çalışmaları için belirlenen süreç ve çalışma yöntemi belirtilmektedir. Yükümlüye, bu

planda belirlenen yükümlölükler, uyması gereken kurallar ve dikkat etmesi gereken hususları içeren bilgilendirme formu verilmektedir. Denetim planları, risk ve ihtiyaçların yeniden değerlendirilmesi sonucu değişikliğe uğrayabilmektedir. Bazı denetimli serbestlik uygulamaları için risk ve ihtiyaç değerlendirmesi yapılmaz; bu sebeple yükümlölükler hakkında denetim planı da düzenlenmemektedir. Bu değerlendirme ve plan yerine sadece yükümlölüklere uymadaki kurallar ve dikkat etmesi gereken hususlar hakkında bilgilendirme formu verilmektedir. Bunlar tedavi ve denetimli serbestlik, adli kontrol, belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma ve cezanın konutta çektirilmesidir. Sadece rehberlik çalışmalarına katılma yükümlölüğü ve/veya tedavi ve denetimli serbestlik tedbirine tabi tutulan yükümlölülerin topluma uyum ve iyileştirme konularında yol kat edip etmediğini gözlemlemek amacıyla *denetim raporu* düzenlenmektedir. Sosyal araştırma raporu ise yargılama esnasında; soruşturma aşamasında savcının talebiyle, kovuşturma aşamasında hakim ya da mahkemenin istemiyle denetimli serbestlik uzmanı tarafından hazırlanır. Raporda şüpheli ya da sanığın geçmişi, ailesi, çevresi, eğitimi, kişisel, sosyal, ekonomik ve psikolojik durumunun değerlendirilmekte ve topluma ve mağdura karşı taşıdığı risk ve ihtiyaçlarla bunlara yönelik öneriler belirtilmektedir. Hakkında sosyal araştırma raporu istenen kişinin ailesi ve sosyal çevresi dışında denetimli serbestlik uzmanı, ihtiyaç görürse mağdurla da görüşebilmektedir. *Koruma kurulu* ise mağdurların suç nedeniyle karşılaştıkları sorunların çözümü, tahliye sonrası iş bulma desteği, müdürlüklerce takibi yapılan denetimli serbestlik uygulamalarının yerine getirilmesi için ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılabilmesi için müdürlüklere destek sunma gibi görevleri yerine getirmek amacıyla kurulmuştur.

2.2.4.2. Uygulamanın Süreçleri

Denetimli serbestliğin ne şekilde uygulanacağına dair yetkinin hangi makamda olduğu, denetimin hangi aşamada uygulandığına göre değişiklik göstermektedir. Soruşturma evresinde

uygulanacak denetimli serbestlik tedbirlerine kural olarak sulh ceza hakimlikleri karar verir. Bunun istisnası, kullanmak için uyuşturucu madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmak ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak suçunda soruşturma aşamasında savcının da tedavi ve denetimli serbestlik kararı verebilmesidir. Kovuşturma evresinde veya kovuşturma sonunda hükümle birlikte uygulanmaya başlayacak denetimli serbestlik tedbirlerine yargılamayı yürüten mahkeme hakimi ya da heyeti, salıverilme sonrasında uygulanacak denetimli serbestlik tedbirlerine ise infaz hakimi karar verir.

2.2.4.2.1. Soruşturma aşamasında denetimli serbestlik

Soruşturma aşamasında hakkında denetimli serbestliğe hükmedilecek kişi, henüz suçu ispatlanamayan, hakkında kamu davası açılması için yeterli şüpheyne ulaşılammış olan şüphelidir. Ceza hukukunun temel ilkelerinden biri olan masumiyet karinesinin bu bağlamda göz ardı edilmeden şüpheli hakkında denetimli serbestlik tedbirlerine hükmedilmelidir.

Denetimli serbestlik tedbirlerinden en sık uygulanan adli kontrol tedbirine soruşturma aşamasında savcının talebi ve sulh ceza hakiminin kararıyla hükmedilmektedir. Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 109. Maddesi, kişi hakkında adli kontrol tedbirine hükmedilmesi için aranan temel şartın "tutuklama sebeplerinin var olması" şeklinde belirtmektedir. Tutuklama sebepleri ise aynı kanunun 100. Maddesinde belirtilmiştir: suçun işlendiğine dair kuvvetli şüphe yaratan somu deliller ve bir tutuklama nedeni. Kanunun lafzındaki "ve" bağlacı, her iki unsurun da somut olayda yer alması gerektiğini göstermektedir. Tutuklama nedenleri ise şüphelinin kaçması, saklanması ya da kaçma şüphesinin varlığına dair somut delillerin bulunması ile delilleri yok etme, gizleme veya değıştirme ihtimalinin ya da tanık, mağdur veya ilgili kişiler üzerinde baskı yapma girişiminin bulunmasıdır. "Katalog suç" olarak gruplandırılan birtakım suç tipleri için suçun şüpheli tarafından işlendiğine dair kuvvetli şüphe varsa tutuklama nedeninin de varlığı kabul edilmektedir. Öyleyse adli kontrol tedbirlerinin uygulanabilmesi için aranan tutuklama nedenlerinin yargı mercileri önünde nasıl incelendiğı son derece önemli bir

hale gelmektedir. Tutuklamaya alternatif olarak uygulanabilecek adli kontrol tedbirleri kanunda şu şekilde sayılmıştır:

- Yut dışına çıkmamak,
- Hakim tarafından belirlenen yerlere belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurmak,
- Hakimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına ve gerektiğinde mesleki uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymak,
- Her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamamak ve gerektiğinde kaleme, makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etmek,
- Özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya ucuu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dahil, tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etmek,
- Şüphelinin parasal durumu göz önünde bulundurularak, miktarı ve bir defada veya birden çok taksitlerle ödeme süreleri, Cumhuriyet savcısının isteği üzerine hakimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırmak,
- Silah bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silahları makbuz karşılığında adli emanete teslim etmek,
- Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hakim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere ayni veya kişisel güvenceye bağlamak,
- Aile yükümlölüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkum edildiğı nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermek,
- Konutunu terk etmemek,
- Belirli bir yerleşim bölgesini terk etmemek,
- Belirlenen yer veya bölgelere gitmemek.

Her ne kadar maddenin ilk fıkrasında adli kontrol tedbirlerine tutuklama sebebinin varlığı halinde karar verilebileceği yer olsa da ikinci fıkrasında bu tedbirlere kanunda tutuklama yasağı öngörülen suçlarda dahi uygulanabileceği düzenlenmiştir. Öyleyse denetimli serbestliğin hapis cezasına alternatif olmaktan daha fazla kapsama alanı olduğu söylenebilir. Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği'nde yer alan tanımlamaya göre denetimli serbestlik; şüpheli, sanık veya hükümlünün toplum içinde denetim ve takibinin yapıldığı, iyileştirilmesi ve topluma kazandırılması için ihtiyaç duyulan her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı alternatif bir ceza infaz sistemini ifade etmektedir. Tutuklama nedeni bulunmayan bir şüphelinin iyileştirme gereksinimi doğuracak suçu işleyip işlemediği yargı organlarınca henüz tespit edilmeden denetime tabi tutulmasındaki amaç, mevzuatta gösterilmemiştir.

Kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmak ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak suçunda ise soruşturma aşamasındaki denetimli serbestlik usulünden daha farklı bir uygulamayla karşılaşılmaktadır. Bu suçla ilgili soruşturma başlatan savcılık, kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verdiği takdirde asgari olarak bir yıl süre için denetimli serbestliğe hükmetmelidir. Gerekli görüldüğü takdirde kişi hakkında tedavi tedbiri uygulanmasına da karar verilebilir. Hakkında kamu davasının ertelenmesi kararı veren kişi beş yıl (erteleme süresi) boyunca yükümlülüklerini ihlal etmezse hakkında kovuşturmayla yer olmadığı kararı verilir. Klasik soruşturma aşamasında şüphelinin fiili işleyip işlemediği araştırılırken kamu davasının ertelenmesinde beş yıl boyunca yükümlülüklerini ihlal edip etmediği; yeniden uyuşturucu kullanıp kullanmadığı ya da bulundurup bulundurmadığı gözlemlenir. Kişi yükümlülüklerini ihlal ederse hakkında kamu davası açılır. Bu halde aslında savcı, kamu davası açmak için elinde yeterli şüphe olmasına rağmen bir tedbir uygulanmasına karar vermektedir. Bu karara istinaden verilen denetim tedbirleri ise yönetmelikte “kişinin uyuşturucu kullanmasına neden olan veya kullanma isteğine yol açan etkenlerin değerlendirilerek kişinin maddeye olan ihtiyacını kontrol etmesi, yaşam standartlarının

artırılması, belirlenen ihtiyaçları doğrultusunda kendisine ve topluma yaralı bir birey olması amacıyla yürütülen rehberlik çalışmaları” olarak açıklanmaktadır. Bu tedbir onarıcı adalet anlayışına uygun olarak kişinin ceza sisteminden daha çabuk ve daha iyileştirici bir yolla çıkarılmasını sağlarken öte yandan üzerine atılı suçu işleyip işlemediği -suçun işlenip işlenmediği kovuşturma aşamasındaki hakim tarafından karara bağlanacağından- hala belirsiz kalmaktadır. Ülkemiz ceza mevzuatında bu karara karşı şüphelinin itiraz hakkı düzenlenmemiştir.

Soruşturma aşamasında savcılık makamının istemiyle şüpheli hakkında sosyal araştırma raporu düzenlenerek hakkında uygulanacak adli kontrol tedbirlerinin bireyselleştirilmesine gidilebilir. Bununla birlikte denetimli serbestlik müdürlüklerinde şüpheli hakkında denetim planı hazırlanmaz. Yönetmelik gereği her iki çalışma da kişinin risk ve ihtiyaçlarının tespit edilmesine hizmet etmekle birlikte sosyal araştırma raporu şüpheli hakkında hangi tedbirin uygulanmasında yol göstermekle sınırlı kalmaktadır, denetim planı risk ve ihtiyaçların gözlemlendiği, gerekirse planın yenilenebileceği bir süreci kapsamaktadır.

2.2.4.2.2. Kovuşturma aşamasında denetimli serbestlik

Kovuşturma aşamasında hakkında denetimli serbestliğe hükmedilecek kişi, savcılık makamınca suçu işlediğine dair yeterli şüphe görülmekle birlikte mahkemece araştırılmasına devam eden, bu şekilde henüz suçu ispatlanamayan, hakkında ceza verilmesi için yeterli şüpheyeye ulaşamamış olan sanıktır. Sanığın masumiyet karinesi karşısındaki pozisyonu, soruşturma aşamasındaki şüpheliden farklı değildir. Öte yandan CMK madde 109’daki adli kontrol tedbirlerine ilişkin düzenlemeler kovuşturma aşamasındaki sanık için de geçerli olup bu sefer bu tedbirlere hakim ya da mahkeme karar vermektedir. Soruşturma aşamasında savcının talep ettiği sosyal araştırma raporunu kovuşturma aşamasında hakim ya da mahkeme talep etmektedir. sanık hakkında mevzuata dayalı olarak uygulanacak denetimli serbestlik tedbirleri adli kontrol ile tedavi ve denetimli serbestlik olmaktadır.

2.2.4.2.3. Kovuşturma aşamasından sonra denetimli serbestlik

Kovuşturma aşaması hükmün kesinleşmesiyle birlikte sona ermektedir ve üzerine atılı suçu işlediği yargı organlarınca kabul edilerek hakkında cezaya hükmedilen sanık, artık hükümlü sıfatını almaktadır. Kovuşturma aşamasından sonra uygulanacak denetimli serbestlik, doğal olarak soruşturma ve kovuşturma aşamasındaki tutuklamaya alternatif tedbirler değildir. Hapis cezası yerine geçecek yaptırımlarla cezanın infazı, toplum içinde birtakım denetimlere tabi tutularak yerine getirilmektedir.

Sanık hakkında yürütülen kovuşturma neticesinde kanunda sayılı şartların varlığı halinde hakim, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verebilmektedir. Cezayı belirleyen hüküm, belirli bir süre için sonuç doğurmamak üzere beklenmektedir. Kanun, bu sürece denetim süresi demektesyse de Yavuz (2018), haklarında hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmekle birlikte herhangi bir denetimli serbestlik tedbirine hkmedilmeyen kişiler için prosedürün bir denetimi karşılamamasından dolayı deneme ya da bekleme süresi terimlerini önermektedir. Denetim süresi ya da bekleme süresi yetişkinler için beş yıl, çocuklar için üç yıl olarak öngörülmüştür. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararında bir seneden fazla olmamak üzere sanık hakkında denetimli serbestlik uygulamalarına da hükmedilebilir. Bu takdirde kanundaki denetim süresi terimsel olarak uygulamayı karşılamaktaysa da kararların büyük çoğunluğunda herhangi bir denetim öngörülmemektedir. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına istinaden hükmedilebilecek denetimli serbestlik tedbirleri ise şu şekilde düzenlenmiştir:

- Meslek ve sanat sahibi olmayan sanığın meslek veya sanat edinebilmesi amacıyla eğitim programına devam etmesi,
- Meslek veya sanat sahibi sanığın meslek veya sanatına uygun olarak başkasının denetimi altında ücret karşılığı alıştırılması,

- Sanığın suç işlemesindeki nedenler göz önüne alınarak suçun tekrarını önlemek adına belli yerlere gitmekten yasaklanması,
- Sanığın suç işlemesindeki nedenler göz önüne alınarak iyileştirilmesi amacıyla belli yerlere devam etmesi

Tıpkı hükmün açıklanmasının geri bırakılmasında olduğu gibi hapis cezasının ertelenmesinde de hakim ya da mahkeme, erteleme kararıyla birlikte hükümlü hakkında birtakım denetimli serbestlik tedbirlerine karar verebilmektedir. Uygulamada hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararıyla hapis cezasının ertelenmesi kararı birbirine sıklıkla karıştırılmaktaysa da denetimli serbestlik süreçleri dahil birbirlerinden iki ayrı kurumdur. Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasında sanık, kovuşturma aşamasında uygulandığı kabul edilen denetim süresini kendisinden beklendiği şekilde tamamlarsa dava düşmüş, hapis cezasının ertelenmesinde hükümlü kovuşturmadan sonra uygulandığı kabul edilen denetim süresini kendisinden beklendiği şekilde tamamlarsa ceza infaz edilmiş sayılmaktadır. Denetimli serbestlik bağlamında bu iki kurumun ortak yönleri ise hakim ya da mahkeme tarafından her zaman bir denetimli serbestlik tedbirine hükmetme zorunluluğu olmaması ve hükmedilebilecek tedbirlerden bir kısmının ortak olmasıdır. Hapis cezasının ertelenmesine istinaden hükmedilebilecek denetimli serbestlik tedbirleri şunlardır:

- Meslek ve sanat sahibi olmayan sanığın meslek veya sanat edinebilmesi amacıyla eğitim programına devam etmesi,
- Meslek veya sanat sahibi sanığın meslek veya sanatına uygun olarak başkasının denetimi altında ücret karşılığı çalıştırılması,
- Suça sürüklenen çocuğun bir meslek veya sanat edinmesini sağlamak amacıyla gerektiğinde barınma imkanı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmesi,

Hakim ya da mahkeme, bu tedbirlerin yerine getirilmesine sırasında ayrıca hükümlünün rehberlik çalışmalarına katılmasına da hükmedebilmektedir. Yönetmelikte rehberlik

alışmalarına katılma ykmllğ ayrı bir tedbir olarak düzenlenmişse de kanun maddesinin düzenlenmesinde bunun aksi anlaşılmaktadır. Türk Ceza Kanunu'un 51. Maddesinin 4. Fıkrasında mahkemece karar verilen tedbirler sayılırken rehberlik çalışmalarına katılma ykmllğ yer almamakta, devamındaki 5. Fıkroda denetim süresi içinde yükümlünün rehberlik çalışmalarına katılmasından bahsedilmektedir. Erteleme süresi, herhangi bir tedbire hkmedilmese de kanunun lafzında denetim süresi olarak yer aldığı için rehberlik çalışmalarının bu denetimlere bir alternatif tedbir olarak yer alması sylenebileceksen de ayrı bir fıkrada düzenlenmesinin de bir karşılığı olmalıdır.

Bir yıl veya daha az süreli hapis cezalarına kısa süreli hapis cezası denilmektedir. Bu cezaları alan hükümlünün hapisane koşullarının yaratacağı olumsuz etkiden korunması temel alınarak seçenek yaptırımlar tercih edilmektedir (Kaplan, 2015). Kısa süreli hapis cezalarına seçenek yaptırımlar mevzuatımızda şu şekilde sayılmıştır:

- En az iki yıl süreyle meslek veya sanat edinmesini sağlamak amacıyla ve gerektiğinde barınma imkanı da bulunan bir eğitim kurumuna gitmesi,
- Mahkum olunan hapis cezasının yarısından bir katına kadar süreyle hükümlünün suç işlemesinde, suça yönelmesinde, zararlı alışkanlıklar kazanmasında etkili olan ya da yeniden suç işlemesine yol açan etkenleri tetikleyecek yerlere gitmemesi, bunlara sebep olacak etkinlikleri yapmaması,
- Sürücü ve ruhsat belgelerinin sağladığı hak ve yetkileri kötüye kullanarak veya gereken dikkat ve özeni göstermeyerek ilgili suçu işleyen hükümlü hakkında mahkum olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle bu belgelerin geri alınması,
- Hükümlünün topluma verdiği zararı gidermesiyle kamu düzeninin yeniden sağlanması esas alınarak hükümlünün iyileştirilmesi ve topluma kazandırılması amacıyla mahkum olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle hükümlünün ücret almaksızın olarak kamuya yararlı bir işte alıştırılması,

Kasten işlenen suçlarda hakkında hapis cezası kesinleşen hükümlü için öngörülen denetimli serbestlik uygulamalarından bir diğeri, cezanın infazından sonra hükmedilen belli hakları kullanmaktan yoksun bırakma tedbiridir. Kural olarak Türk Ceza Kanunu'nun 53. Maddesindeki bu hak yoksunluklarına hakim, kasten işlenen suçlarda verdiği hapis ya da adli para cezasının yanı sıra hükmedebilmektedir. Bunun dışında eğer işlenen suç, bu haklardan birinin kötüye kullanılması suretiyle işlenmişse cezanın infazı tamamlandıktan sonra hapis cezalarında hükmolunan cezanın yarısından bir katına kadar, adli para cezalarında hükümde belirtilen gün sayısının yarısından bir katına kadarlık süreyle bu hak yoksunluklarının devamına karar verilebilir. Belirli bir meslek ya da sanatın veya trafik düzeninin gerektirdiği özen ve dikkat yükümlülüğüne aykırı olarak suçun taksirle işlenmesi halinde ise belirli sürelerle bu meslek ya da sanatın yapılması veya sürücü belgesinin geri alınmasına karar verilebilir. Mevzuatta sayıldığı üzere yoksun bırakılan haklar şu şekildedir:

- Sürekli, süreli veya geçici bir kamu görevini üstlenmek; bu kapsamda, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliğinden veya Devlet, il, belediye, köy veya bunların denetim ve gözetimi altında bulunan kurum ve kuruluşlarca verilen, atamaya veya seçime tabi bütün memuriyet ve hizmetlerde istihdam edilmek,
- Seçme ve seçilme ehliyeti,
- Velayet hakkından; vesayet veya kayyımlığa ait bir hizmette bulunmak,
- Vakıf, dernek, sendika, şirket, kooperatif ve siyasi parti tüzel kişiliklerinin yöneticisi veya denetçisi olmak,
- Bir kamu kurumunun veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşunun iznine tabi bir meslek veya sanatı, kendi sorumluluğu altında serbest meslek erbabı veya tacir olarak icra etmek

Bir denetimli serbestlik tedbiri olarak cezanın konutta infazı, Ceza ve Güvenlik Tedbirleri Hakkında Kanun'da yer alan özel infaz usullerinden biridir. Uygulanmasında aranan şartlar çok

sınırlı olduğundan diğer denetimli serbestlik tedbirlerine kıyasla daha az karşılaşılmaktadır. Bu tedbirin uygulanabilmesi için;

- Kadın veya altmış beş yaşındı bitirmiş kişilerin mahkum oldukları altı ay,
- Yetmiş yaşını bitirmiş kişilerin mahkum oldukları bir yıl,
- Yetmiş beş yaşını bitirmiş kişilerin mahkum oldukları üç yıl veya her üç grupta da daha az süreli hapis cezasının tamamının veya kalan kısmının belirli şartlarda, belirli bir konutta yerine getirilmesine karar verilebilir.

Konutta infaz esnasında hükümlünün uyması gereken şartların ne olduğu, denetimli serbestlik memurunun konutta ziyareti sonucu, hükümlünün ihtiyaçları da gözetilerek belirlenmektedir. Bu şartlar vaka sorumlusuna iletilmekte, vaka sorumlusu da bu bilgilere istinaden konutta infazın ne şekilde yerine getirileceğini planlamaktadır.

Etkin pişmanlıktan faydalanan kişiler hakkında verilen denetimli serbestlik tedbiri ise sadece suç işleme amacıyla örgüt kurma suçuna istinaden verilmektedir. Kişi serbest bırakıldıktan sonra en az bir, en çok üç yıl süreyle denetime tabi tutulmaktadır. Yönetmelik, bu tedbirlerin amacını hükümlünün toplum içinde denetim, takip ve iyileştirilmesinin öngörülmesi olarak açıklamaktadır. Hükümlü serbest bırakıldıktan sonra denetimli serbestlik müdürlüğüne müracaat ederek risk ve ihtiyaçları tespit edilmekte ve buna uygun bir denetim planı hazırlanmaktadır. Mevzuatımızda bu suça istinaden hangi tedbirlere hükmolunacağı sayılmamaktadır. Bununla birlikte yönetmelikte rehberlik çalışmaları yapılmasına, uygun etkinlikler ve meslek edindirme kurslarına yönlendirmeye yer verilmektedir.

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un adli para cezalarını düzenleyen maddesine 2014 senesinde yapılan eklemeyele ödenmeyen adli para cezası için hapis cezası yerine kamuya yararlı bir işte çalıştırma tedbirine hükmedilebilmektedir. Bu tedbirin yerine getirilmesi denetimi serbestlik müdürlükleri tarafından organize edilmekle birlikte

yönetmelikte usulüne rastlanmamaktadır (Yavuz, 2018). Bunun yanı sıra yönetmeliğin 66. Maddesinde düzenlenen kamu hizmeti cezası “Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı” kısmı (4. Kısım) altında, kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırım olarak düzenlenmektedir. Yönetmeliğin 84. Maddesinde düzenlenen kamuya yararlı bir işte ücretsiz çalıştırma ise “Salıverilme Sonrası Hükümlülerin Toplum İçinde Denetimi, Takibi, İyileştirilmesi” kısmı (5. Kısım) altında yer almaktadır. Bu halde biri salıverilmeden sonra uygulanmak üzere, bir diğeri kısa süreli hapis cezasına seçenek olmak üzere her iki yaptırım da -yerine getirilme prosedürlerinin farklılığı da göz önünde bulundurularak- adli para cezası karşılığı kamuya yararlı ücretsiz bir işte çalışma tedbirine karşılık gelmemektedir.

2.2.4.2.4. Salıverilme sonrasında

Cezasının bir kısmı hapisanede infaz edilen hükümlü hakkında denetimli serbestlik tedbirleri uygulanmaktadır. Buradaki uygulamalar,

Koşullu salıverilmesine iki yıl (bazı suç tiplerindeki mahkumiyetler için bir yıl) veya daha az kalan hükümlüler, infazı iyi halli tamamladıkları takdirde koşullu salıverilme süresine kadar olan kısmı hapisane dışında denetimli serbestlik tedbirleri altında yerine getirebilmektedirler. Hükümlünün iyi halli olup olmadığı hapisane idaresi tarafından tespit edilecek bir husus olup bu kararlardaki eşitlik ve objektiflik anlayışları, araştırılması gereken ve fakat bu çalışmanın kapsamı dışında kalan tartışmalardır. Denetimli serbestlik tedbirleriyle cezanın infazındaki amacı yönetmelik, hükümlünün dış dünyayla uyumunu sağlamak ve ailesiyle bağını sürdürmek, güçlendirmek olarak göstermektedir. Hükümün açıklanmasının geri bırakılması ya da hapis cezasının ertelenmesi kurumlarında hakimın takdirine bırakılan denetimli serbestlik tedbirleri, cezanın infazı sırasında bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevzuata göre hapisanedeki cezasını iyi halli infaz eden yükümlünün denetime çıktığında en az bir tanesine tabi olması gereken tedbirler şu şekildedir:

- Kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalışma, bir konut veya bölgede denetim ve gözetim altında bulundurulma,
- Belirlenen yer veya bölgelere gitmeme,
- Belirlenen programlara katılma

Diğer denetimli serbestlik uygulamalarından farklı olarak bu süreçte hangi tedbirin uygulanacağına denetimli serbestlik müdürlüklerince yapılacak inceleme sonucu karar verilmektedir.

Denetimli serbestlik ile cezanın infazı belirli koşullar içermekle birlikte mevzuatta ayrıca koşullu salıverilme durumunda da birtakım denetimli serbestlik tedbirlerine yer verilmiştir. Hükümlünün koşullu salıverilebilmesi için hapis cezasının belirli kısmını yine iyi halli geçirmesi gerekmektedir. Bu aşamada hükümlü hakkında uygulanacak denetimli serbestlik tedbirlerine infaz hakimi karar vermektedir. Uygulanacak denetimli serbestlik tedbirleri kanunda şu şekilde gösterilmiştir:

- 18 yaşından küçük bireylerin koşullu salıverilmeleri sonrasında eğitimlerine devam etmeleri. Bu tedbir zorunlu olarak uygulanır.
- Başkasının gözetimi altında ücretsiz çalışma. Bu tedbirin uygulanabilmesi için hükümlünün hapisanede geçirdiği süre içinde bir meslek ya da sanat öğrenmiş olması aranmaktadır. Bu halde bile hükümlü hakkında bu yönde bir denetim uygulanması opsiyoneldir.

Denetimli serbestlik süresi içinde kişinin bir uzman desteği almasına da hakim tarafından karar verilebilir. Kanuna göre bu uzmandan kişiyi kötü alışkanlıklardan uzaklaştırması ve sorumluluk bilinciyle iyi bir hayat sürmesi hususunda öğütler vermesi beklenmektedir.

Suçun tekrarrü halinde CGTİK madde 108'de cezanın infaz süresinde değişiklikler öngörülmüştür. Bu değişiklik hapis cezasının yatarının hesaplanması ve koşullu salıverilmeye

ilişkindir. Mükerrirlere özgü infaz rejimine göre kişi koşullu salıverilmeden faydalanamasa bile hapis cezasından sonra, yani mahkemece hükmedilen cezanın tamamı infaz edildikten sonra hakim kararıyla bir yıldan az olmamak üzere denetim süresi belirlenir. Yönetmeliğe göre denetim süresinde yükümlünün topluma yeniden kazandırılması ve yeniden suç işlenmesinin engellenmesine ilişkin rehberlik hizmetleri verilmesi gerekmektedir. Yükümlü şayet denetimli serbestlik tedbirlerine uymazsa hakkında disiplin cezası uygulanır. Öte yandan kanunun ilgili maddesinde, mükerrer suç olmasa da mükerrirlere özgü koşullu salıverilme sürelerine tabi birtakım suç tipleri belirlenmiş ve bu suç tiplerine özgü tedbirler düzenlenmiştir. TCK’da düzenlenen cinsel saldırı, cinsel istismar ve reşit olmayanla cinsel ilişki suçlarından hapis cezası alan kişilerin salıverildikten sonra tabi tutulabileceği tedbirler şu şekilde gösterilmiştir:

- Tıbbi tedaviye tabi tutulmak
- Tedavi amaçlı programlara katılmak
- Suçun mağdurunun oturduğu ve çalıştığı yerleşim bölgesinde ikamet etmekten yasaklanmak
- Mağdurun bulunduğu yerlere yaklaşımdan yasaklanmak
- Çocuklarla bir arada olmayı gerektiren bir ortamda çalışmaktan yasaklanmak
- Çocuklar hakkında bakım ve gözetim yükümlülüğünü gerektiren faaliyet icra etmekten yasaklanmak

Bu tedbirlere ilişkin düzenlemeler, Adalet Bakanlığı’nca çıkarılan Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlardan Hükümlü Olanlara Uygulanacak Tedavi ve Diğer Yükümlülükler Hakkında Yönetmelik’le belirlenmiştir.

3. GEREÇ ve YÖNTEM

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik analiz tekniği tercih edilmiştir. Fenomenolojik analiz, katılımcıların kişisel ve sosyal yaşamlarını nasıl anlamlandırdıklarını keşfetmeye yönelik bir yöntemdir (Smith ve Osborn, 2015). Bu keşfin sağlanabilmesi için görüşme tekniğinin derinlemesine görüşme olması uygun görülmüştür. Derinlemesine görüşmelerle sosyal dünyada görülen birçok olgu, süreç ve ilişkinin görünen kısmından ziyade, ayrıntılarda gizlenmiş olan gerçeği anlamaya imkân veren bir veri oluşturma sürecine (Neuman, 2009) gidilmiştir. Araştırmada genel bir ifadeye varılması hedeflenmemiştir. Bir katılımcıyla görüşülmeden önce bir önceki katılımcının kendi özgün anlatımları ve hikayeleri incelenmiş ve görüşmeler bu şekilde devam etmiştir. Geniş kapsamlı veriler elde edilmek istendiği için bir hipotez kurmak yerine uygulamanın etkileri, yerindeliği ve geçerliliğini yorumlayabilmek adına veri toplanmıştır. Bu hedeflere ulaşmak için en uygun yöntemin fenomenolojik analiz olduğu düşünülmüştür.

Mülakatlar, iki farklı gruba yönelik gerçekleşmiştir. Birinci grup, denetimli serbestlik yükümlülerinden oluşmaktadır. Uygulamanın farklı aşamalarında farklı tedbirlerle süreci tecrübe eden sekiz yükümlüyle görüşülmüştür. Uygulamadaki en aktif özne oldukları düşünüldüğünden yükümlülerin uygulamaya yaklaşım biçimleri önemli bulunmuştur. Yükümlülerin yaklaşımlarına anlam katabilmek için süreç içerisinde onlarla çalışan ve denetimli serbestliğin onarıcı adalet perspektifinde gerçekleşmesi için profesyonel sorumluluk üstlenen üç uzmanla da görüşme yapılmıştır. Bu şekilde birbirini etkileyen iki farklı bakış açısıyla çalışmanın amacının güçlenmesi hedeflenmiştir. Katılımcılara yaklaşık 12 soru sorularak denetimli serbestlik ve onarıcı adaletle ilgili yaklaşımları öğrenilmiştir. Uzmanlara ve yükümlülere yöneltilen sorular temel olarak benzer olsa da uygulamanın farklı özneleri olmalarından dolayı bazı sorular değişiklik göstermiştir. Anlattıkları konuların içeriği sorudan

bağımsızlaşsa bile olabildiğince müdahale edilmemiş ve soruların onlara çağrıştırdığı düşüncelerden keşif yapılmaya çalışılmıştır.

Görüşmeler iki gruba hitaben organize edilmiş olsa da odak grup görüşmesi tercih edilmemiştir. Katılımcıların görüşlerini bir grup içinde tartışıyor olması, eleştirilmek ya da etiketlenmek endişesine neden olabileceğinden kişilerin hayat pratiklerini ve gerçekliğe nasıl yaklaştıklarını özgür ifadelerle dile getirememelerine neden olabilir. Bu riskin dışında onarıcı adalet ve denetimli serbestliğin ortak özelliği olan “bireyselleştirme” amacına uygun olarak bire bir görüşmelerle ifadelerin bireyselliğinin de ön plana çıkması hedeflenmiştir. Bu şekilde kişilerin bu kavramlara nasıl yaklaştıkları ve neye ihtiyaç duyduklarını ifade etme imkanından faydalanmak amaçlanmıştır. Odak grubun tercih edilmemesinin bir diğer sebebi her bir katılımcı suç tipi, aile yapısı, inanç, ideoloji, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, kişisel tecrübeler gibi özel nitelikteki kişisel verileri araştırmacının öğrenmesine rıza göstermiş olsa da veri sahibi katılımcıdan bu rızayı diğer katılımcılara karşı da göstermesi etik olarak beklenmemesidir.

Yükümlülerin yargı makamlarınca ilişkilendirdikleri suç tipleri olabildiğince arka planda tutulmuştur. Görüşmeler esnasında kişilere işledikleri iddia edilen suçun ne olduğu sorulmamıştır. Birtakım yükümlü, dosyasından bahsetmek istediği için yargılandıkları suç tiplerine dair fikir edinilse de suç tipinden kaynaklanan tecrübe ve paylaşımları, olabildiğince bu araştırmadan bağımsız tutulmaya çalışılmıştır. Bazı yükümlülerin işledikleri iddia edilen suç, halihazırda bilinmemektedir. Tüm araştırma boyunca sorulan sorularda kişinin denetimli serbestlik aldığı sürece bakılmaksızın ifadeler “işlendiği iddia edilen suç” üzerinden kurulmuştur. Kişi hakkındaki ceza kesinleşmiş olsa bile bu ifadeden ayrılmak tercih edilmemiştir çünkü her ne kadar yargı organlarınca işlendiği iddia edilen suç kesinleşmiş olsa da yargılama aşaması araştırmanın dışında tutulduğu için katılımcıların kendilerini suçlu görmeme ihtimalinde aktarımların dağılmasının önüne geçilmek istenmiştir.

Görüşmeler ses kaydına alınmış ve kayıt başladığında katılımcı henüz hiç konuşmamışken araştırmanın kim tarafından hangi amaçla yapıldığı, ne tarz soruların yöneltileceği, görüşme süresinin katılımcının rızasına ve anlatımlarına göre değişiklik göstereceği ve talep edildiği takdirde derhal sonlandırılacağı, kayıtların bu araştırma amacı dışında kullanılmayacağı ve araştırmaya bağlı katkıları sona erdiğinde silineceği, katılımcıların kimliklerini belirli ya da belirlenebilir kılan kişisel hiçbir verinin araştırmaya dahil edilmeyeceği bildirilmiş, ses kaydı için onamları alınmıştır. Görüşmenin başında yaş, eğitim durumu ve meşgaleleri üzerinden katılımcıların kendilerini tanıtmaları istenmiştir. Birtakım katılımcı kimliğinin açık şekilde yer almasına rıza göstermesine rağmen araştırmada tüm katılımcıların eşit şekilde yer almasının sağlanması için tüm kimlikler gizli tutulmuştur. Katılımcılar kendilerini tanıttıktan sonra denetimli serbestliğe tabi tutuldukları dosya dışında başka ceza yargılamalarında mağdur ya da fail sıfatıyla yer alıp almadıkları sorulmuştur. Uzmanlar bu zamana kadar hiçbir yargılama dosyasında mağdur ya da fail olmadıklarını belirtmişlerdir. Yükümlülerden sadece birinin başkaca dosyalarda mağdur sıfatını aldığı öğrenilmiştir; öte yandan bazı yükümlülerin birden fazla dosyada fail olduğu da anlaşılmıştır. Bundan sonra onarıcı adalet, denetimli serbestlik, hapis cezası gibi konulardaki görüşleri alınmış, kendi dosyalarıyla ilgili yaşadıkları tecrübeler, bu süreçten gördükleri fayda ya da zarar, mağdurun pozisyonu, sisteme dair ne önerdikleri ve genel anlamda suçun cezalandırılması ya da onarılmasına yönelik yaklaşımları dinlenmiştir. Yükümlülerin yedisinin fikirlerini açıklamaktan rahatsızlık duymadığı gözlemlenmiştir. Aynı yükümlüler işledikleri iddia edilen suça karşı birtakım açıklamalar yapmayı tercih etmiş ve tabi tutuldukları yaptırımların haksız olduğunu dile getirmiştir. Görüşmeler sırasında birtakım sorular yöneltirken yükümlülerin kendi dosyalarından bağımsız olarak denetimli serbestlik ve onarıcı adalete geniş çerçeveden bakmaları da istenmiş ve hatırlatılmıştır. Uzmanlarla yapılan görüşmelerde, denetimli serbestlik tedbirine tabi olmadıkları için daha soyut ve genel

yaklaşımlar, uzmanlıklarından ve mesleki tecrübelerinden kaynaklanan fikirleri paylaşılmıştır. Uzmanların açık bir iletişim kurdukları gözlemlenmiştir.

Denetimli serbestlik tedbirleri çeşitli süreçlerde ve çeşitli biçimlerle geniş bir araştırma alanına sahip olduğu için araştırma, katılan yükümlülerin hayat görüşü ve süreçteki tecrübeleri ile uzmanların tecrübeleri ve bilgi birikimleriyle sınırlı kalmıştır. Bir diğer sınırlılık araştırmaya çocukların dahil edilmemesidir. Çocuklar için uygulanan DENGİ gibi denetimli serbestlik projelerinin olduğu bilinse de bu araştırmanın sadece yetişkinler üzerinden yapılması hedeflendiğinden adalet sisteminin önemli bir parçası olan çocuklarla ilgili bir tartışma ortaya koyamamaktadır. Araştırmanın kişilerin işlediği iddia edilen suç tiplerinden bağımsız tutulması denetimli serbestliğin uygulamadaki standart düzenlemelerine dayansa da görüşmeler esnasında hem yükümlülerin hem uzmanların süreci suç tipleri üzerinden farklı yorumladıkları görülmüştür. Bu yüzden araştırmanın başında suç tiplerinde bağımsız olarak kurgulanması, bir başka sınırlılık olarak ortaya çıkmıştır. Son olarak bazı yükümlülerin ceza usul hukukuna dair bilgi eksiklikleri, özellikle soruşturma ve kovuşturma aşamalarının ayırımında belirsizlik yarattığı için aktarımlarından tedbiri soruşturma aşamasında mı yoksa kovuşturma aşamasında mı aldığı belirlenemeyen yükümlülerin tabi olduğu süreç, genel olarak “yargılama süreci” olarak adlandırılmış ve katılımcılara dair bilgilerin yer aldığı tabloda bu şekilde belirtilmiştir.

Tüm katılımcıların paylaşımları bu araştırmaya önemli katkılar sağlamış ve araştırmanın geliştirilmesi için motivasyon kaynağı olmuştur.

Oluşturulan katılımcı tablosunda katılımcıların yaşları ve uğraşlarına yer verilmiştir. Yükümlüler için ayrıca hapisane geçmişleri olup olmadığına, hangi denetimli serbestlik türlerini hangi süreçte aldıklarına; uzmanlar için ise denetimli serbestlik müdürlüklerinde hangi birimde çalıştıklarına dair bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 1 – Katılımcı Tablosu

YÜKÜMLÜ 1	42 yaşında, üniversite mezunu, avukat, hapisane geçmişi var	Soruşturma ve kovuşturma aşamasında Konuttan ayrılmama tedbiri, imza, yurt dışı yasağı
YÜKÜMLÜ 2	28 yaşında, lise mezunu, bir temizlik firmasında çalışıyor, hapisane geçmişi var.	Yargılama sürecinde İmza, yurt dışı yasağı
YÜKÜMLÜ 3	30 yaşında, üniversite öğrencisi, emlak ve turizmle ilgileniyor, hapisane geçmişi yok.	Yargılama sürecinde Yurt dışı yasağı (OHAL kararıyla)
YÜKÜMLÜ 4	40 yaşında, ilkokul mezunu, gayrimenkulle uğraşıyor, hapisane geçmişi var.	Salıverilme sonrası süreçte Kamu yararına çalıştırma, imza, yurt dışı yasağı
YÜKÜMLÜ 5	53 yaşında, lise mezunu, serbest çalışıyor, hapisane geçmişi yok.	Yargılama sürecinde Konuttan ayrılmama, yurt dışı yasağı
YÜKÜMLÜ 6	26-27 yaşlarında, üniversite öğrencisi, sivil toplumda çalışıyor. Hapisane geçmişi var.	Salıverilme sonrası süreçte Kamu yararına çalışma, imza, yurt dışı yasağı, konuttan ayrılmama
YÜKÜMLÜ 7	27 yaşında, üniversite mezunu, sivil toplumda çalışıyor. Hapisane geçmişi var.	Soruşturma sürecinde İmza, yurt dışı yasağı
YÜKÜMLÜ 8	27 yaşında, lise mezunu, bar işletmecisi. Hapisane geçmişi var	Soruşturma sürecinde Tedavi ve denetimli serbestlik

UZMAN 1	33 yaşında, sosyolog	Eğitim ve iyileştirme biriminde çalışıyor.
UZMAN 2	30-31 yaşlarında, sosyolog	Eğitim ve iyileştirme biriminde çalışıyor.
UZMAN 3	33 yaşında, psikolog	Planlama biriminde çalışıyor.

4. BULGULAR

Araştırma sonucunda katılımcılarla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler öncelikle analiz edilmiş, sonra aşağıda yer alan tabloda belirtildiği gibi ana tema ve alt temalar ile kategorilere ayrılarak yorumlamaya gidilmiştir.

Tablo 2 – Bulguların Ana Tema ve Alt Temalara Göre Kategorizasyonu

Adalet sistemine dair algıları	Denetimli serbestlik sistemine dair algıları	Etkilenme ve etiketlenmeye dair algıları
- Adalet ve onarıcı adaletle dair yaklaşımlar - Suç ve suçun önlenmesine dair yaklaşımlar - Ceza ve cezalandırılmaya dair yaklaşımlar	- Suçtan uzaklaştırma - Onarma - Katılım rızası - Sürecin bireyselleştirmesi	- Süreçten etkilenme ve yaşanan zorluklar - Mağdur algısı (kime göre mağdur?) - Özneler arası ilişkiler - Masumiyet karinesi - Etiketlenme

4.1. Adalet sistemine dair algıları

4.1.1 Adalet ve onarıcı adaletle dair yaklaşımlar

Katılımcılara onarıcı adaleti nasıl anlamlandırdıkları sorularak başlanmıştır. Soruya, biraz daha yorum yapabilmeleri için suçun cezalandırılmasından mı yoksa onarılmasından mı yana oldukları eklenmiştir. Bu soruyu değerlendirirken katılımcılardan bazıları adaletin varlığını sorgulamış, bazıları ise onarıcı adaleti bütünsel ya da suç tiplerine ayırarak değerlendirmiştir.

YÜK. 2 – “Burada biraz daha sorunu toplumda çözmek, toplumsal olarak bakmak gerekir ve cezalandırmak yerine yapıcı, onarıcı olmak. Bu bütün suçlar için, tecavüz mesela, ağzımıza alırken irkildiğimiz o iğrenç suç bile aslında onarılabilir. Orada bile 1000 vakada 1 tanesi canavarcadır. Diğerlerinin kesin sosyolojik nedenleri vardır çünkü kim neden zorla bir başka çocuğun, kadının, adamın bedenine sahip olmak istesin ki? Bunun muhakkak altında yatan derin toplumsal bir neden vardır.”

YÜK.4 – “Adalet yok ki. Tabi ki (suçun) onarılması, bir insana bir hak verilmesi güzel bir şey. Bir şans verilmesi, ikinci bir şans; ama görüyoruz gündemde neler oluyor, ben ona tutup onarıcı bir şey yapamam. Ağır suçlar, dilim bile söylemeye varmıyor. Onaramazsın onları, ağır suçlar onlar, onların onarımı olmaz diye düşünüyorum.”

YÜK.6 – “Onarıcı adaletten bir şey anlamıyorum çünkü onarıcı adalet diye bir şey yok. Adalet olarak 1 terazi var ama terazinin siyasi kanadı çok ağır basıyor, bu yüzden biz o teraziden faydalanamıyoruz. Yani ağır basan terazinin altında eziliyoruz.”

UZM.1 – “Yani ben onarıcı adalet diye bir şeyin olabileceğine de inanmıyorum bana makul de gelmiyor [...]Ne olacak ki ceza mı adaleti sağlayacak ya da ne bileyim insanlara eğitim vermek mi adaleti sağlayacak? Sadece insanlar adil olmaya çalışabilirler. Bu, kişisel bir çabadır ama adaleti sağlayamazlar, adaletin sağlandığı yerde suçun olabileceği inanmıyorum. Yani çünkü her şey adilse, her şey adil olarak paylaştırılmışsa bir insan herhalde suç işliyorsa ruh hastasıdır; orada hastaneye koyarsın, hapishaneye değil yani.”

4.1.2. Suç ve suçun önlenmesine dair yaklaşımlar

Onarıcı adalete dair görüşlerini paylaşırken katılımcılar, suçu nasıl tanımladıklarını veya çevrelerinde nasıl tanımlandığını dile getirmişlerdir. YÜK.1 (avukat), eylemin suç olarak algılanış şeklini mesleği esnasında edindiği izlenimlerle aktarırken YÜK.5 kendi dosyası

üzerinden yaptığı yorumlarda kendisini suçlu görmediğini belirtmiştir. Aynı zamanda YÜK.5'in görüşüldüğü tarihten yakın bir süre önce beraat ettiği de aktarımları arasında yer almaktadır. UZM.1 ve UZM.2 ise onarıcı adaleti tartışırken suçun cezalandırılmasından önce onarılmasını konuşmayı tercih etmişlerdir.

YÜK.1 – “Özellikle eğitim düzeyi düşük olan muhitlerde ya da bu kişiler bunun idrakine varamadığı için kendilerini zaten ben konuştum bu tarz kişilerle de mesela oto hırsız olsun, başka suçlardan, uyuşturucu satan kişilerden falan, (müvekkilleriyle kurduğu diyaloglardan aktarım yaparak) biz bundan para kazanıyoruz, bizim işimiz bu dediler. Devletimiz bizi beğenmeyebilir ama biz bu işi yapıyoruz yani onların mantığına göre birisinin hakkını gasp etmiş olmuyorlar. Arabası varsa zengindir, gider bir tane daha alır diyorlar.”

YÜK.5 – “Yani ben o elektronik kelepçeyi yedim, kendimi suçlu görmedim, haklıydım, savundum, paylaşımlarımı savundum, haklılığımı savundum. İfade ve düşünce özgürlüğünün hayatın her alanında savunucusuyum. Herkesin yapması gerekir, bu yüzden ceza almamaları gerekir yani”

UZM.1 – “Ben suçtan sonrasını değil, suçtan öncesini konuşalım istiyorum. Bak bunun bir şeyi yok, bu bizi bir yere götürmeyecek. İster parktan uzak tut ister bahçeden uzak tut. O yine gider. Bu iş böyle yürürse, sen suça ceza vermeye devam edersen parka da gitmesin şurada satar, satacağı varsa satacak o ama sen onun satmasını önleyecek tedbirleri almak zorundasın.”

UZM.2 – “Mesela çocuklarla ilgili suçlar olduğunda çocuklarla ilgili çalışan STK'ların da bu konuda yaptığı çalışmalar da çok önemli. Çünkü alana, sahaya da bakmak çok önemli. Orada neler oluyor, bu çocuk nasıl başlıyor suça, suç nasıl işlemeye başlıyor?

Çevresiyle ilişkilerini nerede kuruyor? Nasıl kuruyor? Biraz da bunlara da bakmak gerekiyor. Bütünlüklü bir algı gerekiyor.”

4.1.3 Ceza ve cezalandırılmaya dair yaklaşımlar

Denetimli serbestliğin ortaya çıkmasındaki temel sebeplerden biri, hapsetmenin alternatifini yaratmasıdır. Bu sebeple katılımcılara hapis cezasıyla ilgili düşünceleri de sorulmuştur. YÜK.5, suçun onarılması mı cezalandırılması mı gerekir sorusuna denetimli serbestlikle cezayı kıyaslayarak ve aynı zamanda suç tiplerini ayırarak cevaplamıştır. YÜK.6 ve UZM.1, hapis cezasının işlevine, YÜK.8, hapis cezasının kendisinde yarattığı değişime değinmiştir.

YÜK.3 – “Ben bunu şu açıdan düşünürsem, biraz duygusal yönden bakacağım mesela kadına şiddet veya kadın cinayetleri, onlar açısından baktığım zaman denetimli serbestliği tamamıyla mağdur açısından büyük bir tehlike olarak görüyorum. O kişinin cezasını çekmesinden yanayım çünkü ortada gerçekten bir mağdur, bir hayati tehlikesi olan olduğu için o kişinin cezasını çekmesinden yanayım. Buna tamamen duygusal bakıyorum, ideolojik olarak bakmıyorum. Cezasını çekmesini isterim ama örneğin hırsızlık vb. şeylerde o insanların topluma kazandırılmasından yanayım ben çünkü hiç kimse mecbur olarak isteği doğrultusunda böyle bir şey yapmak istemez diye düşünüyorum.”

YÜK.6 – “Hapis cezası gerekir ama gerçek suçlular için gereken bir şey. Suçlu olmayan insanlar için veya üzerine faili meçhul işler bırakılmış insanlar için veya alması gerekenden daha fazla ceza almış insanlar için zulümdür ya hapis çok berbat bir şeydir, kötü bir şeydir. Pedofili de benim için suç değil. Bu insanlar, sen 40 yıl yatır içeride, çıksın 40 yıl sonra yine yapacak aynı boku. Adamın kafasında bu. ... sapığı (bir zamanlar medyada geniş yer bulan bir cinsel istismar hükümlüsü) mesela, çıkmak üzere şu an o. Çıktığı zaman yine ne olacak? Aynısını yapıyor.

[...] Sen bu adamı rehabilite etmek için ne yaptın şimdi? Koydun bir koğuşa; sadece adamın yerleşim yerini değiştirdin, özgürlüklerini kısıtladın ama bu adamın bu suçu yani sen bu cezayı niye verdin? Bir şey yaptığı için karşılık olarak verdin ama benim kastettiğim şey, bir sonraki yapacağı şeyin önüne geçmek için bir şey yapmadın, bu adamı o zaman idam et, öldür. Hem adamı kurtar hem de bizi kurtar. Kimse için çözüm değil bu, senin adamı orada 30 yıl yatırman ne adam için çözüm ne toplum için çözüm çünkü bu adam 31. yıl çıktığı zaman yine aynı şeyi yine yapacak, yine bir kızı istismar edecek.

[...] Ya rehabilite etmek için bir şey yap ya da bu adamı idam et diyorum yani çünkü artık o, o noktaya gelmiş, çözüm üretmiyorsun sen sadece karşılık veriyorsun. Bir yaptırım uyguluyorsun ama adamın bir sonraki yapacağı şeyin önüne geçmek için bir şey yapmıyorsun adama. Bu adamı ruh sağlığına göndermiyorsun, bu adam ruh sağlığına gitse de orada kimse ilgilenmiyor. Bunu yapacak insanlar yok, bu konuya girmiyorsun.”

YÜK.8 (denetimli serbestlik aldığı dosya dışındaki bir dosyadan tutukluydu) – “Yani şöyle, benim için (hapis cezasının) bir olumlu tarafı vardı. Çünkü ben bayağı dik başlı, böyle başına buyruk, hani semt çocuğu dediklerimizin mantığı olur ya o tarzda bir kafadaydım. Bu benim hayatımda şöyle bir değişikliğe sebep oldu. Oradan çıktıktan sonra yani özgürlüğüm elimden alındıktan sonra çıktığımda sudan çıkmış balık misali, aslında evet başka bir şeyler karıştırsam bir daha buraya girmek istemediğim için bunun doğrultusunda korkarak yaşadım diyeyim. Aslında korkmam gereken şey, korku da değil de hani yapmamalıyım, olmamalı, böyle şeylere bulaşmamalıyım filan gibi bir şey oldu. Bu süreç beni olumlu etkiledi. Sonrasında bir daha o dosya tamamen sonuçlanmaması dolayısıyla ufaktan da tırsıyorum değil yani.”

UZM.1 – “Nuri Bilge Ceylan’ın bir filmi vardı, Kış Uykusu. O çok kötü anlatmıştı o sahnede. [...] Çocuk bir şeyin camını kırıyor, birinin camını kırıyor. İşte camı kırılan adam da geliyor, ‘senin çocuğun benim camımı kırdı’ bir sürü söyleniyor falan, sonra

orada çocuğun babası da çocuğu çağırıyor ve çocuğa bir tane tokat atıyor. Diyor ki 'oldu mu, adalet oldu mu' diyor. 'Rahatladın mı' diyor. Adalet mi oldu yani, hadi cezayı verdin ne oldu? Az önce de söyledim yani bir suç ortaya çıkar sen buna ceza verirsin ama adalet olmaz, sadece suçla ilgili bir yaptırım olur, zaten ceza aslında bir ibret olsun diye verilir

[...] Ya ben hapisaneyi hiçbir zaman savunmadım, savunmuyorum. Bir insan bir insana tecavüz ediyorsa, o insan hastadır. Bak gerçekten ciddi söylüyorum, çünkü sağlıklı bir ruhsal yapıya sahip olan insan kendisini arzu etmeyen başka bir insana bu eylemi gerçekleştiremez, çünkü kalkmaz ya. Karşında bir insan bağılıyor çağırıyor, seni ittiriyor, senin çükün kalkmış. Bu sağlıklı bir şey, bu insanların hastanede yatması lazım. Hadım edilmek falan demiyorum bak. Geldi mesela çocuk, kız kardeşine tecavüz etmiş, niye biliyor musun? Annesini, babasını cezalandırmaya çalışıyor. Kız kardeşini annesinin babasının malı olarak görüyor, en değerli malı o ve onlara geri dönüşümü imkânsız bir zarar verdi. Çünkü o artık bakire değil. Bir kere bu çocuğun beyni bu kadar nasıl bozuldu? Siz bu çocuğa nasıl bunu yaptınız, ne yapalım şimdi? O çocuk tamam kardeşine tecavüz etti, çok kötü bir şey yaptı, iyi bir şey yaptığını iddia etmiyorum. Ama yani o çocuk bunu yapana kadar ne oldu? Bence o anayı babayı hapse atsınlar o zaman. Eğer birisini hapse atacaksanız o anayı babayı atacaksınız."

4.2. Denetimli serbestlik sistemine dair algıları

4.2.1. Suçtan uzaklaştırma

Denetimli serbestlik, onarıcı adalet sistemine suçtan uzaklaştırma etkisiyle de yansımalıdır. Suçtan uzaklaştırma suç ortamından ve fikrinden uzaklaştırma olarak algılanabileceği gibi bu çalışmada suç işleme ihtimalinden caydırma, vazgeçirme anlamıyla da kullanılmıştır. Yükümlüler, suçtan uzaklaştırma etkisini genel olarak görmediklerini dile getirirken uzmanların üçü de suçtan uzaklaştırmanın kişiye bağlı bir etki olduğunu dile getirmişlerdir. Uzmanların görüşüne uygun olarak YÜK.8 de sürecin kendisini suçtan uzaklaştırdığını,

ortamını değiştirdiğini fakat bunun tedbirler sayesinde değil, kendisiyle ilgili olduğunu dile getirmiştir. YÜK.6 ve YÜK.7 ise aksine tabi oldukları sürecin suça teşvik ettiğini belirtmişlerdir.

YÜK.6 – “Aksine daha da yaklaştıracağını düşünüyorum. Ben denetimli serbestliğe gittiğim ilk gün; cezaevinden çıktım 3. Gün gittim ve ben bunlara dedim ki ‘bak başkan benim param yok pulum yok, işim yok gücüm yok’. Geçen sene bayram arifesiydi, ben dedim bayram, iş bulamam, adam dedi ki ‘10 gün içinde iş bulacaksın yoksa kamu hizmeti, bedava çalışacaksın.’ Ben dedim ‘bayramda nereden iş bulayım, bayramdan sonra bakalım, açık yer yok bayramda.’ Benim sorunum değil, dedi. ‘Kamu hizmetine nasıl gidip geleceğim bana yol parası verin’ dedim. O da benim sorunum değil, dedi. Benim evimle karakolun arası 3,5km, ben her gün karakola gidicem, karakoldan çıkıcam belediyeye gidicem, belediye de baya uzak. O arada 15 günde 1 psikolog görüşü koydular 3 tane, onlara gidicem gelicem, dedim ben şey yok, yani istersen gelme cezaevine geri dönersin. Ben de dedim siz suça teşvik ediyorsunuz, sen bana açıkça şu an diyorsun ki git gasp yap hırsızlık yap ama gel. Benim sorunum değil dedi.”

YÜK.7 – “Aksine suça teşvik ettiğini düşünüyorum. [...] Ben kendi nezdimde söyleyeyim, ben salı ve cuma günü gidiyordum ve iş saatlerinde gidiyordum. Dolayısıyla bu süreç böyle devam ederken bir işe girme ihtimalin yok. Karakolun evine uzaksa yani bir yol parası gerekli. Ailesiyle birlikte yaşayanlar için ailesinin ekonomik durumu biraz daha iyi olanlar için görece kolay. Bütün bunların hiç olmadığını düşünelim. Dolayısıyla bu hani o yüzden şeyi tarif ettim, yani dışarda olmak ve imza atmanın kendisi her anlamda maddi, manevi bir külfet. Dolayısıyla o öyle suçu azaltan değil aksine var olan durumu kendisi sorgulatıp ‘ya acaba bunun yerine yatmaya devam etseydim daha mı iyiydi’ noktasına vardırtan bir şey olduğunu düşünüyorum. Çünkü çalışamıyorsun da bir yandan imzan devam ederken.”

YÜK.8 – “Yani olumlu yanları var. Şu an çok olumlu. Hayat çok güzel ama ben dediğim gibi kendi irademle alakalı bir savaş verme durumunda değildim çünkü ben zaten iradesi sağlam bir insandım. Kullanmadım. O günden sonra hiç o ortamlara girmedim. Arkadaş çevresi falan değişti benim haliyle. E bunlar değiştiği zaman ne oluyor, sen zaten her şeyden sıyrılmış oluyorsun. Yani ben şeye de inanmıyorum. Uyuşturucunun böyle sürekli ‘aaa sürekli canım çekiyor’ falan filan bilmem ne kafasında olduğunu düşünmüyorum. Bunlar tamamıyla asosyal, içine kapanık, arkadaş çevresi olmayan insanlar ki ben öyleydim ve bu durumda da kendini itebildiğin tek ortam orasıydı ve takıldığın insanlara baktığın zaman da hepsi senle aynı kafadaydı. Tek arkadaşlık ortamı orası. Uyarıcı madde doğrultusunda sohbet edebildiğin bir alan yaratıyordun kendine. Bir kaçış noktası gibi bir şeydi.”

UZM.1 – “Bu kişiye bağlı bir şey, yani denetimli serbestlik sonuçta bir yaptırım. Sonuçta bir parmağıdır o, sallanır. Bunu ciddiye alan insan var, bunu ciddiye almayan insan var. Bu insanla alakalı bir şey ve gerçekten bıkmış. Diyor ki artık yani lanet olsun, çünkü dediğim gibi devlet yapar, devletin hiç gücü bitmez. İnsanlar devletle uğraşmak istemiyorlar bir yerden sonra. Ha bazısı da diyor ki ‘benim zaten 50 tane dosyam ver, gelsin 51 tane olsun, 80 de olsun 100 tane olsun artık ben batmışım batarım’ diyor yani...

[...] Bu insanlar yakalanmayacaklarının bilincinde olsalar çatır çatır (suç) işlerler. Aslında mesele kimseye zarar vermemek değil burada, kendisinin zarar görmeyeceği şekilde yaşamaya gayret etmek ama sağlıklı bir toplum, ‘ben zarar görmeyeyim’ üzerinden işlemez. Sağlıklı bir toplum ‘kimseye zarar vermeyeyim’ üstünden işler.

[...] Sonra mesela vermiş işte cinsel istismardan ya da işte ne bileyim şeyden gelen uyuşturucu satıcılığından gelen kişilere diyor ki park, bahçe, okul bölgesine yüz metreden fazla yaklaşmamak. Veriyorsun da yine gidiyor, bunu önleyemiyorsun ki. Ne oluyor bu

sefer biliyor musun, diyor ki ‘verdi de ne oldu, gittim yakalanmadım’. Devletin itibarını düşüren bir şey ‘bana yasakladı, ben gittim, beni bulamadı’ diyor.”

UZM.2 – *“Suçtan uzaklaştıracağını düşünüyor musunuz derken her şey sizin durumla kurduğunuz ilişkiyle alakalı bir şey. Yani gerçekten bu işeye bile baktığında bunun arkasında bir emek gücü var bu emek gücünün arkasında bir sömürü var. Mesela dosyaya da baktın onun arkasında bir suç var, tamam bir durum var, bir davranış var ama bununla onun arasındaki ilişkiyi göremezseniz o şeye tekrar karışabilir, dahil olabilirsiniz yani. Fark etmek önemli burada, farkında olmak önemli.”*

UZM.3 – *“Denetimli serbestlik eğer ki kişi bununla ilgili bir şey yapmak istiyorsa evet. Örnek üzerinden ben bunu söyleyeyim daha kolay. En temel kullanmak için uyuşturucudan gelenler. Hepsinde şey var. Arkadaş çevresi. Hani şeyi geliyor. Tamam çok güzel. Sen yapmadın. Arkadaş çevrenden kaynaklı ama bu durumda arkadaş çevrende bir sorun var. Arkadaş çevrenle ilgili bir sıkıntı yaşıyorsun biz kişiye gösterebiliyorsak ve kişi bunu görebiliyorsa o zaman bir adım atabiliyorlar. O zaman hani kendileri bu adımı atmak istiyorlarsa onlar için de olumlu bir dönüş sağlıyor aslında. Ben kendi yaptığım görüşmelerde şeyi gördüm mesela daha önce de gelmiş tekrar aynı suçtan gelmiş. ‘Geçen seferde geldiğimde o kadar dikkat etmemiştim ama bu sefer gerçekten bir şeyleri değiştirmek istiyorum. Bunları ben de çok net gördüm ben de değiştirmek istiyorum’ deyip de gelen çok da kişi var gördüğümüz.”*

4.2.2. Onarma

Denetimli serbestliğin etkilerinin gözlemlenebilmesi için katılımcılara süreçten fayda görüp görmedikleri de sorulmuştur. Faydaya ilişkin aktarımlarından sistemin onarma etkisini gözlemlemek amaçlanmıştır. Bu çalışmada onarma, yükümlünün suçla ilgili yaptığı hatayı anlaması ve suça yaklaşımın onarılması olarak kullanılmamıştır. Yargılama aşamasındaki yükümlülerin suçla ilgili sorumluluğu henüz tespit edilmediğinden onarımın suçla

ilişkilendirilmesi masumiyet karinesini zedeleyecektir. Bu yüzden adalet anlayışları ve gündelik hayata adaptasyonları bakımından onarım algısının sorgulanması yerinde görülmüştür. Gelen cevaplardan sadece YÜK.4, özgürlüğe daha erken kavuştuğu için süreci faydalı olarak tanımlamıştır. YÜK.5 ve YÜK.6, bu soruya ironik bir cevap vermeyi tercih etmiştir. Adalet sistemine tepkilerinin arttığını dile getirirken aslında sisteme olan yaklaşımlarının bozulduğu gözlemlenmiştir. UZM.2 ve UZM.3 ise süreç bittikten sonra kişinin takip edilmesine ihtiyaç duyduklarını, kişinin denetimden sonra bu süreçten fayda görüp görmediğinin tespit edilebileceğini dile getirmişlerdir; ayrıca UZM.2, aslında denetimli serbestliğin bir onarma amacı gütmediğini de belirtmiştir.

YÜK.4 – *“Denetimlik güzeldir caydırıcı bir şeydir. Zaten denetimli serbestlik de bildiğimiz şeyler, sadece devletin işte 1-2 sene genel o mahkuma, o insana bir şans vermesidir. Kimine elektronik kelepçe takılır, şehir dışına çıkamazsın belirli bir kilometre dışına çıkamazsın. Bağlı olduğu bir nokta var, ötmeye başlar yani insan suç işlemek istedikten sonra işler ama denetimlilik güzel mi? E tabi bir gün bile bir mahkum için çok önemli, bir saat bile çok önemli. Yani özgürlüğüne 1 saat önce kavuşuyor, 1 gün önce kavuşuyor, o çok güzel bir şey.*

YÜK.5 – *“(‘Faydası oldu mu’ sorusuna cevaben) Tepkilerim çoğaldı adalete karşı, hukuka karşı.”*

YÜK.6 – *“Faydası şöyle var, insanı devletten çok net nefret ettiriyor, çok net yani, ben çok devletçi, vatancı, milliyetçi bir insandım, Atatürk izinde. Ben artık bu devleti sevmiyorum, polis görmeyeceğim, polis görmek istemiyorum artık. Devlet memuru görmeyeyim bir zahmet artık, adliyenin kapısından girmek istemiyorum. Hele saray diyorlar ya oraya, ben yerlerde yatayım da saraylardan uzak durayım. Ne geldiyse başımıza bu saraylardan geldi. 150 sene önce de saraylardan geldi, şimdi de saraylardan geliyor. Yavşak memurların diğer yüzünü gördüm çok net bir şekilde, psikologlar hariç.*

İyi polis-kötü polis yani memurun her türlü kötü ya, devletten soğuma benim yüzümden.”

UZM.2 – “Yani denetimli serbestlik denen bir süreç var, bir uygulama var ama bu uygulama cezadan sonra belli bir süre olarak hesaplanan bir şey olarak, evre olarak var. O evreden sonrasına dair hiçbir şey yok yani dolayısıyla belki o evrede belki birtakım gözlemleriniz olabilir, fikirleriniz olabilir ama ondan sonrasına dair hiçbir fikriniz, öngörünüz yok. Orası biraz kopuk işliyor ne yazık ki. Çünkü sistemde mesela bir kişi denetimli serbestlik tedbirinden sonra ne onarımına dair ne onun takibine dair ne izlenmesine dair ne de onun hayatında gerçekten eksikliğini hissettiği, olmasını istediği konulara dair hiçbir şey yok. Düzenleme yok, araç yok yani. Tüm araç ve gereçler sadece kişinin cezasına biçilen süre üzerinden ilerliyor. O süreyi tamamlamak veya tamamlayamamak bir ceza.”

UZM.3 – “En çok değişmesi gerektiğini düşündüğüm kısım da denetim bittikten sonraki takip. Denetim bittikten sonra biz takip yapmıyoruz. Öyle bir sorunumuz var. İnfaz süresi bitiyor. Dosyasını sorunsuz kapatmış oluyor, ondan sonrası yok ama bizde kişinin. Ondan sonra da belirli aralıklarda yılda bir kere iki kere, 6 ayda 1 gibi kişiyle bir görüşme yapılması gerekiyor, sicile şöyle bir bakılması gerekiyor. Gelip durumunu elden geçirmesi gerekiyor. Biz mesela denetimli serbestlik verdik şartlı tahliye verdik ama bu devamında ne kadar fayda sağladı kişiye biz bunun takibini yapmıyoruz.”

4.2.3. Katılım rızası

Onarıcı adalet için aranan şartlardan birisi tarafların katılım rızası göstermeleridir. Katılım rızasını göstermemek, hapsedilmek anlamına geleceği için bu rızanın ne kadar özgür iradeyle ortaya konacağı tartışmalıdır. Buna rağmen YÜK.7, rızasını denetimden değil, hapisshaneden yana göstermiştir. UZM.1, sürecin işlevsel olabilmesi için katılım rızasının önemine vurgu yapmıştır. Onarıcı adalette katılım rızası aynı zamanda mağdurlar tarafından da geçerlidir.

UZM.2 ve UZM.3 uygulamada denetimli serbestlik çatısı altında mağdurlarla ilgili çalışmalar yürütülmediğini belirtmiştir.

YÜK.7 – “Açıkçası ben 7 ay kadar da denetimli serbestlik yaşadım. Öyle bir geçmişim oldu. Yani ben her denetimli serbestliğe imzaya gittiğim zaman keşke cezaevinde olsam dediğimi, söylediğimi düşünüyorum. Çünkü çok daha tahrip edici tekrar maruz kalmak tekrar karakola gitmek vesaire ve çevremde de bir sürü denetimli serbestlikle ilişkili olan insanların tamamından duyduğum şeyler bunlar. Oraya her gittiğimizde yeniden ve yeniden yaşıyoruz. Ben de yaşadım, onlar da aynı şeyi söylüyorlar. Dolayısıyla onun daha fazla tahrip ettiğini düşünüyorum. Öyle ki hapishaneleri özletecek düzeyde tahrip ediyor.

UZM.1 – “Konsomatris geldi mesela, ben bilmiyorum konsomatris olduğunu, ne iş yapıyorsunuz dedim, sizin işinize benzer bir iş yapıyorum dedi, okey yani. Gerçekten bak ben onu küçümsediğimden değil, bence o benden daha iyi bir iş yapıyor. Mesleki olarak onun doyumunu daha fazladır. Çünkü onla konuşmak için insanlar bir motivasyona sahip, bir şey var onla konuşmak istiyor. Benimkiler benle konuşmak istemiyor ki ben onlarla konuşmak zorundayım yani. Konuşmak zorundayım ya, böyle bir şey var mı?

[...] Bir kere eğitim yani, şimdi şey mesela biz eğitim geliştirme uzmanı olarak çalışıyorum. Ya bir kere çok saçma ya aşırı saçma bir şey çünkü eğitim dediğimiz şey karşılıklı rızaya dayanır, zorlamaya değil. İnsanlara şart olarak koşuluyor bu. ‘Ya bu eğitime gideceksin ya cezaevine gireceksin.’ Eğitim böyle bir şey değil yani benim hem geçmişteki bilgi birikimimi hem emeğimi hem kişiliğimi bu kadar sarsan ve bunlara bu kadar zarar veren başka hiçbir şey yapmadım sanırım. Çünkü pazardaki insan bile yani diyor ki ‘gel abla!’ Alıyorsa alıyor, almıyorsa almıyor. Biz bir şey kakalamaya çalışıyoruz insanlara ve bu çok gerçekten insanın motivasyonunu çok düşüren bir şey.”

UZM.2 – “Denetimli serbestlik mağdur destek birimleri şu an işlemiyor. Yani adliyelerde işliyor, onla ilgili şeyler var ama denetimli serbestliklerin koruma kurulları var. Koruma kurulları da daha çok kişinin sosyo-ekonomik ihtiyaçları üzerinden şekilleniyor. Yani psikolojik destek gibi opsiyonu yok.

UZM.3 – “Mağdur açısından şu an baktığımızda bir şey ifade ettiğini zannetmiyorum. Çünkü normal şartlarda denetimli serbestliğin bir mağdur hizmeti var. Ama mağdur sistemine başvuran mağdurumuz yok. Varsa da tek tük. Büyük şehirlerde nadir çıkıyor. Ama genel olarak yok. Mağdurlar bilmiyorlar çünkü süreci. Ama biliyor olsalardı buna başvuruyor olsalardı mağdur açısından da ne yapabilir, ne yapması gerek kendisi ile ilgili bu zararı atlatırken, bu süreci geçirirken nelere başvurması gerektiği ile ilgili ciddi bir sosyal destek altında. Ama bilmedikleri için bir şey ifade etmiyor diye düşünüyorum.”

4.2.4. Sürecin bireyselleştirilmesi

Denetimli serbestliğin esnek yapısı, klasik ceza adalet sisteminden farklı olarak sürecin bireyselleşmesine çok müsaittir. Onarıcı adaletin etkisini gösterebilmesi için kişilerin risk ve ihtiyaç analizlerine göre bireysel yükümlülük ve tedbirlere tabi tutulması beklenmektedir. Katılımcılar, sürecin ne kadar bireysel olduğuna dair birtakım açıklamalar yapmıştır. UZM.2, iş yükünden dolayı bireysel görüşmelerin azaltılarak seminerlere ağırlık verildiğini belirtmiştir. UZM.3 ise seminerler için bile aynı bireyselleştirmenin mümkün olacağına dair fikir belirtmiştir. YÜK.6 ise müze gezisi gibi yükümlülüklerden rahatsız olduğunu, suçla ilgisi olmayan yükümlülükler yüklendiğini dile getirmiştir. YÜK.1 ve YÜK.7 ise tabi oldukları denetimli serbestliğin sebebinin mahkemelerce açıklanmamasından rahatsızlık uydıklarını, niye ve hangi gereklilikle bu tedbirlere tabi olduklarının kendilerine açıklanması gerektiğini belirtmişlerdir. YÜK.2, bireysel görüşmelerin artırılması sayesinde sürecin kişilere katkı sağlayacağını dile getirmiştir.

YÜK.1 – “Normalde benim konutu terk etmememin hukuki menfaati, dosyam için şu olması lazım, bu çocuk tahliye olursa delilleri karartabilir. O zaman tutuklama tedbirine devam edilmesi daha mantıklı yani niye ev hapsine çıkarılıyor? Demek ki burada yargı üzerindeki aslında baskı da biraz ön planda duruyor. Biraz konuyu siyasete getirmiş olacağım ama çünkü şöyle, ben madem tutuklandım ve tutuklanmamın madem hukuksuz olduğunu düşünüyor mahkeme o zaman neden koşulsuz tahliye etmiyor beni? Eğer ki ev hapsini gerektirecek bir durum varsa o mahkeme o duruşmadaki ara kararların hiçbirisinde benim ev hapsini gerektirecek bir ara karar oluşturmadı. Yani, şu delili de araştırıyorum, o yüzden sen birazcık da evde dur, tamam tutuklama ağır ama tahliye olursan tamamen koşulsuz, bu sefer bu delili de karartabilirsin diyeceğimiz hiçbir şey olmadı.”

YÜK.2 – “Denetimli serbestlik, bire bir kişiyle görüşme, bir uzman tarafından, haftada bir gün imza atacağına, haftada bir gün bir uzmanla oturup konuşulabilir. Tırnak içinde suç dediğimiz o her neyse ona sürükleyen neden bulunup bu mesela aşılabılır. O zaman kişiyi kontrol altında tutmayı bırakın, siz dayatsanız bile o yapmayacaktır o bilince çıkardıktan sonra ya da topluma nasıl fayda sağlanacağı gösterilebilir ama bu imza olayı, yurtdışı yasağı tam tersine insanı biraz daha kine, nefrete sürüklüyor çünkü karşıdaki kişi sana bir ceza vermiş. Bu yüzden senin hayatını hep sekteye uğratıyor o yüzden bir türlü o anlama ulaşamıyorsun çünkü karşıdaki sanki çünkü kim sana ceza verir? Seni sevmeyen, düşmanın olan birisi ama birazcık daha böyle dediğim gibi o kişiye farkındalık yaratırsa kendisi zaten bir daha yapmayacaktır.”

YÜK.6 – “(Seminerlerde) Bende çevre ve doğa bilimci vardı kadın geldi hijyen anlattı, el yıkıyor yüz yıkıyor anlattı, sabunu anlattı mesela. HIV+ anlattı, bunu veremle falan aynı kefeye koydu, hava yoluyla bulaşır demeye getirdi. Ben orada konuşacaktım sus dedim, bas git 10 dakika kaldı, hiç muhatap olma dedim karıyla. Çok cahil şeyler

konusuyorlardı, uyuşturucuyla şey vardı, adam uyuşturucuyla mücadele semineri yerine kendi geldi kurumun reklamın yaptı, bizim numaramız şudur, arayabilirsiniz, yardım alabilirsiniz cart curt. Yok günahıdır bilmem ne. Müze gezisi vardı Beyazıt Kütüphanesi, Allahtan ona gidemedik. Sağlıklı beslenme semineri vardı, kadın sadece unlu mamullerden uzak durun falan dedi, ilkyardım semineri vardı İBB'den birisi geldi, sadece boğaza cisim kaçtığı zaman hangi hareketle onu işte vurarak o nasıl çıkar onu öğretti. O kadar yani, bunun suçla muçla bir şeysi yok ki. Denetimli serbestlik angarya yani, ciddi anlamda. Zaten insanlar da isteyerek gelmiyorlar.

[...]Bir tek psikolog görüşleri iyiydi, psikolog odasında kedi besliyordu, çok şekerdi.”

YÜK.7 – “Yani ben öncelikle kendi açımdan, önce bir dosyanın içeriğini öğrenmek isterdim. Çünkü çok enteresan yani benim iki buçuk yıldır bir dosyam yok ama bir suçluymuşçasına hakkımda tedbir alınıyor. Neyin tedbiri diye düşünüyorum çok uzun zamandır. Çünkü bir yargılama bile olmadı. Ben hakim karşısına çıkmadan yedi ay cezaevinde yattım ve 7 ay imza attım. Totalde aslında 14 ay bir cezanın karşılığını yaşadım. Bir de iki yıldan fazladır da iki yıl yurtdışı yasağı o da ayrıca bir ceza yöntemi. Dolayısıyla bütün bunların hiçbirini mahkemeye çıkmadan yaptım, bana burada garip bir tedbir anlayışı yani suçun kendisini tespit etmeden onun üzerinden suçluymuş gibi bir tedbir almak.”

UZM.2 – “Günde 30 tane 20 tane görüşmeler yapılıyordu. Bu genelde şikayet olarak hep gitti bakanlığa. Bakanlık grup çalışması, seminerler gibi böyle toplu, daha çok kişinin katıldığı çalışmalarla bireysel görüşmelerdeki yoğunluğu ve yığılmayı bakanlık kendince hafifletti.

[...] Bir kere seminerlerin hiçbirisi işlenen suça göre kişinin hikayesine göre, onun taleplerine göre şekillenmiş seminerler değil. [...] Buradaki hiçbir çalışma kişinin, özel

değil, zaten standart şeyler. Süreç de standart işliyor. Hemen hemen kapsamadığı suç yok denetimli serbestliğin. Bir iki suç dışında hemen hemen birçok suçu kapsıyor.

[...] Bir amca gelmişti, birisi anlattı. 60-70 yaşlarında, yaşı epeyce olan bir amca. Bir de o suça karışmış ama mahkeme hakimi demiş ki bu saatten sonra amcaya suçundan dolayı hapis cezası versen bu amcanın zaten hali ortada, sağlık durumu ortada. Yani sonuç olarak böyle bir durum da var o yüzden ona şey cezası vermiş, stadyuma gitmeme cezası vermiş; tedbiri vermiş daha doğrusu. Amca kuruma gelmiş işte. Durumu anlatmış. Zaten oğlum demiş ben hiç stadyuma gitmedim, maç izlemiyorum zaten. Ben demiş camiye gidiyom işte kahveye gidiyom, hiç stadyuma gitmiyom...”

UZM.3 – *“Kişi geldiği zaman sabit bir tedbir uygulamaktansa ekstra başka şeyleri daha esnetebileceği şekilde uygulamak gerekiyor. Grup çalışmalarını yapıyoruz ama hep aynı grup çalışmaları oluyor içerik olarak. Uyuşturucu maddeden gelen kişi 10 defa da gelmiş olsa bu zamana kadar 10 defa da aynı grup çalışmasını uygulamış oluyoruz bir şekilde. İçeriklerin de değişmesi gerekiyor.”*

4.3. Etkilenme ve etiketlenme algıları

4.3.1. Süreçten etkilenme ve yaşanan zorluklar

Katılımcılara sorulan sorularla kendi tecrübeleri üzerinden süreçten etkilenme biçimleri keşfedilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bazı katılımcıların aktarımları uygulamanın kendi duygu durumlarına etkisine de yer vermiştir. YÜK.1, anlatımlarında tedbire “ev hapsi” demiş olsa da denetimli serbestlikte aldığı tedbir, konuttan ayrılamama tedbiridir, bununla birlikte aktarımına sadık kalarak ifadeleri değiştirilmemiştir. Yükümlüler, denetimli serbestlikten etkilenme biçimlerini anlatırken hem olumlu hem de olumsuz etkilerine değinmişlerdir. UZM.1 ise yetişkinlerin ve çocukların fayda ve iletişim kurma açısından birbirlerinden ayrıldığına

değinirken kendisinin bu süreçten nasıl etkilendiğinden de bahsetmiştir. UZM.2 ve UZM.3 ise uygulanan tedbirlerin bireyselleştirilmemesinden kaynaklanan zorluklara değinmişlerdir.

YÜK.1 – *“Ben rüyamda çok fazla yürüdüğümü gördüm sokakta, kendi sokağımda çünkü pencereden sadece sokağa bakıyordum, yürüyemiyordum orada yürüyenleri görüyordum. Birkaç rüyamda gördüm sokakta kendimi yürürken görmek, o yönden şey ama tabii ki bir tutuklamaya göre daha hafif çünkü en azından. Ben soranlara espri yapıyordum, ben üç kişi kaldım hapsite. Ev hapsine çıkınca oğlumla ve eşimle kaldım, ‘koşuş arkadaşlarımı değiştirdim’ diyordum ama tabi avantajları var. Örnek veriyorum işte telefon elinizin altında, televizyonda istediğiniz kanalları izleyebiliyorsunuz, sipariş veriyorsunuz istediğiniz yemeği yiyeabiliyorsunuz. Ev hapsi o yönden tabii ki tutuklamaya göre daha rahat, istediğiniz kişi sizi eve ziyarete gelebiliyor. Cezaevi şartlarında böyle bir şey mümkün değil. Bu yönden ev hapsi ölümü görüp sıtmaya razı olmak gibi bir şey aslında.*

[...] Neticede tek faydası var, cezaevinde seni göremeyenlerin seni görmeye gelmesi ve evinizde yaşadığınız eşinizin çocuğunuzun devamlı sizinle beraber olması. Yani sosyal anlamda sizin dışınızdakilere faydası var, size faydası tabii ki var siz de onları görmüş oluyorsunuz o ayrı bir konu ama ev hapsinin bence önceliği, denetime tabi tutulacak kişi için verilmiş gibi değil de o kişinin aile bireyleri için verilmiş bir kolaylık gibi geliyor bana. Tutuklamadan daha hafif olduğu için kolaylık diyorum buna.”

YÜK.4 – *“Senin zamanın gidiyor ama sonuçta gitmek zorundasın. Denetimli serbestlik bir nevi mecburi. Sana faydası nasıl yani bu öğretilen şeyler faydalı ama diğer türlü mesela bazen bir gidiyorsun seminere, bir günün gidiyor. Ben buradan mesela İSTOÇ’a gidiyorum, oraya gidip gelmek, eskiden Vatan’daydı şimdi yine Vatan’a getirdiler. Bir şahsın buradan çıkıp İSTOÇ’a gidip bir saat seminer görmesi, beklemesi, gidip gelmesi bir günün bitimi demektir. Bu ne demek? Benim lehime değil mi babacım yani benim*

zararına. [...] Zaman tabi canım. Sen bir yerde çalışıyorsun, o gün oraya gitmek zorundasın bütün her şeyi bırakıp gitmek zorundasın çünkü sen mahkumsun. Gitmezsen yani geçerli bir mazeretin olmazsa 1-2-3 tekrar senin denetimin yanıyor ve sen tekrar cezaevine girmek zorundasın.”

YÜK.7 – “Ben imzan bittikten sonraki ilk salı günü kendimi karakola koşarken buldum. E çünkü unutmuştum imzaman bittiğini dolayısıyla şey hissi yaratıyor insanda, geç kaldım ve tekrar aynı şeyleri yaşayacağım falan sonra birden şeyi hatırladım, ya hayır benim imzam bitmişti. Ya bu öyle bir ruh haline dönüşüyor ki bu uzun süre bende devam etti her salı ve cuma saate baktığımı ve geç kalmamam gerektiğini hissettim. Dolayısıyla hayatın bütününe bir denetim. Sadece yaptığın şeye son vermek değil tamamına saran bir şeye dönüşüyor bu bir parçanmış gibi ve hep sürecekmış gibi.”

YÜK.8 – “Sürecin en baştaki etabı doğru. Tamam seminer ver, insanları bilinçlendirmeye yönelt. İşte arkadaş kurbanı olmamalarını söyle. Ne bileyim, o ortamdan uzak durmalarını, ailelerinin olduğu vesaire. Bunlar güzel şeyler. Tamam insanları öğretici ve yapıcı bir tavrı var. İdrara da ver. Sonuçta kontrol etmek zorundasın, denetlemek zorundasın. Bu da harika bir şey de. Sonraki imza şeyini bir bok anlamadım. Neden? Neden ben senin ayağına gelmek zorundayım sürekli? Ben buradayım demek adına sana imza atmak zorundayım? Neden bunu bu kadar sıklıkla yapıp sonradan rahatlatıyorsun beni? Bu kadar sıklıkla yaptırma abi. Ayda bir olsun, sonra geleyim gideyim imzama atayım. Zaten ben idrarlardan geçmişim. Zaten uyuşturucuyu bıraktığım kanıtlanmış. Zaten kullanmadığımı görmüşsün sen bunu devlet olarak. Kağıtta, kalemde her şeyde yazıyor bunlar. Raporlu, delille ispatlı. Ben daha ne ispatlıyorum ki sana gelip giderken? Ne yapabilirsin? Dedim ya içsel faaliyetlerini ve sinirsel tüm her şeyini etkiliyor bu senin. Hayatını etkiliyor yani neden?

[...] Çalıştığım yer ... idi onun söyleşisi ve imza günleri oluyordu. Tesadüf de benim gideceğim günlere denk geliyordu ve izin haricinde ekstra iki kere izin almak durumunda kalıyordum filan. Çok aptalca bir durum oluyordu. Bu sefer sen gözden düşen bir personel oluyorsun. Para kazanmakta zorlanıyorsun. E hayatını devam ettirebilmek için de para kazanman gerekiyor. Şimdi, madem beni kurtarmaya çalışıyorsunuz ama beni niye bu kadar zorluğa itiyorsunuz gibi bir soru işareti çıkıyordu bende. Orada bir güven kırıcı durum var. Bence eksik bir yaklaşım tarzı. Böyle yaklaşmamalılar insanlara. Eğer kurtarmak istiyorsan daha yapıcı olmalısın. O zaman işi ona göre sen ayarla falan madem bu kadar şeysiniz, devlet düşünüyor ya, öyle yapsın.”

UZM.1 – “Ben eğitim aldıktan sonra mesleki anlamda kendimi geliştirme ve yetiştirme fırsatı buldum. Ondan önce zaten benim çalışmam hem bana eziyetmiş hem karşı tarafa eziyetmiş. Şimdi benim çalışmam sadece bana eziyet. Karşı tarafa hizmet veriyorum, bu konuda hiç şey yapmıyorum yani, kendi hakkımı yemem ama ben kendime eziyet çektiyorum bu hizmeti verirken. Çünkü koşullarım iyi değil, ben süpervizör almıyorum ve süpervizör almak zorundayım. Biz ne yapıyoruz? Akran süpervizörlük yapıyoruz, gidiyorum ben bir psikolog arkadaşına danışıyorum. O geliyor bana danışıyor, hocam böyle bir vaka var, ben şöyle düşündüm sen ne düşünürsün ve biz bunu yapmak zorunda kalıyoruz yani.

Ben günde 12 tane, 13 tane görüşme yapıyorum diyor ki ne yaptın ki. Ya bunun kriteri ne? Benim arkadaşım sivil toplum kuruluşunda psikolog olarak çalışıyor, ben her ne kadar sosyoloji mezunu olsam da ben bir psikoloğun yaptığı işi yapıyorum ve ben bunu sahada öğrendim. STK’da çalışan arkadaşım günde 3 tane görüşme yapıyor, fazlasını yapamam diyor. Hem sağlıklı olmaz hem etik değil, çünkü verdiğin hizmetin kalitesi düşer. Ben günde bak günde yani sekiz tane görüşme yapsam, sekiz tane; hiç çalışmadın bugün derler. Nicel bir şeyin değerli olduğuna inanıyorlar. Biz şu kadar iş yaptık, biz bu

kadar iş yaptık. Ben evime geldiğim zaman bazen midem bulanıyor, yemek yiyemiyorum, günde 30 tane görüşme yaptığım oluyor benim.

[...] Gerçekten yetişkinlerle çalışmak çok zor çünkü o alacağını almış vereceğini vermiş yani şey hesabında; 'ben bundan sonra ne olacağım' hesabında, 'sen mi beni düzelteceksin', yani defalarca söylediğim bir şey belki 'kimim ki seni nasıl düzelteyim' yani, 'sen mi beni iyileştireceksin', ya ben seni nasıl iyileştireyim yani? Sen diyorum yani, en basitinden bir doktora gitsen bile doktor seni iyileştiremez. Doktor sana iyi olabileceğin yöntemleri söyler kendini iyileştirebileceğin metodu sana verir. Nedir o da? Reçete. Reçetede ki şeyleri sana verir, reçetede ki şeyleri uygularsan iyileşirsin, yine sen kendini iyileştirirsin, doktor seni iyileştiremez.

[...] Çocuklarla çalıştığım bir dönem oldu, 18 yaş altı. Daha açıklar daha bir şeyleri dönüştürmeye yatkınlar ve onlar buyurgan bir şekilde konuşulmuyorsa anlamaya ve şeyle rotasını değiştirmeye çaballıyor.”

UZM.2 – “Nakil dosyalarında eğer kişi sigortalı bir iş bulamazsa kamuda çalışmak zorunda. Mesela burada da 60 yaş kriteri var bu 60 yaş üstüyse, 60 yaş üstü olan kadınlar ve erkekler kamuda çalışmıyorlar, muaf sayılıyorlar. Mesela devlet benim babamı 48 yaşında emekli etmiş. Yani devlet tarafından, devletin kurumu tarafından hak kazanıyorsun ve bu kazandığın hak buradaki yönetmelikteki hüküm gereği görmezden geliniyor mesela. Bundan dolayı birçok kişi mesela şikayet ediyor. Ben, diyor, emekli olmuşum diyor. 60 yaş üstü olduğu için, 60 yaş gibi bir kriter olduğu için 'ben yine kendimi bir yerde sigortalı gibi gösteriyorum ve kendi sigorta paramı kendim ödüyorum mesela. Oysa ben emekliyim ama emekli maaşımı ben kamuda çalışmamak için, 4 saat günde çalışmamak için sigortaya yatırıyorum' veya da emekli olmuş mesela bazıları emekli olmuş, bir yerde bekçilik yapacak mesela. Zaten siz emeklisiniz o yüzden bekçilik yapıyorsunuz diyen yere ama benim böyle bir tedbirim var, böyle bir durumum var.

Bundan dolayı tekrar sigortalı olmam gerekiyor, deyip de sigortası için dil döken, bir şekilde işvereni ikna eden veya da oradaki ilgiliyi muhatabı ikna eden bir şeye dönüyor bu durum.”

UZM.3 – *“Herkes kamu tedbiri uygulanmamalı, her suça da uygulanmamalı. Biz kamuda kişilere verirken özellikle şeylere dikkat ediyoruz, belli başlı suçları uyuşturucu ya da cinsel suçtan gelenleri eğitim kurumlarına vermemeye çalışıyoruz ama kamu malına zarar vermeden gelen bir kişi herhangi bir kamu dairesinde çalışıyor. Aynı şekilde görevi yaptırmamak için direnme çoğunlukla kamu personeli ile tartışmış, kamu personelleriyle sorun yaşamış kişiler gene gidip kamuda çalıştırıyoruz bu kişileri ve bu iki taraf için de zorlu bir şey. Zaten geldiği suç belli kişinin ve hani kişi aynı zamanda zaten bazı şeylerden dolayı tepkili geliyor bir de gidip kamusal bir alanda çalışmak zorunda kalıyor bu onu zorluyor. Kamusal alanda çalışan da gelen kişinin bu tepkisinden dolayı zorluk çekiyor. Zaten tepkili bir yaklaşımı olduğu için iki taraf için de yorucu oluyor. Her suça her tedbir uygulanmamalı diye düşünüyorum o yüzden. Onun dışında ekstra uygulanabilecek tedbirler bence bugün bununla ilgili kafam karışıyordu. Bazı kişileri, bazı yükümlülerimizin hastane süreçlerini zorunlu tutmak gerekiyor. Ruhsal destek ihtiyacını kesin olarak görüyorsak kişide isteğe bağlı olarak değil de zorunlu olarak bir psikiyatr tedbirini uygulamamamız gerekiyor bence.”*

4.3.2. Mağdur algısı (kime göre mağdur?)

Sistemin öznelerinden biri olan mağdurla bu çalışmada herhangi bir iletişim kurulmamış olsa da katılımcılara mağdurun süreci nasıl anlamlandırdığı konusunda fikirleri sorulmuştur. Sekiz yükümlüden beşi, mağduru kendileri gibi görerek bu soruyu cevaplamışlardır. Cevapları dinlendikten sonra ceza hukukundaki mağdur kavramı izah edilmiş ve bu konudaki görüşleri tekrar dinlenmiştir. Bir yükümlü sorunun biraz daha açılmasını istemiş, iki yükümlü mağdurun ceza hukukundaki karşılığına eş düşecek şekilde yaklaşım göstermiştir. UZM.1 ise

prosedürlerin ve suça yönlendiren etmenlerden aslında yükümlünün de mağdur olduğuna değinmiştir.

YÜK.1 – *“Mağduriyet deyince burada bir keyfiyet giriyor, kime göre mağdur? Ben kendi dosyama göre bakmak istediğim zaman ben mağdurum”*

YÜK.2 – *“Mağdur açısından, mağduriyetinin sürekli hale gelmesi dedik, teşhir olması. (Mağdurun adalet sistemindeki karşılığı hatırlatıldıktan sonra) He mağdur, mağdur açısından, ben politik olarak yargılandığım için o yönlü düşünüyorum. Bana göre mağdur benim, suçlu da onlara göre benim, mağdur da benim.”*

YÜK.3 – *“Tamamıyla kısıtlanma, istediğim sosyal hayat iş hayatında, ben kendi cezamla ilgili denetimli serbestlikle çok alakalı mı alakasız mı bilmiyorum ama bundan önce şirkette çalışıyordum. Şirkette davadan dolayı işten çıkarıldım. Hiçbir şekilde resmi iş olarak ya da özel şirkette bir daha hiç çalışamadım başta söylemişim, mecburi şekilde emlak ve gayrimenkulle ilgileniyorum. (Mağdurun adalet sistemindeki karşılığı hatırlatıldıktan sonra) Ben mağdur derken az önce kendimi düşündüm, devlet tarafından mağdur edildiğimi düşünüyorum. Cezamla ilgili kimseye zararım yok. Birine zarar vermiş olsaydım evet, cezamı çekersem bunu bir haklı sebep olarak görürüm ama ben tamamıyla ifade özgürlüğü adı altında ceza almam tamamen hukuksuz ve haksızdır.”*

YÜK.6 – *“Ben suçun mağduruyum denetimli serbestliğin de olduğuna inanmıyorum, mağdur insan cinayete kurban gitmiş birinin ailesi ne bilsin denetimli serbestlik ne? O yüzden ben sadece hapis cezasına odaklandıklarını düşünüyorum.”*

YÜK.8 – *“Valla denetimli serbestlik benim açımdan ne ifade ediyor, ne ifade etti? Damgalısın bir kere bu net. Bu adam müptezel sıfatına koyuyorlar seni ve bu adam bundan vazgeçirmek için devlet senin için çaba sarf ediyormuş süsü veriyorlar. (Mağdurun adalet sistemindeki karşılığı hatırlatıldıktan sonra) Ben kendimi mağdur*

sıfatına soktum da. Yani şimdi bizim uyuşturucu dosyasında buna böyle çok cevap verebileceğim bir mağduriyetlik yok ortada aslında ama farklı bir dosya üzerinden sana yorum yapabilirim. Şöyle; benim dosyam için (yargılandığı ve tutuklandığı başka bir dosya) o çocuk benden korkuyor, tir tir titriyor. Ona ne ifade etti? İstanbul'u terk etti. Bir daha da buraya gelemeyecektir zaten. Benim geçtiğim yerlerden, benim dolaştığım sokaklarda dolaşmayacaktır, belki de bir daha bir kadına yanlış yapmayacaktır, diye bir ifade olabilir. Belki de çaresini ben bulmuşumdur ve çözmüşümdür, diye düşünmüyor değilim. Ama bu benim fikrim naçizane.”

UZM.1 – “Mağdur açısından hiçbir şey ifade etmiyor. Ha şunu söyleyeyim herkes mağdur, fail de mağdur. Sistemin içinde bir insan suç işlemek zorunda kalmışsa eğer mağdurdur.

(Mağdurlarla çalışmak) Beni öldürür, ben mağdurlarla çalışmayı özellikle de istemiyorum çünkü fail de mağdur onu inkar etmiyorum, onu da inkar etmiyorum. Bir kere yoğun olarak çalıştığım insanlar aslında madde kullanan kişiler, madde kullanıma bağlı olarak gelen kişiler ama madde kullanımı bir neden değil bir sonuç. Biz görüneni biliyoruz, görünmeyen çok başka bir şey. Çocuk ne yapıyor, annesi ile anlaşamıyor; çocuk ne yapıyor arkadaşların arasına karışmaya çalışıyor, yalnızlıktan kurtulmaya çalışıyor, bir grup olmaya çalışıyor. Yani ne bileyim, yani biraz da şu, madde kullanımını ne olarak tanımlıyorum? Madde kullanan kişiler madde kullanmayan kişilere göre çok daha duygusal ve çok daha hassas bir yapıya sahip. Duygusal dediğim şey yani böyle çok cici bir şeyden bahsetmiyorum. Öfkesi de büyük kızgınlığı da büyük. Duyguları biraz ihtişamlı ve kendi tasarladığı gerçekliğin dışında herhangi bir şeye tanıklık ettiği zaman onunla başa çıkamıyor.”

4.3.3. Özneler arası ilişkiler

Katılımcılara yükümlü-uzman ilişkisine dayanan tecrübeleri sorulmuştur. YÜK.5, İstanbul'da yargılandığı mahkemeden konuttan ayrılmama tedbirini kendi köyünde yerine getirmeyi talep ettiği için İstanbul'dan uzak köyünde denetime tabi tutulmuştur. Yükümlülerin ve uzmanların aktarımlarından, uzmanların denetimli serbestlik personelinin eğitimlerle standart hale getirilmiş bir ilişkilene biçimi olmadığı anlaşılmıştır.

YÜK.5 – *“Bana iyi davranıyorlardı. Bölgenin insanıydılar, aynı dili kullanıyorduk. Gayet kibar. Telefonları vardı, sorularım olduğu zaman onları aratıyordum özellikle bölgedeki yani benden sorumlu olanlar. Onlar memurdurlar. Onları yargılama ya da suçlayıcı bir şey bende olmaz. Onlara çay da ikram ettim, kahve de ikram ettim. [...] Yani onlar memurdurlar, onlara çalışan gözüyle bakıyorum. Nasıl bir belediye temizlik işçisi ya da işte görevlisi neyse onlar da oydu yani bana cezayı veren onlar değildi. Onlar kendi görevlerini yerine getiriyorlardı. Onlarla bir sorun yaşamadım.”*

YÜK.7 – *“Ben ilk tahliye olduktan sonra bir denetimli serbestliğe gitmişim. Orda bir sosyal hizmet ve psikologla görüşme şansım oldu. Yani içlerinde iyi olanlar vardır, böyle keskin konuşmak istemem ama ben çok kötü şeyler yaşadım. Çünkü hakikaten karakoldaki polislerden farkı yoktu davranışlarının. Enteresan enteresan sorular sordular. Benim dosyam siyasi bir dosya olduğu için işte, bilemiyorum adlilere nasıl davrandıklarını ama onlarla da konuştuğum zaman adli dosyalardan çıkan insanlarla da hepsi benzer şeyleri söylüyorlar. Yani orada bir psikologmuş edasıyla değil de tam da bir karakoldaki polis gibi işte hiç oturmadan senin ayakta durduğun onların oturduğu... İşte ben mesela oturmak istedim çünkü uzun sürdü, ‘lütfen ayakta bekler misin?’ İşte böyle ciddi, sosyal mesafelerin keskin olduğu, işte enteresan soruların sorulduğu, işte yani hiç ‘annen baban ne iş yapıyor’ diyor. İşte ‘sen de temiz yüzlüsün ama...’ Ne demekse... Yani böyle ilginç diyaloglar yaşanıyor tam da aslında karakolda öyle şeyler yaşanıyor. O yüzden tuhaftı*

yani benim karşılaştıklarım. İzmir’de görüştüğümle bunu yaşadım, İstanbul’dakinde yani o da çok sevimli değildi ama onda biraz daha işte ya işte ‘benim şimdi sana bu soruları sormam gerekiyor çünkü işte benim hazırlayacağım bu raporu savcı talep etmiş’ suça yatkın olup olmadığıma dair. O biraz daha görece daha şeydi. Yani işte ‘rahat mısın, iyi misin, su ister misin’ falan filan gibi. O İstanbul’daki biraz daha iyiydi ama İzmir’deki çok korkunçtu yani.”

YÜK.8 – “Ben iletişim anlamında onlarla sağlam bir iletişim ve diyalog kurduğum için, özellikle tek bir tanesi vardı, ben hep onun yanına giderdim. O bayağı şeydi. Bu arada Ardahanlıydı, toprağım. Diyordum abi kurban olayım bak sen de Ardahanlısın bak anam babam kesin sizi tanıyordur filan filan derken bayağı böyle ağlıyordum. Bana çok yardımcı oldu. En azından dilekçe hazırlarken, işte geç kalmayla alakalı dilekçe hazırlarken, bir sonrakine gelemeyeceğimi, tatilde oluyorum mesela. Gelemeyeceğim 3 hafta veya 2 hafta. İki iznimi oradan mesela yardımcı olmuş oldu bana hani. ‘Tamam kardeşim, şöyle yaz, şöyle yaz, böyle yaz’ falan bilmem ne. O konuda şanslıydım ya ben. Ya da belki iyi birine denk geldiğim için çünkü ekstra aynı durumu tekrardan geç kalma durumu yaşadığım zaman kesinlikle almayan bir tane abla vardı yani o gıcık, uyuz. [...]

Bir kadın da vardı yani. Lan diyorum bi dinle beni bi dinle... Bi anlamalısın yani sonuçta ben kendimi ifade edeyim sana sen ondan sonra hükmünü ver. Ama direkt ‘kusura bakma, her birinizle mi uğraşacağım kaç kişi şöyle yapıyor’ falan filan neyse attı kesti beni. Tamam ya, bayağı sinirli çıkmıştım ben oradan. Ne sövmüştüm.

(Karakoldaki imza yükümlülüğünü yerine getirirken) Oraya gidip gelmek zaten senin yüzüne tükürmek gibi bir şey yani hani. Yaptığın bir hatayı sürekli ‘haa geldi’ falan filan. Orada polis karakoluna gittiğinde imzayı atarken çok mu iyi bakıyorlar sanki? Niye daha fazla yüzüne vuruyorsun ki insanların özgüvenini kırıyorsun, hayal kırıklığına uğratiyorsun? Yapma. Daha pasif hale getiriyorlar seni. Pasif ya. Bir yere gidiyorsun

‘hu’ falan filan utana sıkıla. Belki de pişmanlık duyuyorsun bu durumdan. Niye her seferinde yüzüne vuruyorlar? Bir hata yaptın, atıyorum senin yaptığın hatayı sürekli yüzüne vurdukları zaman o karşındakine tepkin ne olur? Artık siktir git dersin yapma ya. Bir arkadaşlığı vardır, o arkadaşlık biter yani. Benim de aynı durum. Benim arkadaşlığım bitti, polisleri sevmiyorum. Karakoldan nefret ediyorum.””

UZM.1 – *“Şunu biliyorum, çok kötü denetimli serbestlik uzmanları var, gerçekten çok kötüler yani. Hükümlü gelir diyelim ki adam evrakını kimliğini neyse verdi, oturdu. ‘Ben sana otur mu dedim kalk ayağa’ diyor. Böyle ruh hastası insanlar var. Ben hükümlü geldiği zaman ayağa kalkarım, elini sıkarım. Hükümlü giderken ayağa kalkar elini sıkarım. Onu götürüm kapıya kadar, teşekkür ederim o bana teşekkür eder.”*

4.3.4.Masumiyet karanesi

Denetimli serbestlik yargılama aşamasında da uygulanan bir yöntem olduğundan katılımcıların denetimin bir ceza olup olmadığına dair görüşleri ve tecrübeleri dinlenmek istenmiştir. Sekiz katılımcıdan beşi soruşturma ve kovuşturma aşamasında denetime tabi tutuldukları için bu aşamada masumiyet karanesine dair tecrübeleri önemli bir bulgu haline gelmiştir.

YÜK.1 – *“Suçu sabit olana kadar herkesin masum olduğuna inanan birisiyim, zaten avukatım. Dolayısıyla da adli kontrol tedbirinin ya da denetimli serbestlik yükümlülüklerinin/ şartlarının, mahkumiyeti kesinleşmiş olmayanlar için uygulanmasının aslında çok da hukuki olduğunu düşünmüyorum.”*

YÜK.2 – *“Mesela mahalle karakoluna gidip haftanın 7 günü ya da 3 günü imza atıyor. Artık o kişi önyargı ile yaklaşılabiliyor ona çünkü Türkiye’de karakol demek, karakola girip çıkmak demek potansiyel suçlusundur ki Türkiye gibi böyle farklı farklı örgütlerin, farklı farklı yapıların olduğu bir yerde gerçekten toplumda senin dışlanmana neden olabiliyor.*

Sosyolojik olarak da etkiliyor insanı, toplum içinde sanki bu insan bir suçlu ve karantinaya alınmış, dikkat edilmesi gerekiyor, bakın her gün imza atıp geliyor, yaralayıcı.”

YÜK.7 – “[...] Dışarıya çıktığında insanların seninle ilgili soru işaretleri yorucu oluyor. Yani sahiden bazen en yakınlarım bile sana bir suçluymuşçasına davranıp... Bu tip psikolojik bir sürü şeyi oluyor tabi ki. Haftada iki defa karakola gidince sanki o sahiden ‘(kendi adını söylüyor) bir şey yapmasaydı’, böyle bir inanış var. Devlete inanılmaz bir güven var toplumda ve şöyle bir algı olabiliyor en yakınlarında bile; ‘Ya hiçbir şey yapmadın yedi ay yattın tamam. Peki hiçbir şey yapmadıysan neden haftada iki gün imza da verdirtiyorlar. Bu çok ciddi bir şeye sebebiyet veriyor. Bunda, yani sen orada tırnak içerisinde bir masumiyet tarif ediyorsun, kendini anlatırken ama işte suçlu değilsen niye yurtdışı yasağı koydular kaldırmıyorlar, böyle bir algı var tabi ki o yüzden onu pekiştiriyor. Olmasaydı da ne olurdu. Yani en azından iş bulmak kolay olurdu, belki çevremdeki hani yattı ama bak hiçbir şey yoktu aslında falan deme ihtimalleri olabilirdi ama akabinde bunları da veriyor olmaları ve ben yurtdışı yasağımın kaldırılması konusunda defalarca dilekçe verdim. Her biri reddedildi, bunu her duyan. ‘Humm’ falan diyor yani.”

4.3.5. Etiketlenme

Denetimli serbestlik hapsetmek yerine toplum içerisinde kişinin gözlemlenmesi üzerinden gittiği için toplumun yükümlüye nasıl yaklaştığı önem arz etmektedir. Katılımcılar, yükümlülerin iş bulmak konusunda ciddi zorluklar çektiğine değinirken yükümlüler bu zorlukları tecrübeleri üzerinden aktarmışlardır. Öte yandan UZM.1, yükümlünün toplum içinde denetiminin sağlanmasının her ne kadar etiketlenme sebebiyle olumsuz bir şey olsa da toplumsal güvenin sağlanması için gerekli olduğunu da bir örnek üzerinden açıklamıştır.

YÜK.6 – “İş bulamadım, çok zor iş buldum. İş bulduğum yerde benim şansına patron da denetimli serbestlikteymiş yoksa hayatta iş bulamıyorsun hele bende ev hapsim var, gidecem gelecem, imzam var, adamlar ‘yok kardeş ya biz sorunlu insan istemiyoruz’ falan diyorlar. Çalışmak iş bulmak çok zor.

YÜK.7 – “Çıktıktan sonra imzam devam ederken çok fazla iş aradım. Ama yani işte hakkımda çıkan haberler, vesaireler... Bütün iş görüşmeleri iyi geçiyordu ama işte işe başlıyorum üç gün sonra ya işte kusura bakmayın, galiba böyle bir şey var sizin için. O yüzden biz çalıştırmak istemiyoruz deyip ben en az beş altı iş değiştirdim. Dolayısı ile başlıyorum bitiyor, başlıyorum bitiyor o da ayrı bir tahribat haliyle. Çünkü tam adapte oluyorsun, ikna olmuyorsun ve bunun böyle süreceğini zannediyorsun. Dolayısı ile çok zorlandım ben, iş bulma konusunda en son umudu kesmiştim. İki yıl sonra STK’lar görece biraz daha baktıkları için iş bulmamı kolaylaştırdı, yoksa çok zor, bulamıyorsun çünkü.

UZM.1 – “Sonuçta denetimli serbestliğe geldikleri için adamların işlerinden izin almaları gerekiyor bir. Nereye gidiyorsun? Denetimli serbestliğe dediği zaman ifşa oluyor. İki, diyelim ki adam sigortalı bir işte çalışıyor, bizim kurumda şey var denetim birimi var. Denetim biriminde elemanlar adamın işine gidiyor, adam burada gerçekten çalışıyor mu, çalışmıyor mu? Kontrol ediyorlar. Yalan bir şey yapabilir diye ama bir yandan da ifşa. Çünkü yani gidiyor falan. Onun dışında hükümlülere yelek giydirip çalıştırma var. Direk o bir damgalama. Ama şunu da biliyorum, benim bir tane görüşmecim vardı adamdan şüphelendim. Ben normalde kimsenin suçuna bakmıyorum, etik olduğuna inanmıyorum kendi açımdan. Çünkü iyi bir hizmet veremiyorum o zaman, yani çünkü tecavüzden gelen bir insana gerçekten hizmet vermek istemiyorum ve bu benim profesyonelliğimi de bozan bir şey ama adam beni huylandırdı, dedim ki ben bunun suçuna bir bakayım. 7 yaşından küçük çocuğa nitelikli cinsel istismar. Bu adam bana diyor ki ‘ben şoför olarak çalışıyorum’. ‘Nerede şoför olarak çalışıyorsun?’ Okulda. Çocuklara yakın. Sonra

gidiyorum onun vaka sorumlusu var, onların sürecini takip eden kişi. Dıyorum ki ‘bu adam nerede çalışıyor, evrakları nereye vermiş?’ Tekstilde. Bir yandan da böyle bir şey için iyi. Çünkü kendisine tekstilde çalışıyormuş gibi gösterip, aslında çocuklara yakın olabileceğı alanlarda, orda çalışmaya çalışıyor. Tehlikeli riskli insanlar.”

5. TARTIŞMA

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulgular literatürde daha önce gerçekleştirilmiş çalışmalarla kıyaslanarak tartışılacaktır.

ABD’de gerçekleştirilen bir çalışmada denetimli serbestlik uzmanları, önleme ve özellikle ikinci kez suç işleme (residivizm) konusunda efektif olması için yükümlü ve uzmanlar arasında terapötik işbirliğinin önemini vurgulamaktadırlar (Dowden ve Andrews, 2004). ABD’deki denetimli serbestlik uygulamalarında gönüllülük ve kefalete benzer uygulamalarla karşılaşıldığı için Türkiye uygulamasıyla yeterli benzerlik görülmesi de yapılan çalışma neticesinde hem uzmanların hem de yükümlülerin yükümlünün suçtan uzaklaşması ve adalet anlayışının onarılması için daha çok bireysel ilişki kurulması gerektiği sonucu çıkmıştır. Bu da terapötik işbirliğine denk bir çalışmayla olabilir. Öte yandan araştırmalar neticesinde bir diğer önem arz eden faktör olarak uzmanların hizmet içi eğitim programlarıyla görüşme ve empati becerilerinin artırılması ve her vakaya biricik yaklaşılması yönünde doğru koordine edilmesi ile mümkün olabileceği önerilmektedir (Holt, 2002). Bu çalışmada da uzmanların yükümlülere karşı tutumlarının profesyonel ve standart hale gelebilmesi ve sistemin veriminin artırılabilmesi için hizmet içi eğitimlerin gerekli olduğu bulgusu ortaya çıkmıştır.

Onarıcı adaletin bir parçası olan mağdurun iyilik halinin sağlanması amacı, denetimli serbestlik mevzuatında yer alsa da uzmanların aktarımlarından bu kapsamda uygulamaya geçirilen herhangi bir çalışma olmadığı anlaşılmıştır. Uzmanlar, denetimli serbestlik müdürlüklerinde mağdur destek bürolarının aktif olmadığını dile getirirken Mağdur Hakları Daire Başkanlığı’nın birtakım çalışmalarından da bahsetmiştir. Araştırmanın önemli başka bir bulgusu ise yükümlülerin mağduriyet algısıdır. Yükümlülere mağdur açısından denetimli serbestliğin ne anlam ifade ettiğine dair fikirleri sorulduğunda kendilerini mağdur olarak nitelendirdikleri görülmüştür. Bu durumda yükümlülerin denetimli serbestlik sürecinden dolayı haksızlığa uğradıklarını düşünmelerinin yanı sıra uygulamada fail-mağdur düzleminde özneler arası

iletişimin olmadığı, yükümlülerin denetimli serbestlik kapsamında mağdur açısından yaklaşımlarının sorgulanmadığı fark edilmiştir. Öte yandan suçu işlediği iddia edilen kişinin mağdur olup olmadığının sorgulandığı da bulgular arasında yer bulmuştur. Pek çok suçta mağdur ve fail arasındaki çizgi çoğunlukla kolay çizilememektedir. Çocukluk dönemindeki ihmal ve istismarın madde kullanımıyla, şiddetle, ergenlik döneminde ortaya çıkan sorunlu davranışlarla ilgili olduğu ve bunları ciddi oranda arttırdığına yönelik yapılan araştırmaların varlığı (Herman, 2001) bu araştırmadaki mağdur-fail yaklaşımındaki geçişkenliğe bir neden olabilir.

Turhan ve Altıkat (2012), modern ceza hukukunun temel amaçlarından birinin suç işleyen kişinin sosyalleşmesi ve topluma yeniden kazandırılması olarak gösterirken hükümlünün ıslah edilmesi gerektiğini ve bunun cezanın ve infazın bireyselleştirilmesinden geçtiğini belirtmektedir. Bu gereklilik suç işleyen kişi hakkında inşa edilmekle birlikte uygulamada bireyselleşme amacının yargılaması devam eden yükümlüler için değerlendirildiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Mevzuat gereği yargılama aşamasında hükmedilen adli kontrol tedbirleri için denetim planı hazırlanmamaktadır. Bununla birlikte adli kontrole karar vermeden önce savcı/hakimin, şüpheli/sanık hakkında SAR ve SİR isteyerek sürecin bireyselleşmesine katkı sağlaması da mümkündür ve fakat görüşülen uzmanlar, SAR ve SİR'lerin sıklıkla alınmadığı tecrübesini de paylaşmıştır. Kovuşturmadan ve tahliyeden sonraki süreçte risk ve ihtiyaç analizi yapılması mevzuat gereği olmakla birlikte tedbir içeriklerinin yükümlüye özgü gelişmediği de gözlemlenmektedir. Örneğin UZM.2'nin aktarımlarına göre hayatında hiç stadyuma gitmediğini beyan eden bir yükümlünün stadyuma gitme yasağı alması, sistemin yükümlüye özgü şekillenmesi için çalışmaların eksikliğine işaret etmektedir. Uzmanların denetim planı hazırlanırken danışmanlık vermesi, görev tanımlarında yer almaktadır. Bu görevin bireyselleştirme amacına katkı sağlayacak önemli bir çalışma alanı doğurduğu düşünülmektedir.

Sosyal rehabilitasyon, hapsedilmenin ilk gününden tahliye sonrasını da içeren süreç boyunca kişilerin tabi olması gereken bir destektir (UNODC 2006). Katılımcılarla yapılan görüşmelerde özellikle bir dönem tutuklu veya hükümlü olarak hapsedilen yükümlülerin salıverilmeleri sonrası denetimli serbestlik sürecinden duydukları beklentinin psikolojik, ekonomik ve sosyal anlamda bir destek yanı olduğu da anlaşılmıştır. Bu bakımdan psikolojik destek, tahliye sonrası adaptasyon, en azından denetimli serbestlik yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için ekonomik destek (yol parası vb.) gibi fikirler dile getirilmiştir. Bu beklentilerin bir kısmı mevzuatta yer alsa da yükümlülerin ifadelerinden yeterli görülmedikleri anlaşılmıştır. YÜK.8, psikolojik destekle ilgili eksikliği özce şu şekilde ifade etmiştir: *“Peki bu süreç beni nasıl etkiledi, falan diye kimse sormadı”*. Öte yandan Çınar (2015), rehabilitasyon hizmetlerini hükümlülerin yeniden sosyalizasyon sürecinde yapılan tüm çalışmalar olarak tanımlarken yaptığı nitel araştırmalar neticesinde rehabilitasyon çalışmalarının hükümlüler için faydalı olduğunu gösteren bulgulara ulaştığını ve bu bulguların yapılan önceki çalışmalarla benzerlik gösterdiğini belirtmiştir. Adı geçen çalışmada açıkça belirtilmese de yükümlüler aynı zamanda hükümlü olarak anıldığından kovuşturma ve tahliye sonrası denetimli serbestlik incelendiği çıkarımı yapılmıştır. Alanda yapılan yükümlüler üzerindeki rehabilitasyon sürecine değinen diğer çalışmaların da yargılama aşamasını değerlendirmede göz önüne alındığında (Müftüoğlu 2009, Doğan Fidan 2016, Aydoğan 2018) sekiz yükümlüden sadece 2’sinin yargılama sonrası denetimli serbestliğe tabi tutulduğu bu çalışmada suç işlediği henüz yargı makamlarınca karar verilmemiş ve bu süreçte adli kontrol kapsamında rehabilitasyon içermeyen tedbirlere tabi tutulmuş (konuttan ayrılmama, yurt dışı yasağı ve imza) yükümlülerin rehabilitasyona dair bir fayda belirtmemesi araştırmanın sonuçlarının diğer araştırmalardan farklılaşmasında bir etken olmuştur.

Yükümlülerin geneli, tabi oldukları denetimli serbestlik tedbirlerinin suçtan uzaklaştırma etkisi olmadığını dile getirmişlerdir. Suçtan uzaklaştırma etkisini dile getiren YÜK.8 ise bunu

hapsedilme tehdidiyle ve yaşadığı ortamın değişmesiyle ilişkilendirmiştir. Öte yandan UZM.1, birlikte çalıştığı tahliye sonrası yükümlülerin kendisine süreçten edindikleri katkıya dair olumlu dönüş yaptıklarını da belirtmiştir. Görüşme yapılan üç uzman da kişilerin denetimli serbestlik marifetiyle suçtan uzaklaşmalarının kişiden kişiye değiştiğini, bunun denetime tabi bireyin bakış açısıyla ilgili olduğunu aktarmışlardır. Müftüoğlu (2009) ise yaptığı araştırma neticesinde denetimli serbestliğin suçtan uzaklaştırma etkisinin uzmanlar tarafından düşük oranda görüldüğü sonucuna varmıştır. Aynı çalışmada iyileştirme faaliyetlerinin hedeflenin çok gerisinde kaldığı işaret edilerek sistemin bu haliyle caydırıcılığı elinden alınmış bir infaz kurumu haline dönüştüğü görüşü yer almaktadır. Suçtan uzaklaştırma etkisi açısından bu çalışmayla Müftüoğlu'nun çalışması ortak bir çıktı içermektedir.

Katılımcılar, denetimli serbestlik esnasında yaşadıkları sıkıntıları da dile getirmiştir. En önemli problemlerden biri, tabi olunan denetimli serbestlik tedbirlerinin gündelik yaşamları olumsuz etkilemesidir. Bu, yükümlülerin iş bulma ve işe devam etmeleri önünde ciddi bir engel teşkil etmektedir. Görüşmelerimize göre engelin etiketlenmek ve tercih edilmeyen bir çalışan olmak gibi iki önemli yansımasından söz etmek mümkündür. Nitekim Aydoğan (2018), iş bulma sürecini hüküm almış yükümlüler için toplumsal dışlanmaya en çok maruz kaldıkları alan olarak göstermiştir. Söz konusu çalışma sadece hüküm almış yükümlüler üzerinden yapıldığı için mahkumiyete dayalı damgalanmaya vurgu yapılmıştır. Bu çalışmada Aydoğan'ın bulgusuna ek olarak yargılama aşamasında olan yükümlüler hakkında da masumiyet karinesinin göz ardı edildiği, damgalanmaktan dolayı iş bulmada zorlandıkları çıktısı elde edilmiştir. Bir diğer çalışmada aile ve arkadaş çevresine kıyasla daha resmi olan işçi-işveren ilişkisinde yükümlülerin daha yüksek oranda etiketlenmeye maruz kaldığı belirtilmiştir. Araştırmaya katılan yükümlülerin %49'u, iş görüşmelerinde ya da olası işverenlerle kurdukları ilişkilerde denetimli serbestlik yükümlüsü olmalarının negatif etki yarattığını belirtmiştir (Schneider ve McKim, 2003).

Onarıcı adalet, belirli bir suçta tarafların, suçun öncesinde, sonrasında ve gelecekle ilgili sonuçlarıyla nasıl başa çıkacaklarını toplumsal düzlemde onararak çözdükleri bir süreçtir (Marshall, 1999). Nitekim onarıcı adaletin doktrinde mağdurlar, suçlular ve toplum olmak üzere üç sac ayağı olduğu özellikle vurgulanmaktadır. Buna rağmen yapılan metasentez çalışmalarında onarıcı adalet uygulamalarında toplumun bir taraf olarak sürece katılımın oldukça sınırlı ve işlevsiz olduğu görülmektedir (Willis, 2016). Toplumun bir taraf olarak yer alması ve yükümlünün entegrasyonunun sağlanmasındaki etkinliğinin artırılması için sivil toplum örgütlerinin daha aktif rol alması önemlidir. Bu çalışmada da sivil toplumda yer alan yükümlüler, kendilerini daha iyi hissettiği ve sivil toplumun bir taraf olarak varlığının faydalı olacağını belirtmişlerdir. Sivil toplumun sürece dahil olmasıyla toplumun denetimli serbestlikteki temsili daha geniş yer bulacaktır. Bununla birlikte sivil topluma ilişkin daire başkanlığının taraf olduğu bir anlaşma, protokol ve benzeri çalışmaya rastlanmamıştır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Literatürde adı geçen araştırmalarda hem onarıcı adaletin hem de denetimli serbestliğin standart bir tanımının olmadığı belirlenmiştir. Kavramların organik bir yapıya sahip olmalarından dolayı bu özellikleri yerinde bulunsa da denetimli serbestliğin tanımlamasının “suç işleyen” kişi üzerinden yapılmasının (Yavuz, 2018), yargılama sürecindeki yükümlüler açısından sakıncalı olduğu düşünülmektedir. Bunun bir nedeni masumiyet karinesinin ihlali iken diğer bir nedeni öznenin henüz “suçu işleyen” sıfatı almamasından dolayı ceza adalet politikasının lafzi bütünselliğini zedeleme ihtimali doğurmasıdır. Öte yandan bazı çalışmacılar ise denetimli serbestliği sadece özne olarak değil süreç olarak da kesinleşmiş suçlar için tanımlamaktadır. Demirbaş’a (2017) göre denetimli serbestlik, hapis cezasına alternatif cezalara mahkûm edilen kişilerle koşullu salıverilen, cezası ertelenen ya da şartlı cezaya mahkûm edilen kişilerin düzenli olarak belirlenen yaptırımlara tabi tutulmasıdır. Yapılan tanımlamaların özneyi, süreci ve denetimli serbestliğin uygulanış amacını anlaşılır olmaktan uzaklaştırdığı düşünülmektedir.

Onarıcı adaletin özelliklerinden birisi, kişilerin rızalarıyla sürece katılım göstermeleridir. Denetimli serbestliğin soruşturma ve kovuşturma aşamalarına tutuklamaya, kovuşturma ve tahliye sonrası aşamalarda hapis cezasına alternatif olduğu düşünülürse kişilerin gösterdiği iradenin ne kadar rıza kapsamında olduğu tartışılmalıdır. Bu durumda öznenin denetimli serbestlik yerine hapsedilmeyi tercih etmesi beklenecektir. Alternatiflere bakıldığında her ne kadar rıza iradesinin sakatlanacağına karine getirilse de yapılan görüşmelerde YÜK.7’nin denetimli serbestliğe tabi olmaksızın tutuklu kalmayı tercih ettiği de öğrenilmiştir. Mağdurun rızasının ise hükmün açıklanmasının geri bırakılması gibi kimi tedbirlere hükmedilirken zararının giderilmesi şartına bağlanması şeklinde sınırlı olarak kendini gösterdiği söylenebilir. Bu doğrultuda onarıcı adalette aranan rızanın denetimli serbestlikte yeterli karşılığı olmadığı düşünülmektedir. Görüşülen uzmanlar, kişinin rızası olmadan yapılan görüşmelerin zorluklarına ve işlevsizliklerine değinerek rıza kavramının önemini ortaya koymuşlardır.

Onarıcı adaletin etkinliğinin artırılabilmesi adına yükümlülerin aydınlatılarak, risk ve ihtiyaç analizinde katılımları sağlanarak denetimli serbestlik süreci için motivasyonlarını artıracak bir yöntem izlenmesi gerektiği düşünülmektedir. Motivasyonu arttırmaya yönelik gerekli düzenlemeler, halihazırda mevzuatta yer almaktadır.

Katılımcılar, uygulanan denetimin işlendiği iddia edilen suçla ilişkisi olmadığını belirtmişlerdir. Bunun istisnası -mevzuattaki düzenlemelere de uygun olarak- “kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmak ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak” suçuna istinaden uygulanan tedavi ve denetimli serbestlik tedbiridir. Tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri yalnızca bu suç tipinden yargılanan kişiler için uygulanmaktadır. Öte yandan özellikle verilen seminerlerin içeriklerinin eleştirildiği, her yükümlünün aynı seminerlere ve aynı yükümlünün birden fazla kez denetime tabi tutulduğunda her seferinde aynı seminerlere katıldığı, ihtiyaç analizinin yapılmadığı dile getirilmiştir. Katılımcılardan UZM.2, seminerlerin bireysel görüşmelerin yükünü almak için organize edildiğini belirtmiştir. Yükümlülerden bazılarının bireysel görüşmeleri önemseydiği, bazılarının bundan memnun olduğu, daha fazla olmasını tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Bireysel görüşmelerin denetim sürecine daha çok yayılması, yükümlülere destek olmak üzere kişilerin sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarına göre şekillenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Denetimli serbestlik tedbirleri, nispeten daha hafif olan adli kontrolden daha ağır olan konuttan ayrılmamaya kadar çok geniş bir skalaya yayılmaktadır. Bu tedbirlerin her birinin ayrı ayrı uygulamaya yansımada hem onarım amacı hem de hapsedmeye alternatif sunma amacı birlikte değerlendirilmelidir ve fakat yargılama aşamasındaki onarımın, yine masumiyet karinesi göz önünde bulundurularak nasıl ortaya çıkacağı ayrıca düşünülmelidir. Onarmak kelimesinin Türk Dil Kurumu’na karşılığı “İşlenen bir kusuru, yapılan bir yanlışlığı giderecek veya önleyecek davranışlarda bulunmak” olarak gösterilmiştir. Rehabilitasyon kelimesinin karşılığı “İyileştirme”; iyileştirme kelimesinin karşılığı ise “İyileştirmek işi, ıslah” ve “Bir

kimsenin iş yapmaya engel olan sakatlığını, yetersizliğini gidermek veya bozuk olan ruhsal durumunu düzeltmek amacıyla uygulanan tedavi, rehabilitasyon, rehabilite”; ıslah kelimesinin karşılığı ise “düzeltme, iyileştirme” olarak gösterilmiştir (TDK 2019). Tüm bu tanımlamalar bozuk, kusurlu, olumsuz durumun düzeltilmesi üzerinden yapılmıştır. Yargılama esnasında kişinin iddia edilen suçu işleyip işlemediği henüz belirlenmemesine rağmen bir onarım sürecine ihtiyaç duyulmasının ayrıca tartışılması gereklidir. Öte yandan onarım amacından bağımsız olarak uygulamanın, risk gruplarında suçu önleme politikasına yönelik bir anlam ifade etme ihtimali de bulunmaktadır. Bu yüzden onarımın yargılama esnasında nasıl bir karşılık bulduğu ve SAR ve SİR’lerle tespit edilen risk ve ihtiyaçların bir onarma ya da önleme mekanizması yaratacağına dair sistemin daha anlaşılır olmasına ihtiyaç vardır.

Sisteme getirilen bir diğer eleştiri, denetimli serbestlik tedbirine dair yargılama aşamasında gerekçe belirtilmemesidir. Mahkeme kararları mevzuat gereği gerekçeli olmalıdır. Buna istinaden hakimin ya da mahkemenin hükmettiği denetimli serbestliğin hangi sebebe dayandığının açıkça yer almasının, yükümlüler için sürecin anlamlandırılmasında önem arz edeceği düşünülmektedir. Bununla birlikte denetimli serbestlik kararlarına karşı olası itirazlara dayanak sağlaması açısından verilen kararın gerekçeli olması sürecin hukuki olarak temellendirilmesi açısından da önemlidir.

Yapılan görüşmeler doğrultusunda denetimli serbestlik mevzuatının uygulamadaki karşılığı araştırılırken onarıcı adalet amacının da gözlemlenmesi sağlanmıştır. Netice olarak sistemin standart bir politika haline getiren, tedbir ve onarım amaçlarını sürecin içerisine yerleştiren, mağdur-fail-toplum-denetimli serbestlik personeli düzleminde özneler arası iletişimi güçlendiren, tedbirlerin bireyselleştirmesi sağlanarak aksaklıkların minimum, faydanın maksimum hale gelmesini ve öznelerce sürecin anlamlandırılmasını sağlayan yeterli bir alan yaratılmadığı gözlemlenmiştir. Özellikle bu alanda yapılan çalışmaların genelinin ve denetimli serbestlik müdürlüklerindeki faaliyetlerin kovuşturma ve tahliye sonrası süreci kapsadığı göz

önünde bulundurulduğunda soruşturma ve kovuşturma aşamalarında tabi olunan tedbirlerin denetimli serbestlik ve onarıcı adalet kapsamında nereye tekabül ettiğinin belirsizliği bu çalışmanın bir diğer çıktısı olmuştur. Öte yandan katılımcıların, denetimli serbestlikten destek görmek istedikleri ve faydalı olacağına inandıkları fakat bunun için denetimli serbestliğin bir cezalandırma yöntemi olarak değil, yükümlünün destek alabileceği bir onarım yöntemi olarak kullanılmasını talep ettikleri/önerdikleri görülmüştür. Bunun geliştirilmesi için en temelde bir denetimli serbestlik politikasının belirlenmesi ve bu politikanın temel amacının onarıcı adalet olması, süreç boyunca psikoloji, sosyoloji, hukuk, sosyal hizmet alanlarında multidisipliner çalışmaların yürütülmesi önerilmektedir.

7. KAYNAKÇA

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Üye Devletlere Avrupa Konseyi Denetimli Serbestlik Kurallarına İlişkin CM/REC (2010) No'lu Tavsiye Kararı

http://www.cte.adalet.gov.tr/menudekiler/uluslararası/dsm_tavsiyekararlari/AB_DS_kurallari_turkce.pdf Erişim Tarihi: 05.05.2019

Bauwens A., Devos A. (2015). Probation in Europe Belgium. The Netherlands: Confederation of European Probation,

Baytaç, A. (2013). Onarıcı Adalet'e Genel Bir Bakış. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71(1), 117-129.

Birleşmiş Milletler (2002). Onarıcı Adalet Programlarının Ceza Konularında Kullanılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Temel İlkeleri

Burbank E. G., Goldsborough E. W. (1954), The Probation Officer's Personality: A Key Factor in Rehabilitation, *Federal Probation* (18), 11-14

Cambridge Dictionary (2019), The definition of offender, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/offender> Erişim tarihi: 12.04.2019

Centel N. (2008). Denetimli Serbestlik, Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer Armağanı I Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi; Türk Ceza Hukuku Derneği 531-554

CTE-DS (2019) Merkez Teşkilat Şeması <http://www.cte-ds.adalet.gov.tr/>. Erişim tarihi: 12.05.2019

Development Of Probation Services in Turkey Project Number: TR 0404.02 Twinning Number: TR/2004/IB/JH/03, <https://ec.europa.eu/neighbourhood->

enlargement/sites/near/files/pdf/fiche-projet/turkey/2004/tr-0404.02-establishment-of-a-national-probation-service.pdf , Erişim Tarihi: 12.04.2019

Diana Lewis (1960). What is Probation, *Journal of Criminal Law and Criminology* 51 189-208

Dowden, C. and D. Andrews (2004) 'The Importance of Staff Practice in Delivering Correctional Treatment: a Meta-analysis', *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 48: 203–14.

Dressler David (1942). Case Work with the Adult Offender, National Conference of Social Work 1942

Gorska Ewa, Klakla Jan B. (2017) Arab Customary Law and Modern Western Idea of Restorative Justice, *The Polish Journal of Arts and Culture* (1/2017) 31-50

Harris R., (2005). Probation Round the World: Origins and Development, Hamai K., Villé R., Harris R., Houhg M (Ed.), *Probation Round the World* (25-66)

Hermann Donald D.J., (2007). Restorative Justice and Retributive Justice: An Opportunity for Cooperation or an Occasion for Conflict in the Search for Justice, *Seattle Journal sor Social Justice* 16 (1), 71-103

Herman, S., & Wasserman, C. (2001). A role for victims in offender reentry. *Crime & Delinquency*, 47(3), 428-445.

Holt, P. (2002) 'Case Management: Shaping Practice', in D. Ward, J. Scott and M. Lacey (eds) *Probation Working for Justice*, 2nd edn, pp. 257–75. Oxford: Oxford University Press.

Ikpa, Tina S. (2007). Balancing Restorative Justice Principles and Due Process Rights in Order to Reform the Criminal Justice System, *Washington University Journal of Law and Policy* 24, 301-325

Institute for Mediation and Conflict Resolution Inc., Early History.

<https://www.imcr.org/about-us/> Erişim tarihi: 05.05.2019

Johnstone G, Van Ness D.W., (2011). The Meaning of Restorative Justice, Johnstone G, Van Ness D.W. (ed.), Handbook of Restorative Justice (5-23)

Kaplan M. (2015), Onarıcı Adalet ve Türk Ceza Hukukuna Yansımaları, Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakóltesi Dergisi 5(1), 59-86

Kaşıkara M. Serhat (2012). Ceza Adaleti Açısından Hukuk Felsefesinin Yeri: Neyi Koruyoruz? Nasıl Koruyoruz? Antalya: Umut Vakfı

Liebmann M., (2007). Restorative Justice How It Works, London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers

Lindner Charles (2006). John Augustus, Father of Probation, and the anonymous Letter, Federal Probation 70 (1)

Marshall, T. F. (1999). Restorative justice: an overview (Home Office), www.fbga.redguitars.co.uk/restorativeJusticeAnOverview.pdf

Matouřková A.ve Demková M (2018). Probation in Europe Czech Republic. The Netherlands: Confederation of European Probation,

McCold P. (1997 Mayıs 12-14) Restorative Justice – Variations on A Theme. Restorative Justice for Juveniles – Potetialities, Risk and Problems for Research. Leuven

McCold Paul (2006). The Recent History of Restorative Justice Mediation, circles and congerencing, Sullivan D., Tifft L. (ed) h, Handbook of Restorative Justice A Global Perspective, (23-52)

Neuman, Lawrence W (2009). Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar, Yayın Odası Yayınları: İstanbul

Ormanoğlu Hatice D. (2016). Anayasal Bağlamda ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Boyutuyla Suçsuzluk Karinesi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 65(4), 2241-2276

Recommendation CM/Rec(2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules,

https://www.pmscr.cz/download/mezdoken_European_Probation_Rules.pdf Erişim Tarihi: 05.05.2019

Schneider, A., & McKim, W. (2003). Stigmatization among probationers. Journal of Offender Rehabilitation, 38(1), 19-31.

Smith J. A., Osborn M. (2007). Interpretative Phenomenological Analysis. Qualitative Psychology: A Practical Guide to Research Methods. 25-52

T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (2011) Twinning Mekanizması ve Türkiye Ankara: Ofset Fotomat

Türk Dil Kurumu (2019) onarmak, rehabilitasyon, iyileştirme ve ıslah kelimelerinin karşılıkları. <http://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 03.06.2019

Türkiye’de Denetimli Serbestlik 10. Yıl Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı “Uluslararası Yaklaşımlar” (2015), İstanbul: Atalay Matbaacılık Ltd. Şti.

Türkmen M. (2018). Ceza Sosyolojisi Açısından Türkiye’de Ceza Adalet Politikaları ve Denetimli Serbestlik, Mediterranean Journal of Humanities VIII(1), 379-397

UNODC (2013), Onarıcı Adalet Programları El Kitabı, Ulaş Karan (red.), Lingua İletişim ve Turizm Tic. Ltd. İstanbul: CİSST

UNODC (2006), Custodial and Non-Custodial Measures Social Reintegration, Vienne: United Nations

Van Ness Daniel W., Strong Karen H. (2015). Restoring Justice An Introduction to Restorative Justice. Anderson Publishing: USA

Vanstone M. (2008). The International Origins and Initial Development of Probation: An Early Example of Policy Transfer, Oxford University Press British Journal of Criminology 48(6), 735-755

Weitekamps Elmar G. M., (2013), Developin Peacemaking Circles ina European Context, Project: JLS/2010/JPEN/AG/1609 Criminal Justice Programme, European Commission, Directorate-General Justice (???)

Whitehead J. T., Braswell M. C. (2000). The Future of Probation: Reintroducing the Spiritual Dimension into Vorrectional Practice, Georgia State University Criminal Justic Review 25(2), 207-233

Yavuz H. (2011). Ceza Adalet Sisteminde Denetimli Serbestlik, Gazi Üniversitesi, Ankara

Yavuz H. (2018), Ceza İnfaz Sistemi ve Denetimli Serbestlik, Ankara: Seçkin Yayıncılık

Zernova M (2016). Restorat,ve Justice Ideals and Realities. London and New York: Routledge

8. EKLER

8.1. YÜKÜMLÜLERE YÖNELTİLEN SORULAR

- 1- Bize kendinizi tanıtır mısınız? Kaç yaşındasınız, eğitim durumunuz, nelerle uğraşıyorsunuz?
Daha önceden bu dosya dışında bir ceza davasının mağduru, faili oldun mu?
- 2- Onarıcı adaletten ne anlıyorsunuz? Sizce suçun cezalandırılması mı onarılması mı gerekir?
- 3- Denetimli serbestlikten ne anlıyorsunuz? Tatmin edici bir adalet yöntemi olduğunu düşünüyor musunuz?
- 4- Daha önceden hapse girdiniz mi? Hapis cezasıyla ilgili ne düşünüyorsunuz?
- 5- Mağdur açısından denetimli serbestlik ne ifade ediyor olabilir?
- 6- Denetimli serbestliğin suçtan uzaklaştıracağını düşünüyor musunuz?
- 7- Denetimli serbestlik memurlarıyla iletişime geçtin mi? Ne sıklıkla? Sana nasıl davranıyorlar?
- 8- Denetimli serbestliği hangi süreçte aldınız? Soruşturma, kovuşturma, kovuşturma sonrası, tahliye sonrası?
- 9- Denetimli serbestlik türlerini biliyor musunuz, nelerdir? Hangilerini yararlı, hangilerini gereksiz buluyorsunuz?
- 10- Yükümlülük olarak ne yapıyorsunuz? İşlediğiniz iddia edilen suçla bir ilgisi var mı? Kendinizi nasıl hissediyorsunuz?
- 11- Yükümlülüklerinizi yerine getirirken ne tür zorluklar yaşıyorsunuz?
- 12- Denetimli serbestliğin uygulanmasını tercih ettiğiniz ve hapis cezasını gerekli gördüğünüz durumlar var mı?
- 13- Sizce denetimli serbestlik yararlı bir uygulama mı? Nasıl geliştirilmesini/değiştirilmesini tavsiye edersiniz?

8.2. UZMANLARA YÖNELTİLEN SORULAR

- 1- Bize kendinizi tanıtır mısınız? Kaç yaşındasınız, eğitim durumunuz, nelerle uğraşıyorsunuz?
Daha önceden bir ceza davasının mağduru, faili oldunuz mu?
- 2- Onarıcı adaletten ne anlıyorsunuz? Sizce suçun cezalandırılması mı, onarılması mı gerekir?
- 3- Denetimli serbestlikten ne anlıyorsunuz? Tatmin edici bir adalet yöntemi olduğunu düşünüyor musunuz?
- 4- Hapis cezası hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 5- Mağdur açısından denetimli serbestlik ne ifade ediyor olabilir?
- 6- Denetimli serbestliğin suçtan uzaklaştıracağını düşünüyor musunuz?
- 7- Denetimli serbestlik müdürlüğünde nasıl çalışıyorsunuz, nelerle ilgileniyorsunuz?
- 8- Yükümlülerle çalışıyor musunuz, nasıl çalışıyorsunuz, onların yaşantılarını tanıyor musunuz?
- 9- Verilen tedbirin işlendiği iddia edilen suçla bir ilgisi olduğunu düşünüyor musunuz?
- 10- Denetimli serbestliğin uygulanmasını tercih ettiğiniz ve hapis cezasını gerekli gördüğünüz durumlar var mı?
- 11- Uygulanan tedbirlerle ilgili ne düşünüyorsun? İşlevsiz dediğiniz ya da önerdiğiniz bir tedbir türü var mı?
- 12- Sizce denetimli serbestlik yararlı bir uygulama mı? Nasıl geliştirilmesini/değiştirilmesini tavsiye edersiniz?

9. ÖZGEÇMİŞ

Cansu Şekerci, 2015 senesinde Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. 2016 senesinde İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü'nde yüksek lisans öğrencisi olarak öğrenimine devam etmiştir. Sivil toplumda hapsedmenin alternatifleriyle ilgili çalışmalara katılarak özellikle çocuk adalet sistemine ilişkin araştırmalar yapmakta, bir yandan avukatlık mesleğine devam etmektedir.

